

TARTALOM

TANULMÁNYOK

FARKAS KRISZTINA 5
Az ügyész szerepe az osztrák büntetőeljárásban

DÁVID LILLA 15
Foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés a műtőben
– II. rész

DISPUTA

KOC SIS JUDIT 27
Még néhány gondolat a közalapítványokról

FIGYELŐ – EGYESÜLETI HÍREK

EMMERT MÁRIA 35
Tolmácsélmények Karlsruhében

FAZEKAS GÉZA 41
KRIMINÁLEXPO IT-SEC 2009
(Visszatekintés)

FIGYELŐ – EURÓPAI KITEKINTŐ

BÉKÉS ÁDÁM 45
Az európai jog történelmi és kulturális alapjai
a múltban és a jelenben

SZALÓKI KITTI 57
Környezetvédelem az Európai Unióban

FIGYELŐ – OKRI HÍREK

WINDT SZANDRA 67
A hazánkban áldozattá vált külföldiek jellemzői
az ERÜBS alapján

BARABÁS A. TÜNDE	73
A vádhalasztás eredményessége: megelőzési és individualizációs szempontok az ügyészi jogalkalmazásban	

KÖNYVISMERTETŐ

NÉMETH ZSOLT	83
Könyvajánló	

MELLÉKLET

Jogos kérdés	85
<i>Egy hivatalos személy elleni erőszakról</i>	

Az ügyész szerepe az osztrák büntetőeljárásban

„Új időszámítás az osztrák ügyészek számára”

Ausztóriában az utóbbi évtizedekben megfigyelhető az ún „nagy” eljárási törvények – azaz a polgári perrendtartás, a közigazgatási eljárási törvény, illetve a büntetőeljárási kódex – reformja. E reformok közül kiemelkedik a büntető eljárás átfogó módosítása, melyet az „évszázad reformja”-ként emlegetnek az osztrák jogászok.² Az osztrák parlament 2004. február 26-án fogadta el a Büntetőeljárási Kódex módosítását, azaz a Büntető Eljárási Reformtörvényt (a továbbiakban: Reformtörvény) (Strafprozessordnung 1975 BGBl. Nr. 19/2004), amely a büntetőeljárást mind szerkezetében, mind koncepcionálisan teljesen átalakította. A Reformtörvény 2008. január 1-jén lépett hatályba, így a jogalkotó négy év „felkészülési időt” hagyott a jogalkalmazók számára. A törvényhozókat a reform során a következő célok vezérelték: hatékonyabb bűnüldözés biztosítása az igazságszolgáltatási szervek együttműködése által, új nyomozási eszközök bevezetése, megfelelő időben történő jogvédelem kialakítása és az áldozatok védelmének megerősítése. Megváltozott a törvény szerkezete. A Kódex a módosítás előtt harminc fejezetből, 513 szakaszból állt. A Reformtörvény a korábbi törvényszöveget az I. Fejezettől a XVI. (1- 219.§) Fejezetig hatályon kívül helyezte és helyébe teljesen új rendelkezéseket iktatott be (1- 215.§), azaz a mintegy ötszáz szakaszból több mint kétszázat módosított.³

A reform ügyészt érintő rendelkezéseivel kapcsolatban elmondhatjuk, hogy annak szerepét teljesen megváltoztatta, mintegy újra definiálta, ezáltal az ügyész helyzete megerősödött, felértékelődött. Az 1873-ban létrehozott osztrák ügyészség történetében ilyen jelentőségű módosítás még nem fordult elő, ezért nevezik a reformot „új időszámításnak”. Mielőtt az ügyész büntető eljárásbeli szerepét bemutatnom, röviden vázolom a reform indokait és áttekintem a legfontosabb módosításokat.

A reform indokai, legfontosabb módosításai

A reform indokai

A Büntetőeljárási Kódex⁴ a reform előtt elavult, illetve túlhaladott volt. 1975-ben lépett hatályba, amely időpont azt sugallja, hogy egy relatíve „fiatal” törvényről

¹ Farkas K., fogalmazó, Budapesti XIV-XVI. kerületi Ügyészség

² A tanulmányhoz kapcsolódó internetes hivatkozásokat lásd a cikk végén.

³ A novella a XVII-XXX. fejezeteket meghagyta. A 93/2007-es törvény változtatta meg a számozást.

⁴ Strafprozessordnung 1975 (StPO) BGBl. Nr. 631/1975

volt szó, valójában annak jellemzői és szerkezete még a XIX. századból származott. A bűncselekmények számának növekedése és jellegének változása következtében a Kódex azonban nem nyújtott hatékony védelmet a bűnözéssel szemben, ezért már a hatályba lépése előtt meg akarták reformálni, így 1974-ben munkacsoport alakult a reform alapvető kérdéseinek tisztázására, a célkitűzés már akkor az eljárás egészét átfogó módosítás volt. 1995-ben a vita középpontjába a nyomozás, illetve a nyomozási cselekmények kerültek. Az osztrák jogalkotó a különböző törvénytervezetektől kezdve, kormány javaslatokon, továbbá igazságügyi bizottsági tanácskozásokon keresztül, mintegy harminc éves folyamatnak az eredményeképpen jutott el a Reformtörvényig.

Egységes nyomozás

A legjelentősebb változást a Reformtörvény nyomozásra – korábbi elnevezéssel előzetes eljárásra – (Vorverfahren)⁵ – vonatkozó módosítása jelenti. A novella a büntetőeljárásban egységes nyomozást vezetett be. A korábbi törvény abból indult ki, hogy az előzetes eljárás alapvetően a bíróság feladata, ezzel a funkcióval a vizsgálóbíró rendelkezett. A gyakorlat azonban eltávolodott ettől a nézettől, így a rendőrség nyomozási cselekményeket gyakran törvényi alap nélkül végzett.⁶ A vizsgálóbíró intézménye azonban egy kétlépcsős rendszert jelentett: a rendőrség folytatta le a nyomozást, majd a vizsgálóbíró a bizonyítási eljárást, amelyet a bíróság a tárgyaláson megismételt. A bűnözés terjedése a nyomozó hatóságokat egyre önállóbb tevékenységre készítette, így a bíróságokat csak az ún. „bírói parancsok” meghozatala során, illetve egyes kényszerintézkedések esetében vonták be a döntéshozatalba.

A Reformtörvény megszüntette a vizsgálóbíró intézményét, ennek következtében megváltoztak a nyomozó hatóságok, az ügyészség és a bíróság feladatai is. Hatásköreik pontos szabályozását a jogalkotó egy kölcsönös kontroll mechanizmus („checks and balances”) megteremtésével egészíti ki, a bírósági kontroll a nyomozás során ma már kizárólag a jogvédelemben, azaz alapvető jogokat érintő nyomozási cselekmények, kényszerintézkedések elrendelésében, illetve az arra vonatkozó indítványok elutasításában merül ki. Az új rendszerben az ügyész került az előzetes eljárás középpontjába, míg a bíró szerepe háttérbe került. A nyomozás egységességének, illetve az ügyész szerepe megváltozásának megértéséhez szükséges a Reformtörvény előtti rendelkezések ismerete.

A régi Kódex szerint a nyomozás során kétféle eljárásra volt lehetőség:

- a vizsgáló bíró által foganatosított előzetes vizsgálatra (Voruntersuchung)⁷, melynek célja az volt, hogy a meghatározott személy ellen folyó nyomozás során a tényállást annyira feltárják, hogy az alkalmas legyen az eljárás meg-

⁵ A továbbiakban: előzetes eljárás

⁶ Pleischl, i.m.

⁷ régi Be. 91-115. §

szüntetésére, vagy a vád alá helyezésre irányuló döntés meghozatalára, illetve a tárgyaláson történő bizonyításra; vagy

- az ügyész által elrendelt vizsgálatra (Vorerhebung), amelyet az ügyész a nyomozás lefolytatása, vagy a feljelentés elutasítása érdekében rendelt el, azt azonban a vizsgálóbíró, a biztonsági hatóságok, illetve a kerületi bíróság folytatta le.⁸ A vizsgálatot végrehajtó hatóságok kötve voltak az ügyész indítványához.

Egyéb módosítások

A Kódex rendelkezései nem biztosítottak elég lehetőséget sem a terhelt, sem az áldozat⁹ számára az eljárásban történő részvételre, így a Reformtörvény kiterjesztette a terhelt, illetve az áldozat jogait, „új” jogokat biztosított számukra, továbbá új kontroll eszközöket vezetett be.¹⁰ Először határozta meg expliciten a terhelt jogait, tételesen felsorolta azokat. A polgári perrendtartás mintájára a bevezette a büntetőeljárásban is az adatok elektronikus úton történő tárolását és továbbítását.¹¹

Az ügyész szerepe a reform előtt

A reform ügyészre vonatkozó rendelkezéseinek bemutatása előtt szükséges röviden felvázolni az ügyész reform előtti szerepét. Az ügyészség a XIX. században a nyomozás során indítványozó hatóságként került meghatározásra. Lényegében vagy az eljárást szüntette meg, vagy amit a nyomozó hatóság illetve vizsgálóbíró az előbbi két eljárás során feltárt, különböző indítványok és vádirat formájában a bírósághoz továbbította. Az ügyész vezette a fentebb említett vizsgálatot¹², annak során nyomozási cselekményeket rendelhetett el. Az előzetes vizsgálatra az ügyész¹³ indítványa alapján került sor, annak során azonban önálló „vizsgálati cselekményeket” nem folytathatott.¹⁴

Az előzetes vizsgálatot a vizsgálóbíró személyesen és közvetlenül végezte.¹⁵ Az ügyész ún. „hagyományos szerepe” – azaz a bírósági eljárás során a vád képviselője, továbbá az azzal történő rendelkezés – jelentette a régi Kódexben az ügyész büntetőeljárásbeli funkcióját, amely a reform során alapjaiban nem változott.

⁸ régi Be. 88-90. §

⁹ A Reformtörvény a sértett fogalom helyett az áldozat fogalmát használja, mivel az tárgyabb személyi kört ölel fel.

¹⁰ A bírósághoz benyújtott ellenvetés (Be. 106.§), az eljárás megismétlése iránti kérelem (Be. 363a-c §), az eljárás folytatása iránti kérelem (Be. 195.§), a vádirat visszaküldése (Be. 485.§).

¹¹ Ennek alapján mind az eljárásra, mind a terheltre vonatkozó összes adat elektronikusan rögzítésre kerül. A nyomozó hatóság jelentéseit szintén elektronikus úton továbbítja, amelyek a nyomozás iratai közé is bekerülnek.

¹² régi Be. 88. § (1) bek.

¹³ Továbbá magánvádló is indítványozhatta, régi Be. 46. § (1) bek.

¹⁴ régi Be. 97. § (2) bek.

¹⁵ régi Be. 93. § (1) bek.

Az ügyész szerepe a reform után

Az ügyész helyzetét a reform négy területen definiálta újra.

1. Alkotmányos helyzete (Alk. 90a §)

Az ügyész funkciójának megváltozása, továbbá a gyakorlatban betöltött szerepe szükségessé tette az Alkotmány ügyészségre vonatkozó rendelkezéseinek módosítását. Az ügyészség a reform előtt az Alkotmányban közigazgatási szervként került meghatározásra. A gyakorlatban azonban mind funkcionálisan, mind szervezetenként igazságszolgáltatási szervként működött. A szakirodalom is próbálta már korábban akként meghatározni.¹⁶ Ezt az ellentétet oldotta fel az Alkotmány novelláris módosítása¹⁷, amely következtében az ügyészség – a bíróság mellett – ma már igazságszolgáltatási szervként van meghatározva.¹⁸

2. Szolgálati viszonyok

A szolgálati viszonyok 2008. január 1. előtt több törvényben, elszórtan voltak szabályozva. 2008. január 1. óta azonban egyetlen törvényben, nevezetesen „A Bíróságok és Ügyészségek Szolgálati viszonyairól” szóló törvényben¹⁹, amely a bíróságokra vonatkozó rendelkezések ügyészségekre történő kiterjesztését jelenti.

3. A nyomozás során betöltött szerepe

3.1. A nyomozás során – amelyet egyes szerzők a büntetőeljárás legfontosabb részének tekintenek – az ügyész vezető szereppel bír, átvette a vizsgálóbíró összes funkcióját, így utódjának tekinthetjük. Az ügyész a törvény alapján vezeti a nyomozást, dönt annak lefolytatásáról, illetve befejezéséről, maga is nyomoz, illetve nyomoztat, indítványokat nyújt be a bíróság felé, a nyomozó hatóság felé pedig utasításokat, engedélyeket ad ki. A rendőrséggel szorosan együttműködve gyakorolja ezeket a jogait, a törvény szavaival élve: „amennyire lehetséges egyetértésben”. Ez a vezető szerep ténylegesen a rendőri tevékenység feletti kontrollt jelenti. Amennyiben bírói engedélyhez kötött egy intézkedés megtétele, úgy az ügyész indítványt nyújt be a bírósághoz, amely alapján a bíróság dönt annak elrendeléséről vagy elutasításáról. A nyomozó hatóság jelentések formájában számol be az ügyészségnek a nyomozásról.

¹⁶ Vogl, M.: Staatsanwaltschaft und StPO-Reform. Journal für Rechtspolitik 16. évf. 2008. év, 121. o.

¹⁷ Änderung des Bundes-Verfassungsgesetzes und Erlassung eines Ersten Bundesverfassungsrechtsbereinigungsgesetzes BGBl I 2008/2.

¹⁸ Alk. 90. § a.): „Az ügyészek az igazságszolgáltatás szervei. Az eljárásban büntetéssel fenyegetett cselekmények esetében nyomozási- és vádfunkcióval rendelkeznek. Szövetségi szintű törvény szabályozza, hogy feladataik ellátása során a felettes szerv utasításaihoz kötve vannak.”

¹⁹ Richter – und Staatsanwaltschaftsdienstgesetz BGBl. Nr. 305/196, módosítva BGBl. I. Nr. 96/2007. (DStDG)

3.2. A nyomozás megszüntetésére három lehetőséget nyújt a Kódex. Megszüntetheti az ügyész (190-192. §), a terhelt indítványa alapján a bíróság (108. §), továbbá a vádirat elleni panasz alapján a Tartományi Felsőbíróság (212. § 1-3. mondat, 215. § (2) bek.).²⁰ A törvény bár mindhárom esetben másképpen fogalmazza meg a megszüntetés feltételeit, de azok ugyanazokat a követelményeket tartalmazzák. A törvény az ügyész általi megszüntetést tekinti az általános esetnek, amelyhez képest a másik kettő speciálisként értékelendő.²¹

3.2.1. Az ügyész saját meggyőződése alapján – amelyet a bizonyítékok értékelése, a terhelt bűnösségére és jogkérdésekre vonatkozó egyéb körülmények alapján alakít ki²² – dönt a nyomozás megszüntetéséről. Ezt a jogosítványát mind a nyomozó hatóságtól, mind a bíróságtól független hatóságként gyakorolja. A megszüntetés okai lehetnek jogiak vagy ténybeliek. Jogi okok: ha a cselekmény nem bűncselekmény (190. § 1. mondat), vagy a terhelttel szemben a büntetőeljárás lefolytatása jogi okokból nem lenne lehetséges. Ténybeli okok: ha nincs ténybeli hiba a terhelttel szemben a büntetőeljárás lefolytatására (190. § 2. mondat). A jogi okok közül a jogalkotó kiemeli a bűncselekmény csekély súlya miatti megszüntető okot (191. §), azaz ha a cselekmény pénzbüntetéssel, vagy legfeljebb három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett. Amennyiben az ügyész megszünteti a nyomozást, a rendőrség nem nyomozhat tovább, azonban az ügyész „egyes esetekben” további nyomozást vagy bizonyítás felvételét rendelheti el – azaz akkor, ha az eljárás folytatása elrendeléséhez ezt szükségesnek tartja (193. §).

3.2.2. A bíróság általi megszüntetés akkor jöhet szóba, ha a nyomozást az ügyésznek meg kellett volna szüntetnie, de azt elmulasztotta. A megszüntetést a terhelt indítványozhatja, a feltételek ugyanazok, mint az ügyész általi megszüntetés esetében.

3.2.3. Vádirat elleni panasz (212-213. §). Ez a jogintézmény szintén a vádlott számára nyújt jogorvoslati lehetőséget,²³ amelynek feltételei a következők (212. §):

1. A vádlott terhére rótt cselekmény nem bűncselekmény, vagy a vádlott elítélése jogi okok miatt kizárt;
2. A megalapozott gyanú a megfelelően felderített tényállás ellenére nem elegendő ahhoz, hogy a vádlott elítélése lehetségesnek tűnjön és további nyomozás esetén sem várható eredmény;

²⁰ A régi Be.-ben a vizsgálóbíró rendelkezett a nyomozás megszüntetéséről (kivéve diverzió esetében, amikor az ügyész eredményes diverzió esetében „a bűnüldözéstől eltekintett” – amely a nyomozás során annak megszüntetését jelentette).

²¹ Bertel, C. – Venier, A.: Strafrecht. Manzsche Verlags – und Universitätsbuchhandlung, Wien, 2007. Rz.224.

²² Venier, A.: Einstellung und Anklage im neuen Strafrecht. Österreichische Juristenzeitung, 2007. Rz.906.

²³ Míg a terhelt a nyomozás megszüntetését indítványozhatja, illetve a vádirat elleni panaszszal élhet, addig az áldozat csupán a megszüntetett nyomozás továbbfolytatását kérheti (195. §).

3. A tényállás nincs olyan mértékben felderítve, hogy a vádlott elítélése nyilvánvaló legyen;
4. A vádirat jelentős formai hibában szenved (211.§);
5. A vádiratot nem a hatáskörrel rendelkező bírósághoz nyújtották be;
6. A vádiratot nem az illetékes bírósághoz nyújtották be;
7. A törvény által előírt vádindítvány²⁴ hiányzik.

A panasz elbírálása a tartományi felsőbbbíróságok hatáskörébe tartozik. A felsőbbbíróság mellett működő főügyészség a panaszra álláspontját kifejezheti, amelyre a terhelt válaszolhat. Ha a bíróság a panaszt alaposnak találja a panasz okának megfelelően dönt: megszünteti az eljárást (212. § 1.,2.,7. mondat esetében), a tárgyalást berekeszti és a nyomozást elrendeli (212. § 3., 4. mondat esetében), az ügyet a hatáskörrel, illetve illetékességgel rendelkező bírósághoz átteszi (212. § 5., 6. mondat esetében). Egyébként a bíróság a panaszt elutasítja és a vádirat érvényességét megállapítja.²⁵ A gyakorlatban ennek a jogintézménynek csekély a jelentősége, mivel az ügyek 83%-ában a vádemelés vádindítvány (Strafantrag) formájában történik, amely ellen nincs lehetőség panaszra.²⁶

3.3. Az eljárás folytatása (193–196. §) az ügyész számára nyújt revíziós lehetőséget az általa megszüntetett nyomozás esetében, ha

1. a terheltet nem hallgatták ki, vagy vele szemben kényszerintézkedést nem alkalmaztak;
2. (amennyiben a terheltet már kihallgatták, vagy vele szemben kényszerintézkedést alkalmaztak) olyan új tények vagy bizonyítási eszközök merülnek fel, amelyek arra látszanak alkalmasnak, hogy ezek alapján a bíróság büntetést szabjon ki vagy diverziós intézkedést alkalmazzon [193. § (2)].

4. Korruptió Ellenes Ügyészség²⁷

A korruptió elleni küzdelem Ausztriában régóta problémát jelent, erre a tényre az Európa Tanács 2008. június 13-án kelt jelentésében is rámutatott.²⁸ Az osztrák

²⁴ Az ügyész a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező bíróságnál vádat vádirat formájában emel, ha a bűncselekmény az ügyész megítélése szerint két hivatásos bíróból és két ülnökből álló bíróság (Schöffengericht), vagy három hivatásos bíróból és nyolc esküdttől álló esküdttörvényszék (Geschworenengericht) hatáskörébe tartozik. (Mindkét bíróság tartományi bíróságként – Landesgericht – működik). Egyéb esetekben a vádat vádindítvány (Strafantrag) formájában nyújtja be. (In.: Bertel/Venier: i.m.: Rz 418.). Vádindítványt az ügyész kerületi bírósághoz (Bezirksgericht) – amely mindig egyesbíróként (Einzelrichter) jár el –, továbbá tartományi bírósághoz nyújt be, abban az esetben, ha az egyesbíróként jár el. (Be. 210. § (1) bek. 2. fordulat). A vádindítvány ellen a terhelt panaszt nem emelhet, de a bíróság hivatalból vizsgálja, hogy a megszüntető okoknál felsorolt feltételek fennállnak-e, és annak megfelelően megszüntetheti az eljárást.

²⁵ Bertel – Venier, i.m., Rz.423.

²⁶ Venier, i.m., Rz.912.

²⁷ Korruptionsstaatsanwaltschaft (KStA)

²⁸ Evaluation Report on Austria GRECO Group of states against corruption 38th Plenary Meeting Strasbourg 13 June 2008. (2009.03.27.)

jogalkotás éppen ezért már régóta foglalkozik a korrupció elleni rendelkezések megerősítésével, így került sor a reform keretén belül 2009. január 1-jétől²⁹ az ügyészség egy speciális típusának, a Korrupció Ellenes Ügyészségnek a felállítására. A Bécsi székhelyű ügyészség a jogalkotó szándéka szerint a korrupció és a szervezett bűnözés elleni küzdelem elleni „legerősebb fegyvereként” működik. Egész Ausztriára kiterjedő illetékességgel rendelkezik, a Kódexben meghatározott bűncselekmények esetében vezeti a nyomozást, dönt annak befejezéséről vagy a vádemelésről, továbbá képviseli a vádat a hatáskörrel és illetékes rendelkező bíróság előtt, amennyiben az ügy nem kerületi bíróság elé tartozik. A bécsi központ túl szervezeti egységeket terveznek felállítani Grazban, Linzben és Innsbruckban.³⁰ Az eredeti tervezet szerint az ügyészségen 15-20 ügyész dolgozott volna, jelenleg azonban csak egy „törzsgárda”, azaz három ügyész működik³¹, munkájukat speciális ismeretekkel rendelkező szakemberek – elsősorban a pénzmosás, számvitel, elektronikus adatkezelés, és értékpapír kereskedelem területéről – segítik.³² Az ügyészség együttműködik jogsegély esetén, illetve büntetőjogi együttműködés keretén belül az Európai Unió illetékes szerveivel és tagállamainak igazságügyi hatóságaival, ezen felül a központi nemzeti kapcsolattartó szerv az OLAF-fal és az Eurojust-tal. A Kódex taxatív felsorolja az ügyészség hatáskörébe tartozó bűncselekményeket³³, ezek közül esősorban hivatali visszaélés; vesztegetés (mind az aktív és passzív formája, mind a köz-és magánszférában); ajándék elfogadása alkalmazott, választott bíró vagy szakértő által; hűtlen kezelés; pénzmosás egyes esetei³⁴ bírnak jelentőséggel; a jogsegély, büntetőjogi együttműködés esetén, illetve kapcsolattartó szervként történő eljárás esetén a törvény szintén meghatározza az ügyészség hatáskörébe tartozó bűncselekményeket.³⁵

²⁹ A Reformtörvényt módosító 2007. évi 109. törvény „A büntető jogszabályok módosításáról” (BGBl. I Nr. 109/2007 Strafrechtsänderungsgesetz) vezette be a Korrupció Ellenes Ügyészséget. A 2007. évi 112. törvény „A Büntető Eljárási Reformtörvényhez kapcsolódó törvény” II. Rész XI. Fejezete (BGBl. I Nr. 112/2007 Strafprozessreformbegleitgesetz II) módosította az ügyészségről szóló 1986. évi 164. törvényt (BGBl. Nr.164/1986).

³⁰ Staatsanwalt gegen Korruption, i.m.

³¹ Anti-Korruptionsstaatsanwaltschaft startet (2009.03.27.)

³² Staatsanwalt gegen Korruption, i.m.

³³ Be. 20a (1) bek. 1. hivatali visszaélés alá tartozó, a Btk. 22. Fejezetében meghatározott bűncselekmények; 2. hivatalos személy által elkövetett hűtlen kezelés (Btk. 313. §), ha ajándékot meghatalmazott elfogad (Btk.153-153b. §); 3. átruházás során versenyt korlátozó egyezség (Btk. 168b. §); 4. ajándékot alkalmazott vagy megbízott fogad el (Btk. 168c. § (2) bek.); 5. pénzmosás (Btk. 165. §), amennyiben a vagyonrész az 1., 2. és 4. pontban felsorolt vétség vagy büntett elkövetéséből származik; bűnszövetség és bünszervezet (Btk. 278., 278a. §), amennyiben az az 1., 2. és 4. pontban felsorolt vétség vagy büntett elkövetésére irányul.

³⁴ Korruptions-Staatsanwaltschaft: Berger verzichtet auf Weisungen (2009.03.27.)

³⁵ Be. 20a. § (3) bek. mondat: A Korrupció Ellenes Ügyészség eljár jogsegély ügyekben, illetve büntetőjogi együttműködés keretében az Európai Unió illetékes szerveivel és tagállamainak igazságügyi hatóságaival az 1. pont alá tartozó bűncselekmények esetén. Be.

Az ügyészség az előbbi célszerűségi okokon és az „általános” ügyészségek munkaterhének csökkentésén felül a nyomozások elhúzódsának megakadályozásához is hozzá tud járulni.³⁶

Az előzőekben felvázolt négy újradefiniált területen kívül az ügyész ügydöntő szereppel bír a diverziós intézkedések alkalmazása során (198–204. §) A Büntető Eljárás Kódex 1999-es novelláris módosítása következtében 2000. január 1. óta van lehetőség diverzió alkalmazására, amely azóta a gyakorlatban széleskörűen alkalmazott, jól bevált jogintézmény. Ennek megfelelően a Reformtörvény nem érintette ezeket a rendelkezéseket, így azok részletezésére nem térek ki.

A vádemelésre vonatkozóan is kisebb módosításokat hajtott végre a jogalkotó (210–215. §). Vádemelésre akkor kerül sor, ha az ügyész meg van győződve arról, hogy a terhelt által elkövetett bűncselekmény egy nyilvános és szóbeli tárgyaláson bizonyítható (210. §). Az új szabályozás négy kritériumot tartalmaz arra vonatkozóan, hogy ez mit foglal magában: a tényállás megfelelően fel van derítve, az elítélés nyilvánvaló, nem áll fenn eljárás megszüntető ok, vagy diverzió alkalmazásának lehetősége. Az első két feltétel fedi egymást, ugyanis az ügyész meggyőződése alapján az elítélés akkor nyilvánvaló, ha a tényállás megfelelően felderített, azaz, ha a rendelkezésre álló bizonyítékok az elítéléshez elegendők.³⁷ Ha a tényállás megfelelően fel van derítve, két lehetőség áll fenn: vagy az elítélés nyilvánvaló – ekkor vádat emel az ügyész, vagy ha a bizonyítékok a terhelt elítéléséhez nem elegendők, az ügyész megszünteti az eljárást.³⁸ A vádirat kellékei a következők [211. § (1) bek.]³⁹: 1. a terhelt neve és egyéb személyi adatai; 2. A büntetendő cselekmény megjelölése: azaz az elkövetés ideje, helye és az elkövetés egyéb körülményei, annak törvényi minősítése; 3. egyéb alkalmazandó büntető jogi jogszabályok. A 211.§ (2) bek. alapján tartalmaznia kell az indítványokat, különösen a bizonyítási indítványokat, a bíróság illetékességére vonatkozó tényeket, továbbá a nyomozás eredménye alapján a történeti tényállást. Vádirat esetében a 211. § (2) bek-ben előírt indoklás nem kötelező, amennyiben vád tárgyává tett bűncselekmény legfeljebb öt évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetett. [Be. 451.§ (1) bek., 484. §]

GYAKORLATI TAPASZTALATOK

Meglehetősen kevés adat áll rendelkezésünkre az eddigi gyakorlati tapasztalatokról. Az első három hónap után készült egy nem hivatalos mérleg, amely szerint a legnagyobb problémát a rendelkezésre álló ügyészek csekély száma jelenti.⁴⁰ Hiá-

20a. § (3) bek. 2. mondat: Az ügyészség központi nemzeti kapcsolattartó szerv az OLAF-fal és Eurojusttal, amennyiben az eljárás 1. pont alá tartozó bűncselekményt érinti.

³⁶ Staatsanwalt gegen Korruption, i.m.

³⁷ Venier, i.m., Rz.911.

³⁸ Bertel – Venier, i.m., Rz.416.

³⁹ Ezeket természetesen a régi Be. 207. §-a tartalmazta, más szövegezéssel.

⁴⁰ Az ügyészek száma Ausztriában a reform előtt mintegy 200 főt tett ki, amely már akkor is kevésnek bizonyult. Összehasonlításképpen: Az új osztrák előzetes eljárás hasonló

ba emelkedett a létszám 2008-ban 65%-kal – 210 főről 326-ra (70 új állást létesítettek, 57 állás pedig a bíróságoktól átvett feladatok révén átszervezés útján került az ügyészséghez) – a gyakorlatban ez mégis kevésnek bizonyult a megnövekedett feladatok mennyiségéhez képest. Az ügyészek számának el kellene érnie az 500 főt.⁴¹ A leghosszabb időtartamot átfogó adataink Bécsről vannak, ahol az ügyészség szintén komoly létszám hiánnyal küszködik. 2008. január 1. és augusztus 31. között 90 ügyész működött, ami 31%-a az egész országban dolgozó ügyészeknek, de 20 fővel több jelentene megoldást a feladatokhoz képest. Az egész országban összesen 16 ügyészség működik.

A Reformtörvény alapján az eljárásra és a terhelte vonatkozó összes adat elektronikus formában kerül megfogalmazásra, a rendőrség a jelentéseit elektronikus úton küldi meg az ügyészségnek⁴². Ezeknek a jelentéseknek a száma eléri a napi 2000-et, és ez a szám egyre növekszik (kiugró esetben – 2008. március 13-án – elérte a napi 2100-at, és 9000 volt a csatolt dokumentumok száma). Jelenleg az elektronikus továbbítás túl hosszú ideig tart, a korábbi átlagos nyolc napot túlhaladja. A problémát egyrészt az akták nagy száma jelenti, másrészt a rendőrségnek a Reformtörvény hatályba lépése előtt nem volt lehetősége ennek az új módszernek az elsajátítására.⁴³

Összegzés

Ausztriában megérett a helyzet a büntetőeljárás egy átfogó reformjára, melyet hosszas, alapos előkészítő munka előzött meg. Elmondható, hogy a Reformtörvény, illetve annak az ügyészségre vonatkozó szabályai mind elméleti, mind gyakorlati szempontból megfelelnek a bűnözés adta kihívásoknak. Láthattuk, hogy hasonló szabályozással találkoztunk, mint amilyen hazánkban van. Az eddigi gyakorlati tapasztalatok még nem elegendők, több időre van szükség a megfelelő konzekvenciák levonására, és az annak megfelelő szabályozás kialakítására. Az Osztrák Ügyészek Országos Egyesületének vezetője, dr. Wolfgang Swoboda az ügyészek helyzetét a Reformtörvény hatálybalépését követően egy évvel Bertold Brecht szavaival illusztrálja: „A hegyek fáradságait magunk mögött hagytuk, de a síkságéi még előttünk vannak.”⁴⁴

Általánosságban elmondható, hogy a jogalkotásunk a német és osztrák mintát követi, de az ügyészségre vonatkozó szabályozásban ez nem fedi a valóságot, hiszen hazánkban már az 1973. évi I. tv, majd az 1989. évi XIX. tv. tartalmaz

a német szabályozáshoz, azonban Németországban egyes nagyvárosokban annyi az ügyészek száma, mint a reform előtt egész Ausztriában. A mintegy tízszer magasabb ügyforgalommal szemben azonban Németországban huszonötször több ügyész dolgozott. (In: Neue Aufgaben für die Staatsanwaltschaft, i.m.)

⁴¹ Neue Aufgaben für die Staatsanwaltschaft, i.m.

⁴² Ivo Stitic: i.m.

⁴³ Justiz: Abrechnung mit der Prozessreform

⁴⁴ dr. Wolfgang Swoboda: Die Mühe der Ebene (2009. 03.27.)

olyan rendelkezéseket, amelyekhez hasonlóakat az osztrák Kódex tavaly január 1. óta. A reform részletes tanulmányozása esetén azonban találhatunk olyan részletszabályokat, amelyeket érdemes fontolóra venni, és hazai jogalkotásunkban kamatoztatni.

Internetes hivatkozások

Ablauf eines Strafverfahrens. 2009.03.30.

<http://www.gemeinsamgegengewalt.at/strafe.html>

Anti-Korruptionsstaatsanwaltschaft startet. 2009.03.27.

<http://ws4.orf.at/newspool/100598aufgaben>

Enquete: Für die Staatsanwälte beginnt eine neue Zeitrechnung. 2008.11.02.

<http://www.justiz.gv.at/service/content.php?nav=66&id=409>

Evaluation Report on Austria GRECO Group of states against corruption 38th Plenary Meeting Strasbourg 13 June. 2009.03.27.

<http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/greco/evaluations/>

Eigner, F. – Dillinger, W.: Das neue Vorverfahren. 2008.09.02.

http://www.bmi.gv.at/oeffentlsicherheit/2006/11_12/StPO_Reform.pdf

Pratl, J.: Strafprozessnovelle 2008 - Alles neu im Vorverfahren. 2008.09.02.

<http://www.lawontheblog.kundp.at/?p=402Korruptionsbekampfung.pdf>

Justiz: Abrechnung mit der Prozessreform. 2008.12.11.

<http://diepresse.com/home/panorama/oesterreich/373785/index.do?from=simarchiv>

Korruptions-Staatsanwaltschaft: Berger verzichtet auf Weisungen. 2009.03.27.

<http://www.diepresse.com/home/politik/innenpolitik/318987/print.do>

Neue Aufgaben für die Staatsanwaltschaft. 2009.02.10.

[http://www.staatsanwaelte.at/anliegen/round2/GrecoEval1-2\(2007\)2_Austria_EN.pdf](http://www.staatsanwaelte.at/anliegen/round2/GrecoEval1-2(2007)2_Austria_EN.pdf)

Schick, P. J.: Verfassungsrechtliche Verankerung der Staatsanwaltschaft unbedingt notwendig. 2009.20.10.

http://www.staatsanwaelte.at/beitraege/interview_schick

StPO: Reform mit Anlaufschwierigkeiten. 2008.12.11.

<http://diepresse.com/home/rechtrechtallgemein/375779/index.do>

Staatsanwalt gegen Korruption. 2009.03.27.

http://www.bmi.gv.at/oeffensicherheit/2008/03_04/

Pleischl, W.: Neues Strafprozessreformgesetz als Kompromiss. 2008.09.02.

http://www.staatsanwaelte.at/beitraege/interview_pleischl

Swoboda, W.: Die Mühe der Ebene. 2009.03.27.

<http://www.staatsanwaelte.at/node/124>

Zu wenig Personal: Hilfeschrei der Staatsanwälte. 2009.01.28.

http://www.diepresse.com/home/panorama/oesterreich/445839/index.do?_vl_backlink=/ho

Foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés a műtőben

II. rész

III. „Idegen test a testben”

A foglalkozási szabályok megszegésének – valamint ezek létének – értékelése és a műtéti kockázat határai érdekes megvilágításba kerülnek e műhiba-csoport vizsgálata kapcsán. A műtétek során az emberi testben maradt idegen test² problémája köré rendeződő orvosi és jogi felfogás gyakran szemben áll egymással.

1. A probléma orvosi megítélése

1930-ban a Magyar Sebésztársaság³ nagygyűlésén foglalkozott a műtét során testüregben maradt idegen test esetének megítélésével. A kifejtett vélemények szerint a műtéti kockázat körébe tartozónak a kérdéses jelenség akkor tekinthető, ha az adott intézményben mindent megtettek a bennmaradás elkerülése érdekében. Állást foglaltak abban a kérdésben is, hogy az idegen test testüregben maradását – erre szolgáló módszer hiányában – nem lehet biztosan megakadályozni, az esélyét azonban csökkenteni lehet.

A Magyar Sebész Szakmai Kollégium⁴ 1974-es állásfoglalása szerint sincs a műtéti területen idegen testek visszahagyásának megelőzésére szolgáló biztos módszer, így kötelező erejű megelőző eljárást nem lehet javasolni. Mivel a legnagyobb gondosság mellett is előfordulhat ez a nemkívánatos esemény, bekövetkezése nem tekinthető gondatlanságnak, vagy a szakmai szabályok megsértésének. Elkerülésére a kollégium tíz pontban tett ajánlást, melyben szerepelt az a javaslat is, hogy a műtétet végző osztályokon készüljön a felhasznált eszközök számolási rendjéről írásos szabályzat, mert ennek hiánya a peres eljárásokban hátrányos helyzetet teremthet az intézmény számára.

Az indokolás kissé elkeserítő: nem azért kell biztos módszer hiányában a lehetőségekhez képest arra törekedni, hogy a lehető legtöbb esetben kiküszöböljék az idegen test bennmaradását, – a beteg érdekében – hanem azért, hogy az intézet a jövőben, ha peres eljárásra kerül sor, kedvezőbb bizonyítási helyzetben legyen.

¹ Dávid L. PhD, PTE ÁJK, egyetemi tanársegéd, Széchenyi I. Egyetem ÁJK

² A műtéti területen leggyakrabban törlő, valamint műszer vagy tű marad vissza, melynek leginkább az orvos fáradtsága, figyelmetlensége, a műtét bonyolultsága, és a nem megfelelően képzett műtős segítségnyújtás az oka.

³ A beavatkozó orvostól elvárható felelősség (<http://dental.hu/dentalnet-hirek/friss-hirek/hirek/20060712/a-beavatkozo-orvostol-elvarhato-felelssseg>) (2008. 04. 04.)

⁴ Joób Sándor, Törlőkendő, műszer és tű marad leggyakrabban a betegben (<http://index.hu/politika/belfold/mut8431/>) (2007. 09. 20.)

Azt pedig, hogy azért nem lehet előírni egy, vagy akár sorrendben több eljárást az idegen testek testüreg zárása előtti felfedezésére, mert nincs biztos módszer, szintén nem tartom meggyőző érveknek. Hogy lehet, hogy külföldön az ugyan nem „biztos”, tehát tökéletlen eljárás szabályként való rögzítésével is megelégszenek, mi viszont annyira maximalisták vagyunk, hogy a „tökéletességre való törekvésünk” közben lemondunk a tökéletlen számolási módszerrel elérhető műtéti beavatkozások sikeréről?

Tehát a szakmai kollégium is osztja azt a véleményt, miszerint idegen test visszamaradása nem minden esetben tekinthető gondatlanságnak, vagy a szakmai szabályok megszegésének, mint például abban az esetben sem, ha a műtét közben a beteg állapota váratlanul romlik, életveszélyes vérzés lép fel, és a műtétet azonnal be kell fejezni.

De ilyenkor is, illetve főleg ilyenkor fontos fényt deríteni arra, vajon maradt-e idegen test a betegben, hiszen tudni kell, a későbbiekben kell-e számolni ennek következményeivel, vagy a műtét után elvégzett pontos számolás után kizárható annak lehetősége, hogy a jelentkező tünetek⁵ háttérben egy bennfelejtett törlő áll. A visszamaradás és az elfeledés tehát nem azonos problémát képeznek. A műtéti terület lezárását követően elvégzett számolás is fontos és hasznos, sokkal többet jelenthet, mint az ellenőrzés teljes elmulasztása.

Ha nincs is biztos módszer, miért ne kellene egy a jelenleginél biztosabb gyakorlatot kialakítani? Az orvosi szakmai szabályok között nehezen lehetne ennél egyértelműbbet találni, hiszen ha kötelezővé tennék a műtét során használt valamennyi eszköz számbavételét, egy mérlegelést nem kívánó, illetve nem tűrő szabály születne, melynek ismerete könnyen elsajátítható, végrehajtása tekintetében pedig kifogásként a műtős személyzet alulképzettségére sem lehetne hivatkozni, hiszen a felhasznált eszközök szerint csoportosítva számolni – a műtétben tevékenykedők közül reményeink szerint – bárki képes.

Nem ésszerűtlen gondolatmenet szüleménye hát az a következtetés, hogy inkább nem élünk valaminek a lehetőségével – még ha jobban is járnánk, mint jelenleg – mert az sem tökéletes? Talán az orvosi szakma többi szabálya nem hogy semmi kívánnivalót maga után? Minden egyéb előírás a tévedhetetlenség bástyájával övezi körül az orvosokat? A tökéletességre törekvés nemes dolog, soha nem szabad lemondanunk róla, de hány embernek kell még egy bent felejtett törlővel „egyértelmű okozati összefüggésben” meghalnia, hogy az eset után felocsúdva az érintettek kórházanként egyesével tegyék magukévá ezt a „tökéletlen” szabályt? Dubecz Sándor, a soproni Erzsébet-kórház osztályvezető főorvosa egy bennfelejtett törlő következtében elhunyt beteg halálát követően rendelte el a Sebészeti Szakmai Kollégium állásfoglalásának gyakorlati alkalmazását.⁶

⁵ Az idegen test bennmaradása esetén leggyakrabban tisztázatlan eredetű láz jelentkezik, valamint szövödmények léphetnek fel, és ha későn fedezik fel és távolítják el, a beteg halálát is okozhatja.

⁶ Műhiba okozta a halált? (<http://www.kisalfold.hu/cikk.php?id=1000182&cid=2011350>) (2007. 09. 20.)

Semmi sem tökéletes. De aki csupán erre hivatkozik, attól joggal várhatnánk, hogy álljon elő valamivel, ami nem hagy semmi kívánnivalót maga után.

Talán az egyszerű számolási feladat nem tűnik elég szakmainak. De olcsó, a fém-szálas törlő megoldásánál annnyival is jobb, hogy nem utólagos felderítési lehetőségként áll fenn, hanem megelőzési céllal. Hiszen nem az a fontos, hogy utólag megtudjuk, maradt-e oda nem illő eszköz a műtéti területen, hanem a szövőd-mények megelőzésekképpen tudjuk, hogy nem maradhatott, hiszen minden fel-használt elem maradéktalanul megvan.

A szakmai kollégium több módszert ajánl. A legegyszerűbb a műtét elején és a műtéti terület lezárása előtt a felhasznált törlők és műszerek megszámlálása. Ennek megkönnyítése érdekében ajánlatos olyan műszertálcákat alkalmazni, melyeken a műszerek száma standardizált. Az olyan kötszert, törlőkendőt, amit fémszállal szőnek át, a röntgen kimutatja, ám ezek költségesebbek, mint az egy-szerű törlők.

Érdeemes a műtéti leírásban rögzíteni, hogy a sebet alaposan átvizsgálták, minden eszköz és műszer hiánytalanul megvan. Az állásfoglalás azt is „előírja”, hogy ha kiderül, hogy valami a beteg testében maradt, a műtéti területet gondosan át kell vizsgálni, és ha van rá lehetőség, újra fel kell nyitni a testet.

Az idegen test testüregben maradását vizsgáló büntető- vagy polgári eljárások-ban az eljáró bíróságok gyakran nem fogadják el a legfőbb szakértői testület, az Egészségügyi Tudományos Tanács Igazságügyi Bizottságának⁷ (ETT IB) szakér-tői véleményét, és azzal ellentétes álláspontot alakítanak ki.

A hetvenes évekből származó egyik büntetőügyben egy ötéves súlyos mozgáská-rosodásban, fejlődésbeli elmaradottságban szenvedő kislány volt a sértett, akinek műtétére a fejbiccentő izom megrövidülése miatt került sor. A műtét közben erős vérzéssel járó érsérülés történt, melyet gézlapokkal csillapítottak. Az operáció után a kislány belézasodott, nyelési nehézségei voltak, és fulladt. Nyakán sipoly keletkezett, melyet nem tudtak megszüntetni. Állapota folyamatosan romlott. Másfél évvel az első műtét után újabbat végeztek, melynek során a kialakult tályogból egy 20×30 cm-es rongyos gézlapot távolítottak el. A kislány a posztoperatív szakban meghalt. Az eljárás során az ETT IB szakvéleményében megállapította, hogy a műtétnél használt tárgyak szervezetben hagyása minden esetben egyedi elbírálást igényel. Ebben az esetben a vérzés megszüntetésének egyetlen módját alkalmazták. A különböző törlők elfedték egymást, így maradhatott bent egy gézlap, ami nem jelent foglalkozási szabályszegést, hanem a mű-tét nemkívánatos szövődmenyeként fogható fel. Azzal kapcsolatban pedig, hogy az eltelt másfél év során a tünetekből fel kellett volna-e ismerni az idegen test je-lenlétét, az ETT IB kimondta, hogy a géz megfelelő röntgenárnyékot nem ad, a diagnosztikus célú feltárás pedig nagyon kockázatos lett volna. Az elsőfokú bírósá-g csak részben fogadta el a szakvéleményt, és megállapította az orvos büntető-

⁷ Dósa Ágnes: Felelősség az idegen test testüregben maradásáért (<http://www.lam.hu/folyoiratok/lam/0305/9.htm>) (2007. szeptember 20.)

jogi felelősségét. Ítéletének indokolása szerint az orvos nem tett meg mindent azért, hogy a sipoly okát felkutassa, és azt megszüntesse. A másodfokon eljáró Legfelsőbb Bíróság azonban teljes egészében elfogadta a szakvéleményt, és az orvost felmentette a foglalkozás körében elkövetett gondatlan veszélyeztetés vétségének vádjá alól.

Az ETT IB egy bélelzáródás miatt végzett műtét során hasüregben maradt törlőkendő ügyében – ahol a sértet szintén meghalt – fejtette ki, hogy a hasüregben maradt sebészi kendő foglalkozási szabály megsértésének csak akkor minősül, ha előidézésében szakmai gondatlanság állapítható meg. E szövegművek elkerülésére a szakirodalom egyöntetű álláspontja szerint tökéletes megoldás nincs. A következő módszerek használatosak: megszámlálás, szalagokkal megjelölt, összefogott, műszerrel vagy fémszállal megjelölt kendők használata és a testüreg gondos átvizsgálása. Egyik sem nyújt tökéletes biztonságot, és a számlálás, valamint a műszerrel való megjelölés is csak ajánlható. Kötelező azonban a hasüreg zárás előtti gondos átvizsgálása. Ha ezt az orvos elvégezte, foglalkozási szabályt nem sezeget meg. A bíróság ebben az ügyben sem fogadta el teljes egészében a szakértői véleményt. Megállapította, hogy a műtét során a hasfal zárásakor is használtak törlőkendőt, amikor pedig megtekintéssel már nem lehet meggyőződni arról, hogy maradt-e idegen test a testüregben. Olyankor tehát, amikor a törlők maradtak el távolítására szemrevételezéssel nem ellenőrizhető, a rendelkezésre álló szakmai módszerek közül a legcélravezetőbbet alkalmazni kellett volna – adott esetben ez a számlálás lehetett volna. Mivel azonban a vádlott ezt elmulasztotta, foglalkozási szabályt sezeget meg.

A Magyar Orvostudományi Társaságok és Egyesületek Szövetsége⁸ 1995-ben tartott konferenciájának témája a következő volt: „Kockázat vagy szabályszegés, ha ok nélkül idegen test marad a szervezetben”. Megállapításuk röviden ekként foglalható össze. Nem ismert olyan módszer, amely biztosan megelőzhetővé tenné, hogy műtéti beavatkozás során idegen test maradjon a betegben, de az ismert módszerek közül minden intézmény és orvosi szakág saját felelőssége, hogy megfelelő, követhető technikát és számlálási módszert alkalmazzon ennek elhárítására. Előfordulhat, hogy az idegen test megkeresése és eltávolítása nagyobb kockázattal járna, mint a bennhagyás, ezt a körülményt azonban a műtéti jegyzőkönyvben rögzíteni kell, és az esetleges következmények időben való felismerése érdekében a beteget a posztoperatív szakban szorosabb megfigyelés alatt kell tartani, és tájékoztatni kell minderről. A beteg tájékoztatóban, a beavatkozás előtt fel kell tüntetni, hogy milyen gyakorlat és szabály betartásával kívánja az intézmény minimálisra csökkenteni az idegen test bennmaradásának esélyét. Az a tény pedig, hogy idegen test maradt a betegben – az állásfoglalás szerint – önmagában akkor nem valósít meg szakmai szabályszegést, ha elvárható gondossággal következetesen mindent megtettek annak érdekében, hogy ennek bekövetkezését, illetve a nem kívánt következményeit elkerüljék.

⁸ A beavatkozó orvostól elvárható felelősség (<http://dental.hu/dentalnet-hirek/friss-hirek/hirek/20060712/a-beavatkozo-orvostol-elvarhato-felelssseg>) (2008. 04. 04.)

2. E műhiba-csoport jogi megítélése

A Legfelsőbb Bíróság⁹ 1995-ben amellett foglalt állást, hogy a törlőkendő testüregben hagyása nem vonható a műtéti kockázat körébe. Kimondta, hogy a műtéti kockázat körébe nem tartozik az olyan orvosi tevékenység, mely jogi szempontból felróható magatartásnak minősül. A megelőzést szolgáló biztos módszer hiánya, a nem kívánatos következmény nem utalható a beteget terhelő műtéti kockázat körébe, mert azt az orvos a tőle elvárható legnagyobb gondosság és körültekintés esetén elháríthatta volna. A bíróságok ezt az elvet követve ítéleteikben általában megállapítják az orvos vagy az egészségügyi szolgáltató felelősségét, felülbírálvá ezzel az ETT IB részben ellentétes álláspontját.

Egy kártérítési per során megállapított tényállás¹⁰ szerint a felperesen epeműtétet végeztek, melynek során fémkapcsokat használtak fel. Öt évvel később egy vizsgálat alkalmával fény derült arra, hogy a felhasznált, csukott állapotú kapcsokon kívül a műtéti területen maradt egy fel nem használt 12 mm nagyságú, „U” alakú nyitott kapocs is.

A Legfelsőbb Bíróság a következőket állapította meg. A perben nem volt vitás, hogy az alperes orvosa az epeműtét során a sebészi kapcsok közül egyet „elveszített”, és ez beesett a felperes testüregébe, mielőtt összenyomták, rögzítették volna. Ez lehet az adott műtét kockázata, de az orvossal szemben támasztott követelmény, a tőle elvárható legnagyobb gondosság és körültekintés alapján kell megítélni azt, hogy a műtétnél fel nem használt fémkapocs bennhagyása a testüregben a „műtéti kockázat” körébe tartozik-e, vagy ezért a felelősséget meg kell állapítani. Önmagában az, hogy a műtét során beesett egy fémkapocs a felperes testébe, nem hiba, ez a legnagyobb gondosság tanúsítása esetén is előfordulhat, de annak a testüregben maradása már nem felel meg ennek a követelménynek, és elkerülhető is, ha a műtétnél felhasznált eszközöket utólag megszámlálják, és gondosan, szakszerűen ellenőrzik a műtéti területet. Az orvosi szakma szabályaival is ellentétes az, hogy a műtéti területen maradjon olyan eszköz, amelyre a gyógyításhoz nincs szükség, és az elvárható gondosság követelményéből szintén az következik, hogy az oda nem tartozó tárgyak ne maradjanak a szervezetben. A megelőzést szolgáló biztos módszer és eljárás hiánya nem utalhatja azt a véletlent a „műtéti kockázat” beteget terhelő következményei körébe, amelyet az orvos a tőle elvárható gondosság és körültekintés esetén elháríthat.

Egy 1997-ben született ítéletében¹¹ a Legfelsőbb Bíróság azt mondta ki, hogy a műtét során a tű eltörése a műtéti kockázat körébe vonható. E műtét során epéhólyag eltávolításra került sor, aminek megtörténte után a belső öltések elvégzésekor a tű hegye letört, és eltűnt a máj állományában. Gondos keresés ellenére

⁹ A beavatkozó orvostól elvárható felelősség (<http://dental.hu/dentalnet-hirek/friss-hirek/hirek/20060712/a-beavatkozo-orvostol-elvarhato-felelssseg>) (2008. 04. 04.)

¹⁰ BH2005.429.

¹¹ Dósa Ágnes: Felelősség az idegen test testüregben maradásáért (<http://www.lam.hu/folyoiratok/lam/0305/9.htm>) (2007. szeptember 20.)

sem sikerült fellelni, így a sebet zárták, a műtétet befejezték. A későbbi röntgenvizsgálat kimutatta, hogy a tudarab beágyazódott a májba. A műtétet követő időszakban a betegnél nem léptek fel panaszok. A Legfelsőbb Bíróság szerint a tű eltérése a műtéti kockázat körébe tartozik, és mivel az orvosok mindent megtettek a tű fellelése érdekében, e tekintetben szabályszegést nem követtek el.

A bírói gyakorlat hajlik tehát arra, hogy idegen test bennhagyásakor megállapítsa az egészségügyi szolgáltató vagy az orvos felelősségét. Abban az esetben viszont, ha mindent megtettek az idegen test elmaradásának elkerülése érdekében, az egészségügyi szolgáltató eredményesen kimentheti magát. Célszerű lenne tehát Dósa Ágnes¹² szerint minden műtéti beavatkozást végző osztályon olyan írásos szabályzatot készíteni, amely rögzíti, hogy milyen módszert alkalmaznak, mikor, hogyan, hányszor számolják az eszközöket és a törlőket, valamint hogy ez pontosan kinek a feladata.

3. Egy szakértő válasza

Ahhoz, hogy teljes képet kapjunk erről a kérdésről, szükséges kikérnünk egy gyakorló sebész véleményét, vajon hogy látja ő ezt a problémát, a kivédhetetlenségét, az elkerülhetetlenségét. Ebben a kérdésben egyetlen véleményt jelenít meg, ami így nem feltétlenül tükrözi a sebésztársadalom álláspontját. Amiért azonban mégis megfelelőnek, és tanulságosnak tartom ezt az „egyoldalúságot”, az a kiemelt sebész¹³ kielégítő szakmai tapasztalata Közép-Európa, a Közel-Kelet, az Amerikai Egyesült Államok és Nagy Britannia műtéti tevékenységét illetően – összesen több mint hét évet dolgozott az említett régiókban.

Szabó György eddigi negyed százados sebészi tevékenysége alatt egy ilyen „bent felejtett törlő” esettel találkozott a műtőben, mellyel kapcsolatban azonban nem merült fel a felelősség kérdése. Egy rutin második műtét közben – ami a korábbi műtét során behelyezett fémanyagok eltávolítására irányult – találta meg a sebész az ezt megelőző operáció során véletlenül bent felejtett törlőt, ami azonban panaszt nem okozott. A második műtétig sem a beteg, sem a sebészek számára nem volt ismert a törlő holléte. Tudomása szerint ő maga, sebészi tevékenykedése során nem hagyott idegen anyagot betegben.

Elmondása szerint a műtéti tevékenység nem jár állandó stresszel. Így a bennfelejtés veszélyforrásává válhat a rutin. Amíg ugyanis az ember nem megszokásból cselekszik, jobban figyel, kevésbé hibázik. A bent felejtés veszélye tehát akkor növekszik, ha csökken a figyelem, a koncentráció, ha rutinból műtenek. A törlők használatára azért van szükség, hogy egy üregből felszívják a vért, hogy a sebész jobban lásson. Felszívják a vért, ezáltal viszont beleolvadnak a környezetükbe, tehát nehezen fellelhetők. Ha nagy az üreg (pl.: has) akkor sok kisebb zugba kell, vagy lehet törlőt tenni, és ezekről a műtét során esetleg meg is feledkeznek.

¹² Dósa Ágnes: Felelősség az idegen test testüregben maradásáért (<http://www.lam.hu/folyoiratok/lam/0305/9.htm>) (2007. szeptember 20.)

¹³ Szabó György, személyes közlés 2008.

A megoldás azonban több irányból érkezhethet. Először is, soha nem operálnak egyedül. Ha több ember figyel, és beszélnek is egymáshoz a behelyezett törlőről, akkor kisebb az esélye annak, hogy elfelejtődik. Legfontosabb azonban a műtősnő jelenléte, aki tudja, mennyi törlővel indult a műtét, és a vége előtt leszámolja őket. Ha a két szám nem egyezik, addig nincs vége a műtétnek, amíg a hiányzó darabot meg nem találják. Ez Nagy-Britanniában rendkívüli szigorral kötelező, Magyarországon sok helyen alkalmazzák, de nem kötelező.

A törlőkendőkbe szőtt fémcsík segítségével komplikáció esetén ki lehet zárni, vagy meg lehet erősíteni egy röntgenfelvétel után, hogy idegen test okozza-e a beteg panaszait, ez tehát már az utólagos ellenőrzést teszi lehetővé, nem a megelőzést szolgálja.

A betegben felejtett idegen anyag hiba, de szerencsére ritka, ennek ellenére az lenne a legjobb, ha egyáltalán nem lenne rá példa.

Magyarországon hagyományosan, a műtét során bekövetkező minden rendkívüli eseményért az operáló sebész a felelős. Ez regionálisan jellemző tradíció, valószínűleg német hatás, és Szabó György tapasztalatai szerint egész Közép-Európában így van. Az angolszász világban (Észak-Amerika, Nagy-Britannia), valamint az arab világ nagy részén (Arabia, ahol angol mintára rendezték be az egészségügyet), a műtét során felhasznált tárgyakért – legalábbis a betegben felejtés szempontjából – kifejezetten a műtősnő a felelős. Ez írott szabály, amit rigorózan be is tartanak, a műtősnő a sebéssel is betartatja – ebben a tekintetben elsőbbséget élvez a sebéssel szemben. A műtét végén eljön a kötelező ellenőrzés ideje, amikor az orvos köteles megállni, és kivárni, amíg a műtősnő elvégzi a számolást (törlőkendők, tűk, szikepengék egyéb felhasznált eszközök), és jelenti, hogy minden megvan, be lehet varrni a sebet. Nálunk is tehát, csak annyit kellene elérni, hogy írott szabállyá váljon az ellenőrzés, a számolás.

Mind az angolszász gyakorlatban, mind Magyarországon vezetnek műtéti jegyzőkönyvet minden beavatkozásról, de előbbi területeken ezt a műtét alatt folyamatosan teszik, ami így magába foglalja a használt anyagok számszerű ellenőrzésének megtörténtét, és a műtősnő, valamint a sebész a műtét végén aláírja. Magyarországon ezzel ellentétben a jegyzőkönyv általában utólag születik, benne kizárólag a műtét orvosi aspektusai kerülnek említésre, és nemhogy a műtősnő, de előfordul, hogy még a sebész sem írja alá.

4. Az Egyesült Királyság vonatkozó, írásban rögzített szabályai

A National Health Service¹⁴ (NHS) – az angol egészségügy legfőbb ellátó és regulációs hatósága – által 2004-ben kiadott, 2006-ban módosított szabályzat¹⁵ írásos formában rögzíti a műtéti eljárások során felhasznált eszközök számolásakor betartandó következő szabályokat.

¹⁴ Állami Egészségügyi Ellátórendszer

¹⁵ <http://www.southtees.nhs.uk/foi/docs/46%20-%20Swab%20Needle%20and%20Instrument%20Count%20.pdf> (2008. november 15.)

Minden kórházi részleg vezetője teljes felelősséggel tartozik azért, hogy az általa felügyelt munkájában a szabályzat minden elemét betartassa.

A műtéti eljárások kockázatának csökkentése, a beteg biztonsága érdekében a gyakorlatnak a fejlődő írott szabályok szerint meghatározott elvek alapján kell folynia. E szabályzatnak elsődleges célja annak biztosítása, hogy a műtői személyzet minden tagja egyéni felelőssége teljes tudatában cselekedjen, ha részt vesz a törlők, tűk, műszerek számolásában, és hogy minden műtéti beavatkozás során sor kerüljön a felhasznált eszközök ilyen irányú ellenőrzésére. Rendelkezik arról is, mi a teendő a számolás során észlelt eltérés esetén, és hogy milyen dokumentációs kötelezettség fűződik a számolás végrehajtásához. Egyúttal ezáltal az is biztosítottá válik, hogy a felhasznált műszerkészletek hiánytalanok legyenek, és visszakerüljenek a megfelelő helyre, ahol tisztításukat, karbantartásukat, és a következő használatra történő előkészítésüket végzik.

Minden számolási feladatot ketten teljesítenek, egyiküknek képzett műtősnek kell lennie. Ha lehetséges, ugyanannak a két személynek kell végeznie a számolást a sebészeti beavatkozás során. Amennyiben a személyzet műtét közben cserélődik, egy újabb teljes számolást kell végezni. Mindenkinek fel kell tüntetni a nevét a műtéti dokumentációban, aki a számolásban részt vett.

A szabályzat hangsúlyozza, hogy minden egyes elemet, ami rendeltetésének megfelelően marad bent a beteg testében (protézisek, csavarok), külön kiemelten fel kell tüntetni, és a műtői leltárban is rögzíteni kell. Minden műszernek, felhasznált darabnak a műtőben kell maradnia a műtét befejezéséig és addig, amíg minden kötelező számolást el nem végeznek.

Minden egyes műtéti beavatkozáshoz kapcsolódóan külön számolást kell végezni, melyet – megtörténtének tényét és eredményét – azonnal írásban kell rögzíteni. A műtőben folyamatosan vezetni kell a leltárt, innen kerülnek a végleges adatok a műtét végén a jegyzőkönyvbe. Az első számolást közvetlenül a műtét kezdetét megelőzően végzik – sürgős életmentő beavatkozások szükségessége esetén azonban erre lehetőség. Ilyenkor minden csomagolást meg kell őrizni, ezzel könnyítve a későbbi ellenőrzést – amit a legkorábbi alkalmas időpontban végre kell hajtani. Mindkét dolgozónak hangosan kell számolnia. Ellenőrizni kell a röntgen számára jelölő fém csíkok meglétét a kis és nagy törlőkben, valamint a csomagokat lezáró szalagok számát. A törlőket ötösével csomagolják, minden csomag egy-egy piros szalaggal van átfogva. Kibontáskor a műtősnő a piros szalagokat megőrzi, ebből tudja, hogy ahány piros szalagja van a műtét végén, annyiszor öt törlőnek kell lennie.

A műtősnőnek az egész beavatkozás ideje alatt tudnia kell minden felhasznált eszköz hollétéről. Ha egy szikepengéből, tűből vagy műszerből letörik egy darab, a sebésznek ellenőriznie kell, hogy megvan-e. Bármely eszközt veszélyesnek ítélni a használata során, azt azonnal használaton kívül kell helyezni.

Számolást kell végezni minden testüreg zárásának megkezdése előtt, majd a végző számolást a bőr összevarrásának megkezdésekor. A csavarokat és/vagy elmozdulni, leválni képes részeket tartalmazó műszerekre, elemekre részletesen ki kell térni az ellenőrzéskor.

Minden elemet ötös csoportokba kell számolni, majd egy műanyag tasakba kell helyezni őket, és a tasakba való behelyezéskor, és a tasak lezárása előtt is ötösével kell őket megszámlálni. A végső számolás befejeztével a bemosakodott műtősnek közölnie kell a sebésszel, hogy a számolást befejezte, és a félreértések elkerülése végett meg kell várnia a sebész szóbeli visszajelzését, hogy a közölteket megértette. Hiány esetén a műtét nem fejezhető be, ameddig az elveszett tárgyat meg nem találják. A sebész felelőssége a sebben való keresés, és ennek eredménye, valamint fel nem lelt eszköz esetén a műtéti terület bezárásáról való döntés is.

A műtét végén a segédműtősnő (partos műtősnő, be-nem-mosakodott műtősnő) és a bemosakodott műtősnő együtt jegyzi le, hogy minden számolás megtörtént, és ennek ténye, valamint eredménye be/leírásra került mind írásban, mind pedig az elektronikus rendszerben.

Ha a számolásban bármilyen eltérés tapasztalható, erről a sebészt azonnal tájékoztatni kell, és először egy alapos keresést kell végrehajtani. Ha a törlőkkel kapcsolatban van eltérés, minden zacskót fel kell nyitni, és a tartalmukat újraszámolni. Ha ez nem jár eredménnyel, akkor egy röntgenfelvételt kell készíteni az operált területről, mielőtt a beteg elhagyja a műtőt.¹⁶

A szakképzett műtős asszisztens felelőssége, hogy a számolásról pontos dokumentáció készüljön. A jelentés egy másolatát vissza kell küldeni a műszereket tartalmazó tálcával együtt a steriliző részlegbe a számolásért felelős személyek nevének, és az érintett beteg adatainak feltüntetésével – akkor is, ha minden hiánytalanul megvan.

IV. Következtetések

A fenti szigorú rendelkezéseket olvasva nem érthetünk hát egyet azzal, hogy mivel egyetlen módszer alkalmazásával sem kerülhető el teljes biztonsággal az idegen test betegben felejtése, ne lenne szükség erre vonatkozó kötelező szabály alkotására. Elképzelhető, hogy az említett megoldások valamelyikének alkalmazása során hiba következik be (például a műtősnő eltéveszti a számolást, és megtalálnak vél egy „elveszett” törlőt), de ezt senki sem hozhatja fel ellenérvként, hiszen egy nagyobb hatékonyságot eredményező módszer csupán olyan indokkal való elvetése, hogy az sem tökéletes: nevetséges lenne.

Írott szabállyá, kötelezővé kellene tehát tenni nálunk is az ellenőrzést, kialakítani a hiányzó „gyakorlatot”. Mert ha a fémszálas törlőkendők alkalmazása anyagi okokból megoldhatatlan is, ez a kifogás nem állja meg a helyét a számolási kötelezettség telepítésével szemben.

¹⁶ Itt van jelentősége a kistörlő fémszállal történő megjelölésének – mely sajnos hazánkban nem gyakorlat – így nem csak a fém eszközök, de a törlők is látszani fognak egy ilyen röntgenfelvételen. Az így felfedett bennfelejtett eszközöket azonnal el kell távolítani. A felvétel természetesen azt is bizonyítja, hogy semmi nem maradt a műtéti területen, ekkor a keresést tovább kell folytatni.

Lehet, hogy az idegen test testüregben maradásának elkerülését célzó egyértelmű szabályozás sem nyújtana segítséget abban, hogy az orvos büntetőjogi felelőssége könnyebben megállapítható legyen. Persze a cél nem ez, de minthogy eddig nem ismert biztos módszer a nemkívánatos események kiküszöbölésére, feltehetőleg nem nálunk fogják feltalálni és bevezetni azt, így – ha a mostaninál lényegesen kisebb számban is – ezentúl is elő fog fordulni, hogy törlő marad a testüregben. Ebben az esetben is lehetőség lesz arra, hogy káros eredmény bekövetkeztekor az okozati összefüggés hiányára mutasson rá a bíróság, ha a foglalkozási szabály megszegése ténylegesen meg is történt – vagyis nem végeztek számolást vagy más ellenőrzést. Ha viszont erről nincs is szó, és a törlőket, eszközöket megszámlálták a műtéti terület lezárása előtt, de esetleg a számolást elvették, akkor erre vonatkozóan vajon hogy fog nyilatkozni az orvosszakértő? Azt állapítja majd meg, hogy a műtéti kockázat körébe tartozik, ha a műtősnő nem megfelelően számol, vagy ebben az esetben mindig meg fogják állapítani a felelősségét?

A számolási kötelezettség telepítése után az orvos hivatkozhat majd arra, hogy a műtét utáni szövődmények fellépésekor – még ha azok egyértelműen utalnak, vagy utalhatnak is idegen test jelenlétére – nem számolt annak lehetőségével, hogy azokat esetleg bennfejtett idegen test okozza, mivel bízott a műtősnő által, az elvégzett számolás eredményéről készített dokumentációban, miszerint minden felhasznált idegen tárgy a betegen kívül van? Így ha nem számít bennfejtett törlőre – pedig az orvostudomány általánosan elfogadott szabályai szerint a tünetek erre utalnak – és káros eredmény következik be, akkor azért a káros eredményért hogyan oszlik majd meg a felelőssége a műtősnővel, akinek szabályszegő magatartása miatt maradt bent az idegen test, de mindezek után az orvos kellő gondossággal felfedezhette volna azt, és a veszélyhelyzetet elháríthatta volna?

Láttuk mennyi nehézséggel jár, amikor egy-egy lefektetett foglalkozási szabályba foglalt, papíron többé-kevésbé körülírt kötelezettség sablonja nem illik rá a gyakorlat egyetlen, sokszor formátlan esetére. De ennek ellenére ki kell mondani, hogy az „idegen test a testben”-műhibák megelőzésére vonatkozóan hiányzik a szigorú, egységes, írott szabályozás, mely tökéletes úgysem lehet, de létezése a felmerülő újabb kérdések megválaszolhatóságának nehézségével együtt is kívánatosabb lenne.

V. Záró gondolatok

„Nem mondok semmit, úgyse tudnám megmagyarázni ennek az irodistává lett volt sebésznek, hogy mi a különbség a két seb között. Fordulok, folytatom a vizitet, és amíg a következő ajtóhoz érek, Platón Törvények című könyve jut eszembe, azzal, hogy amíg az emberekben hiányzik a tudás, addig valóban szabályokra, és betartandó törvényekre van szükségük, hogy elboldoguljanak.”¹⁷

¹⁷ Szabó K.: Megszépülés. Pannónia Könyvek, Pécs, 2004. 198. o.

Amíg akár csak egy ember lesz is a Földön, akiből hiányzik a „tudás”, biztosan szükségünk lesz szabályokra, de amíg „csak emberek” leszünk, olyan tökéletlen szabályaink lesznek, melyek merevségük okán nem idomulnak az élethez, vagy túlzott rugalmasságuk miatt nem adnak egyértelmű útmutatást, és tanácstalanságában sokszor magára hagyják a „tudatlan” embert. És ez a nehézség nem az emberi kifejezőképesség fogyatékoságaiból, vagy a technika fejletlenségéből fakad, hanem egyszerűen az emberi lét tökéletlensége, tudás végessége, korlátai mutatkoznak meg, ami ellen mindig küzdünk, amiről sokszor megfélekedünk, és amivel újra és újra szembesülünk.

Ennek ellenére folyamatosan törekednünk kell arra, hogy a gyakorlatban is érvényesülni képes szabályokkal alakítsuk egyre tökéletesebbé életünket, és emellett minden más eszközt is igénybe vegyünk ahhoz, hogy megelőzzük, vagy megoldjuk azokat a problémákat, melyek a legszebb és legfontosabb értéket, az emberi életet sértik, vagy veszélyeztetik.

Még néhány gondolat a közalapítványokról

(Gondolatok Sipos László Volt egyszer egy közalapítvány című cikkéhez²)

Ebben a „hozzászólásban” a közalapítványok egyik, vélhetően számszerűleg a legkisebb, ámde a társadalom érintettsége szempontjából annál nagyobb jelentőségű csoportjának, a Magyar Köztársaság Kormánya által alapított egyes közalapítványoknak a Fővárosi Főügyészségen a közelmúltban lefolytatott vizsgálatai során tapasztaltak felvázolásával szeretnék rámutatni a 2006. évi törvénymódosítás jelentőségére.

A jogszabályi háttér

Az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény (Áht.) és egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2006. évi LXV. törvény közalapítványokról szóló rendelkezései a jogszabály indokolása szerint a közalapítványok perspektivikus megszüntetését célozzák. Ehhez a koncepcióhoz illeszkedett a 2118/2006. (VI. 30.), valamint a 1069/2006. (VII. 13.) kormányhatározat is, amelyeket a 2006. évi LXV. törvény közalapítványokra vonatkozó előírásainak a hatálybalépése előtt, – az akkor még javaslati formában létező – törvénnyel összhangban, arra is figyelemmel hoztak.

Az államháztartás hatékony működését elősegítő szervezeti átalakításokról és az azokat megalapozó intézkedésekről szóló 2118/2006. számú határozatában a Kormány az államháztartás egyensúlyi helyzetének megalapozásához szükséges rövid és hosszabb távú intézkedések keretében, a közfeladat-ellátás hatékony szervezeti kereteinek kialakítása érdekében az alábbiakat (is) rendelte: Felhívta egyebek mellett az irányítása alatt álló fejezetek felügyeletét ellátó szervek vezetőit, hogy tegyék meg a szükséges intézkedéseket egyes – a határozatban tételesen felsorolt – Kormány által alapított közalapítványok fejezeti kezelésű (központi) költségvetési előirányzattá váló átalakítása illetve megszüntetése érdekében.

A kormányzati (köz)alapítványok felülvizsgálatáról szóló 1069/2006. számú kormányhatározat 1. pontja szerint meg kell vizsgálni, hogy a kormány által létrehozott közalapítványok és a Kormány, a minisztériumok (miniszterek) vagy országos hatáskörű szervek (vezetői) által önállóan vagy a felsoroltak bármelyikével közösen 1994. január 1-je előtt alapított, és jelenleg is ebben a formában működő alapítványok megszüntetése indokolt-e, arra milyen feltételek mellett van lehetőség. Ha a megszüntetés nem indokolt, ennek okaira, illetve a megszüntetés mellőzésére kell javaslatot tenni.

¹ Kocsis J., ügyész, Fővárosi Főügyészség Magánjogi Osztály

² Ügyészek Lapja 15. évf. 4. szám

A 3. pont értelmében az államháztartáson kívüli alapítóval közösen létrehozott alapítványok esetében is a fentiek szerint kell eljárni, azzal, hogy kezdeményezni kell a társalapítónál az alapítvány megszüntetésének a törvényjavaslat (a későbbi 2006. évi LXV. törvény) elfogadásával biztosított új formáját.

A fentiekből látható tehát, hogy a kormányhatározatok címzettjeik számára történő konkrét feladatok meghatározásával szolgálják a csak később hatályba lépett 2006. évi LXV. törvény céljait, vagyis a közalapítványok számának csökkentését.

A 2006. évi LXV. törvény hatályba lépése óta a közalapítványokra vonatkozó alapvető szabályok a Ptk.-ban leletők fel, melyeket az e jogszabályban meghatározott eltérésekkel kell alkalmazni.

Az Áht-t módosító, a közpénzek felhasználásával, a köztulajdon használatának nyilvánosságával, átláthatóbbá tételével és ellenőrzésének bővítésével összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2003. évi XXIV. törvény alapján a 2003. június 9. napját követően létrehozott közalapítvány csak közhasznú szervezet lehet. Elmondható ugyanakkor, hogy a közhasznú szervezeti jogállással járó előnyök miatt a fenti időpontot megelőzően alapított közalapítványok jelentős részét (már nyilvántartásba vételükkor vagy azt követően előterjesztett) kérelmükre szintén közhasznú, illetve kiemelten közhasznú szervezetté minősítették. Ezen szervezetek nagy részének tehát működésük során a közhasznú szervezetekről szóló 1997. évi CLVI. törvény (Ksztv.) előírásait is szem előtt tartva, annak megfelelően kell működniük.

A 2006. évi LXV. törvény az új közalapítványok bejegyzésének tiltásával, illetve a még fennálló közalapítványok mozgásterének szűkítésével kívánja megvalósítani távlati célját, ezen szervezetek megszüntetését.

A törvény 1. §-ának (1) bekezdése értelmében azok a szervek, amelyek korábban közalapítvány alapítására jogosultak voltak, alapítványt továbbra sem alapíthatnak, ahhoz nem csatlakozhatnak.

Az Áht. 2009. január 1. napjától hatályos 100/F. (3) szakasza kimondja, hogy költségvetési szerv alapítványt nem alapíthat, de – ha az általa ellátandó közfeladataival összhangban áll – kizárólag közhasznú vagy kiemelkedően közhasznú alapítványt, közalapítványt az éves költségvetési törvényben meghatározott értékhatárig támogathat, az általa ellátott feladattal összefüggő kifizetésre történő kötelezettségvállalás formájában, vagy kapacitásának rendelkezésre bocsátásával elért bevételének – a kiadások megtérítése mellett történő – átengedésével.

Az előbbieken foglaltak nem vonatkoznak a központi költségvetésben jóváhagyott fejezeti kezelésű előirányzatból, valamint elkülönített állami pénzalapból államháztartáson kívüli szervezetek részére

- a) címzetten külön-külön megtervezett,
- b) egy jogcímen (együtt) lévő és jogszabályban meghatározott eljárásrend szerint vagy pályázat útján odaítélt, vagy
- c) a költségvetési törvényben meghatározott értékhatárt el nem érő támogatásokra.

A 2006. évi LXV. törvény hatályba lépésekor hatályos Áht. 94. §-ának (3) valamint (4) bekezdésében is a fentiekhez hasonló szabályozás tartalmaz, azzal, hogy abban a jogalkotó azt is deklarálja, hogy költségvetési szerv alapítványhoz nem csatlakozhat.

Az Áht. tehát különbséget tesz az alapítvány támogatása, valamint a csatlakozás között, az előbbire – bizonyos korlátozások mellett – lehetőséget biztosít. Mivel a 2006. évi XLV. törvény egyes rendelkezéseit Sipos László kimerítően elemezte tanulmányában, így a jogszabályi környezet további ismertetésétől eltekintek.

A vizsgálati tapasztalatok

A Fővárosi Főügyészség törvényességi vizsgálati tapasztalatai szerint a közalapítványok egyes csoportjainak működtetésére az alapítványi forma nem a legmegfelelőbb választás. A Fővárosi Főügyészség több alkalommal is vizsgált a Magyar Köztársaság Kormánya, illetve a kormány és más, államháztartáson kívüli szervezetek által együttesen alapított közalapítványokat. A vizsgálatok megállapításait összegezve kijelenthető, hogy a nagy apparátussal rendelkező, akár több milliárd forintos költségvetésű közalapítványok működése során feltárt jogszabálysértések típusosak.

A vizsgált szervezetek feladata jellemzően kulturális, oktatási, kisebbségi és más jóléti tevékenységek koordinálása és ehhez kapcsolódóan a finanszírozás, így a pályázatadás lebonyolítása, a juttatásoknak a kedvezményezettek számára történő továbbítása.

1. A közalapítvány és az alapítvány a jogszabályok által egyértelműen körül-, egymástól pedig elhatárolt intézmény; és ezt az elkülönülést egyértelművé teendő a korábban már említett 2003. évi XXIV. törvény 38. §-ának (4) bekezdése úgy rendelkezett, hogy a kormány köteles az általa, valamint a minisztériumok, országos hatáskörű szervek által 1994. január 1-je előtt alapított, és e törvény hatálybalépésekor még alapítványi formában működő szervezetek közalapítvánnyá történő átalakítását vagy közalapítvánnyal történő egyesítését vagy jogutód nélküli megszüntetését 2003. december 31-ig kezdeményezni. Ennek ellenére a vizsgálat feltárt olyan mulasztásban megnyilvánuló törvénysértést, amely abból adódott, hogy a kormány és további hat civil szervezet által 1992-ben alapított alapítványt a törvény szerinti határidőt követő két év elmúltával (2005 végéig) sem alakították át közalapítvánnyá. A 2006. évi LXV. törvény hatálybalépését követően pedig ez már nem is lehetséges.

A 2006. évi LXV. törvény 1. §-ának korábbi (6), majd a 2008. évi CV. törvény rendelkezése folytán 2009. január 1. napjától (7) bekezdése annyiban ismeri el az ilyen szervezetek közalapítványi jellegét (de nem közalapítványiságát), hogy lehetőséget biztosít számukra a törvény 1. §-ának (4) bekezdése szerinti nemperes eljárásban történő megszüntetésre, ha az alapító ezt arra hivatkozással kéri, a

közfeladat ellátásának biztosítása más módon vagy más szervezeti keretben hatékonyabban megvalósítható.

A (7) bekezdésben a jogalkotó lehetővé teszi, hogy az alapító (az Országgyűlés, a Kormány, a minisztérium [miniszter], az országos hatáskörű szerv [vezetője] vagy a helyi önkormányzat [képviselő-testülete]) az alapítói jogainak gyakorlására államháztartáson kívüli szervezetet is kijelöljön. Figyelemmel arra, hogy a közalapítvány valamint a korábban közalapítvány alapítására jogosultak alapítói jogok gyakorlására nem jelölhetők ki, így nyilvánvalóan ez az előírás is azt célozza, hogy ez utóbbi szervek kikerüljenek az alapítói jogok gyakorlására jogosultak köréből, és ezzel az ún. quasi közalapítványok immár az alapítói jogok gyakorlására jogosultak tekintetében is kétségen kívül alapítványként működjenek tovább. Ez a rendelkezés is a törvénymódosítás alapkoncepcióját, vagyis az államigazgatási szervek illetve az önkormányzatok e területről való fokozatos kiszorítását szolgálja.

2. A közalapítványok kezelő szervének működésében a feltárt törvénysértések hasonlóságot mutatnak.

A vizsgált közalapítványok sajátossága, hogy nagy létszámú (15–20 fős) kuratórium létrehozásáról rendelkezik az alapító, ezzel kívánván biztosítani a szakmaiság magas fokát, illetve az adott területen érvényesülő érdekek kiegyensúlyozott érvényesülését. A nagy létszám (és a személyes elfoglaltságok) miatt azonban a kezelő szerv ülésezése nehézkessé válhat, amely kihat a közalapítvány működésének törvényességére is.

A fenti okok miatt több közalapítvány esetében is előfordult, hogy az alapító okiratban foglaltakhoz képest kevesebb ülést tartottak.

Egy esetben a kuratórium ügyrendjének azt a rendelkezését kellett kifogásolni, amelynek értelmében a kurátorok maguk helyett meghatalmazottjukat küldhetik a kuratórium üléseire, ha azon személyesen nem tudnak részt venni. Ez a rendelkezés ellentétes a Ptk. előírásaival, és az alapítói jogok csorbítására is alkalmas. Ha a kezelő szerv tagja nem személyesen jár el, az alapító szándékával ellentétes helyzet keletkezhet, veszélyeztetve az alapítványi cél megvalósítását. Az alapító ugyanis ezt a kuratórium személyi összetételével biztosítja. (BH 1997. 457.)

Ugyanezen szabályzat rendelkezett az ún. levélszavazás bevezetéséről is: a kuratórium írásban is hozhat határozatot sürgős esetben, ha a kuratóriumi elnök elrendeli. A szavazás eredményét az elnök a következő ülésen köteles ismertetni. A kuratóriumi tagok a vizsgált időszakban több alkalommal határoztak levélszavazás útján, mint kezelő szervi ülésen.

Önmagában a Ptk. rendelkezései nem tiltják a kezelő szerv határozatainak a közalapítvány által alkalmazott módon történő meghozatalát. A vizsgált közalapítvány azonban kiemelten közhasznú szervezet volt.

A Ksztv. 7. §-ának (1) bekezdés szerint a több tagból (személyből) álló legfőbb szerv, valamint a legfőbb szervnek nem minősülő ügyintéző és képviseleti szerv (a továbbiakban együtt: vezető szerv) ülései nyilvánosak.

A Ksztv. 7.§-ához fűzött indokolás szerint „a szabályozás célja, hogy a közhasznú szervezet működését átláthatóbbá tegye, a működést a szervezetre vonatkozó

státus szabályokhoz képest pontosabban meghatározott eljárási és szervezeti rendbe terelje, elősegítse a döntéshozatal nyomon követhetőségét, biztosítsa a nyilvánosság közhasznú szervezet által vállalt és a törvény által előírt szintjét.”

A Ksztv. különbséget tesz továbbá a több tagból valamint az egy tagból álló legfőbb szerv között, ez utóbbi határozathozatalára további garanciális szabályokat határoz meg.

A fentiek alapján tehát a Ksztv. 7. §-a alapján a több tagból (személyből) álló vezető szerv hatáskörét nyilvános ülésein gyakorolhatja, vagyis lehetőséget kell biztosítani arra, hogy azokon hallgatóként kívülállók is részt vegyenek.

A közalapítvány írásbeli szavazásra vonatkozó gyakorlata kizárja a nyilvánosságot a döntéshozatalból, hiszen annak eredményéről a kívülállók csak utóbb értesülhetnek. Így nem érvényesülhet maradéktalanul a közhasznú szervezetek nyilvánosságának követelménye.

A testületi ülés lényege, hogy az azon résztvevők egyidejűleg egymással kapcsolatban álljanak, részt vegyenek a tanácskozás, a döntéshozatal minden mozzanatában, így a tagok ugyanazon időben technikai eszközök útján is (ellenőrizhetően illetve azonosíthatóan) ülésezhetnek. (BDT. 2006. 1353) Nincs tehát akadálya annak, hogy a kuratórium üléseit ilyen módon (hangosított telefon, telefonkonferencia, videokonferencia, skype stb.) tartsa.

Szintén a kezelő szerv munkáját hivatottak megkönnyíteni a különböző bizottságok, illetve egyéb döntés-előkészítő szervek (irodák). A tapasztalatok szerint azonban e széles feladatkörrel felruházott közalapítványok esetében a döntés-előkészítő valamint végrehajtó szervek rendszere kusza, azokat a szervezeti és működési szabályzatban az alapító okiratban meghatározottnál nagyobb hatáskörrel ruházzák fel, és a két működést meghatározó szabályzat e tekintetben – sokszor a feladatkör bővülése miatt – nincsen összhangban egymással.

Előfordult, hogy egy meghatározott tárgykörben a közalapítványi kuratóriumi döntését előkészítendő javaslattételi joggal rendelkező bizottság tagjai a kezelő szerv egy ülésén jegyzőkönyvileg dokumentáltan vindikálták maguknak a végső döntési jogosítványt azzal, hogy munkájukat csak akkor tudják tovább vállalni, amennyiben a kuratórium „döntéseiket” nem változtatja meg. (Bár a kezelő szerv jogába tartozott a bizottsági tagok kijelölése, ennek ellenére a fenti kijelentést követő egy évig, a vizsgálat lefolytatásáig a kuratórium új tagok kijelöléséről nem rendelkezett.)

A döntés-előkészítő szervek szerepének túlhangsúlyozása a kuratóriumi döntések névlegessé válásához is vezethet. Ezt mutatja például – elsősorban mérlegelést igénylő kérdésekben –, ha a kezelő szerv üléseiről készült jegyzőkönyvekből illetve egyéb dokumentációból a döntések alapjául szolgáló adatok nem állapíthatóak meg, továbbá ha a bizottsági előterjesztést a kuratórium minden vita nélkül, a határozatot meg sem indokolva „automatikusan” megszavazza.

E körben is szinte valamennyi jelentés feltárta azt az alapítványok törvényes működésének vizsgálata során rendkívül gyakran előforduló törvénysértést, amely szerint – a Ptk. illetve annak alapján az alapító okirat által a hatáskörébe utalt – vagyonfelhasználásra vonatkozó döntéseket nem az erre jogosult hozza meg. Jellemzően a közalapítványok képviselői követnek el jogszabálysértést,

amikor a kezelő szerv felhatalmazása nélkül kötnek nagy értékű támogatási, vállalkozási szerződést (amelyet egyes esetekben a kuratórium utólag sem hagy jóvá). Előfordult továbbá, hogy a kuratórium a döntés meghozatalát követően kb. fél hónapos késéssel határozott – az alapító okirat szerint egyébként a kizárólagos hatáskörébe tartozó – meghívásos pályázat kiírásáról.

Ügyészi intézkedés benyújtására került sor a kuratórium azon határozatát illetően is, amelyben felhatalmazta elnökét (egyben képviselőjét), hogy a vagyon cél szerinti felhasználására vonatkozó kizárólagos jogkörét a kezelő szerv helyett gyakorolja, vagyis, hogy a segélyezési bizottság javaslata alapján a segélyeknek a kedvezményezettek meghatározott köréhez történő mielőbbi eljuttatása érdekében a hozzá benyújtott listáról való döntést meghozza.

3. Ugyanúgy, ahogyan a kezelő szerv működésében, a vizsgálati tapasztalatok szerint többnyire a közalapítványok képviseletében is jogszabálysértő gyakorlat kialakulásához vezet, ha jelenős munkaterhet eredményezett a közfeladat megfelelő szintű ellátása.

Intézkedés benyújtását igényelte egy közalapítványnál észlelt – a szervezeti és működési szabályzata felhatalmazása alapján folytatott – gyakorlat: a kuratórium elnöke általános képviseleti jogát az ügyek meghatározott csoportjára nézve átruházhatta a kuratórium többi tagjára illetve az egyes szakértői bizottságok elnökére. Figyelemmel arra, hogy az egységes bírósági gyakorlat értelmében ugyan a képviselő akadályoztatása esetére eseti meghatalmazást adhat, azonban képviseleti jogát általános jelleggel nem delegálhatja, a vizsgált szervezet e tekintetben törvénytől járt el.

Az alapítók közül kevesen élnek a Ptk. 74/C. §-ának (4) bekezdése által biztosított azon lehetőséggel, hogy felhatalmazzák a közalapítvány kezelő szervét az alapítvány alkalmazottja részére történő képviseleti jog biztosítására. Egy esetben, ahol mégis történt ilyen rendelkezés, nem határozták meg pontosan – az egyébként a képviseletre az alapító okirat, illetve a szervezeti és működési szabályzat által is felhatalmazott – igazgató képviseleti joga gyakorlásának módját és terjedelmét. Mivel az alapító okirat a képviselő tartós távolléte esetére egy (az igazgatótól különböző) meghatározott kuratóriumi tag számára biztosított képviseleti jogot, így nem volt megállapítható, hogy a képviselő tartós távolléte esetére hogyan alakul a helyettesítés sorrendje, arra ki jogosult elsődlegesen, az ügyek milyen körére nézve. Ugyanez a közalapítvány rendelkezett egy, a kuratóriumi elnök és az igazgató által aláírt ún. „Aláírási Rendről”, melynek alapján az alapítvány szervezeti egységében dolgozó csoportvezetők a levelek egy bizonyos csoportja illetve mintaszerződések tekintetében aláírási joggal rendelkeztek. Mivel az alapító okirat nem tette lehetővé, hogy az igazgatón kívül más alkalmazottat képviseleti joggal ruházzanak fel, továbbá az aláírási rend elfogadásáról a kuratórium nem határozott, így a közalapítvány gyakorlata több szempontból is törvénytől járt el.

4. Jogszabálysértő helyzet keletkezett azzal, hogy az alapító nem határozta meg a közalapítvány kuratóriuma által – a hozzá telepített hatáskörben – hozott döntések elleni jogorvoslatok elbírálására jogosult szervet. Az e tárgyban szabályo-

zást tartalmazó jogszabályok vonatkozó rendelkezései ugyanis a közalapítvány szervezeti felépítése tekintetében nem értelmezhetők.

A közalapítványt életre hívó kormányrendelet szerint a közalapítvány támogatásával létrehozott önálló biztosítási rendszer gondoskodik a közalapítvány jogelődje tagjainak társadalombiztosítási jellegű pénzbeli ellátásáról. Erre tekintettel a közalapítvány nyugellátásként nyugdíjsegélyt állapít meg és folyósít. A nyugdíjsegélyeket a nyugdíjra vonatkozó rendelkezések szerint rendszeresen emeli. A jogszabály mellékletében szabályozza a közalapítványnak a nyugellátás megállapítására vonatkozó szabályzatát azzal, hogy az ebben nem szabályozott kérdésekben a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXX. törvény (Tny.) rendelkezéseit kell alkalmazni.

Figyelemmel arra, hogy a közalapítvány által megállapított járandóságokról a kuratórium mint testületi szerv jogosult dönteni, így a Tny. által a nyugdíjbiztosítási szerv határozata tekintetben biztosított jogorvoslati jog nem érvényesülhet (hiszen a közalapítvány szervezetrendszerén belül nincsen elbírálásra jogosult másodfokú fórum, és illet – esetlegesen egy külső szervet – a jogszabály sem jelölt ki), az alapító okirat vonatkozó rendelkezése tehát törvénysértő. Álláspontom szerint ennek a közfeladatnak az ellátására nem az alapítványi forma biztosít megfelelő keretet.

Összegzés

Természetesen valamennyi fenti törvénysértés illetve jogszabálysértő gyakorlat orvosolható az alapító okirat és a belső szabályzatok megfelelő módosításával, azonban a tapasztalat azt mutatja, hogy a sokrétű, különleges szakértelmet igénylő feladatok ellátása egy nagyobb, differenciált szervezetet igényel, amely kialakítása (köz)alapítványi keretek között nehézkes, és veszélyezteti a kuratórium törvényben előírt hatáskörét. (Nehézség alatt azt értem, hogy a létrehozók személyében rejlő okok miatt az alapító okirat módosítása egy speciális döntési mechanizmus eredménye, amely sok esetben elhúzódik.) A vizsgálati tapasztalatok szerint a leggördülékenyebben, a jogszabályoknak leginkább megfelelő módon működő közalapítvány esetében is kifogásolni kellett a képviselő, valamint a döntéshozatal egyszerűbbé tételét, illetve meggyorsítását célzó törvénysértő gyakorlatot, valamint a kiterjedt szervezetrendszer alapító okirattal való összehangolatlanságát.

E megállapítás tehát a fenti sajátosságokat mutató alapítványokra és közalapítványokra vonatkozóan is megtehető. Véleményem szerint (a vizsgált eseteket tekintve) a közalapítvány differencia specifikája, a közfeladat ellátása azt eredményezi, hogy amíg a közalapítványnak feladatát minden körülmények között el kell látnia; addig az alapítvány kuratóriuma nagyobb szabadsággal rendelkezik abban a tekintetben, hogy az alapító okirat szerinti célját miként valósítja meg. A „sima” alapítvány alapító okirata előírásainak keretein belül rugalmasabban alakíthatja cél szerinti tevékenységének volumenét az aktuális anyagi illetve személyi körülményekhez képest, esetlegesen valamely célja megvalósításának átmeneti

szüneteltetésével vagy háttérbe szorításával. Ennek korlátja az alapító a Ptk. 74/C §-ának (6) bekezdése szerinti azon jogosítványa, hogy amennyiben a kuratórium veszélyezteti az alapítvány céljának megvalósítását, indokolt döntésével visszahívhatja azt.

E kérdés tárgyalásakor természetesen nem hagyhatók figyelmen kívül a szintén közfeladat ellátását átvállaló kiemelten közhasznú alapítványok, amelyek – véleményem szerint – szintén kisebb mozgástérrel rendelkeznek a közfeladat ellátására irányuló elvárásból fakadó felelősség miatt. Tapasztalataim szerint azonban a jogerősen nyilvántartásba vett kiemelten közhasznú alapítványok az alapító okiratukban nem olyan átfogó célok megvalósítását tűzik ki, mint a fentiekben említett közalapítványok, hanem egy-egy részterületre koncentrálnak, így esetük nem feltétlenül hasonlítható a fentiekben leírtakhoz. (Tipikus példája ennek a különböző oktatási-nevelési intézmények fenntartására létrehozott kiemelten közhasznú alapítvány.)

A vizsgálatok során tett megállapítások alapján tehát kijelenthető, hogy ha a közalapítvány feladata nem túl sokrétű, a jogalkotó nem telepít hozzá túl sok közfeladatot, ezek a szervezetek is képesek jogszabályszerűen és hatékonyan ellátni feladatukat. Erre figyelemmel a közalapítványi forma differenciálás nélküli megszüntetésére irányuló jogalkotói törekvések véleményem szerint sem meg-alapozottak.

Amennyiben a nagy szervezetet illetve adminisztrációs tevékenységet igénylő közalapítványok e formában történő továbbműködtetése nem célszerű, mind a Ptk. már hatályon kívül helyezett, mind a 2006. évi LXV. törvény hatályos rendelkezése értelmében – ha a közfeladat ellátásának biztosítása más módon vagy más szervezeti keretben hatékonyabban megvalósítható – a bíróság a közalapítványt az alapító kérelmére nemperes eljárásban megszünteti (megszüntethette). A közalapítvány megszűnése esetén az alapító köteles a vagyonát – a hitelezők kielégítése után – a megszűnt közalapítvány céljához hasonló célra fordítani, és erről a nyilvánosságot megfelelően tájékoztatni.

Az alapító tehát a közfeladat ellátására létrehozhat egy másik, erre a feladatra inkább megfelelő szervezetet, majd a megszűnő közalapítvány vagyonát ennek juttatja. Ezt a célt szolgálhatja továbbá a jövőben a támogatási célú fejezeti kezelésű előirányzat intézménye is.

Véleményem szerint a fent jelzett okokból a közalapítványok egy kisebb hányadának megszüntetése, és tevékenységük más, erre alkalmasabb szervezeti keretek közé utalása valóban megfontolandó lenne, ugyanakkor a működésük törvényességi felügyelete során észlelték, valamint társadalmi hasznosságuk nem indokolja valamennyi közalapítvány perspektivikus megszüntetését.

Tolmácsélmények Karlsruheban

Mindenki számára, aki a focit nem onnan szereti nézni, ahonnan a magyar válogatott tagjai a világbajnokságot – azaz biztonságos távolságból –, kiváló alkalom, hogy részt vegyen a Német Szövetségi Főügyészség Sportegyesülete által évente megrendezett teremfutball tornáján.

1992 óta minden év tavaszán útra kel az Ügyészek Országos Egyesületének futballcsapata – az egyesület tagjai közül meghívott, illetve delegált vendégek kíséretében, akik a lelkes szurkolótábort alkotják – azzal a céllal, hogy Karlsruheban a torna díját, a német szövetségi főügyész vándorkupáját elnyerje.

A hagyományá fejlődött kapcsolat 1990-ben, kalandos módon kezdődött. A taxisblokád napján indult útnak az ügyészek csapata dr. Györgyi Kálmán legfőbb ügyész úr vezetésével az innsbrucki nemzetközi labdarúgó tornára. A blokádot sikeresen „áttörve”, Szlovákián keresztül, a tervezett délutáni órák helyett éjjelkor érkezett meg a magyar delegáció. A viszontagságos utazás azonban nem viselte meg a sportolókat, és megnyerték a tornát.

Legfőbb ügyész úr kezdeményezésére 1991-ben Magyarország látta vendégül az osztrák, valamint a karlsruhe-i és kölni ügyészek együttesét, majd 1992-től kezdődően, immár tizenhét év óta, Karlsruhe.²

1995-ben utaztam először tolmácsként egyesületi tagságom, és nyelvtudásom okán az igazságügy német fővárosába. 2002 óta Schmidt Gábor, előbb bajai, majd később a kecskeméti ügyészségen dolgozó kollégámmal látjuk el a tolmácsolással kapcsolatos teendőket.

A hosszú hétvége szerda esti budapesti indulással kezdődik, majd egy határ menti városban elköltött közös vacsora mellett nyílik alkalom arra, hogy az ország különböző megyéiben dolgozó ügyészek megismerkedhessenek egymással.

A csütörtök reggeli érkezést követően keretprogramban gondoskodnak vendéglátóink a szombati tornáig terjedő idő tartalmas eltöltéséről. A kimerítő és feszes napirend ismereteink bővítése mellett, bevallottan, a sportolók fárasztását is célozza. A házigazdák ez utóbbi törekvése azonban mindaddig kudarcot vallott.

A programokat illetően, tekintve, hogy Németország ipari nagyhatalom, kimeríthetetlen forrást jelentenek a szervezők számára a különböző gyár- és üzemlátogatások. Magyarra fordíthattuk a termelés és gyártás módszerét autó-, traktor-, kamion-, vagy villamos gyárban, de ismerkedhettünk az olajfinomítás, vagy a gyógyszerkészítés precíz technológiájával is. A 2004-ben megtekintett

¹ Emmert M., ügyész, Bajai Városi Ügyészség

² Búdi László, Ügyészek Országos Egyesülete sportügyvivőjének visszaemlékezése alapján

lőszer- és robbanóanyag gyárban Schmidt Gábor gimnáziumban elsajátított kémiai szaknyelvi ismereteit kamatoztathatta, amellyel azonban nem sikerült az éjszakai utazástól kimerült hallgatóság feszült érdeklődését kiváltania. A teljes ébredés csak akkor következett be, amikor az üzemplátogatás látványos záróaktsaként egy gépkocsit robbantottak fel.

Akadtak valódi izgalmat kínáló élményeink is, mint például a Porsche autók tesztelése. Ezt a gyár közelében kiépített pályán ellenőrizte két hivatásos sofőr. Valamennyien beülhettünk egy körre melléjük, és örült tempóban száguldottunk. Sajnos az elért csúcsebességre már nememnél és félelmemnél fogva nem emlékezem, de arra határozottan, hogy én a sárga színű autóval mentem.

Turisztikai látványosságok sem maradtak ki programunkból. Hajóztunk a Rajnán, végigsétáltunk a Fugger-városban Augsburgban, és a müncheni híres Hofbräu-házban is múltattuk az időt. A globalizáció a bajor főváros e hagyományos intézményét is utolérte, mivel dirndl-ruhában, söröskorsókat cipelve a vendégek körül nem szőke, kék szemű lány tüsténkedett, hanem afroamerikai. Lenyűgöző volt a frankfurti repülőtér bejárása és bemutatása. Idén a Neckar-parti városban, Heidelbergben töltöttünk egy egész napot.

A Bajor Rendőrkapitányság Kriminológiai Múzeuma mindenki érdeklődését kiváltotta, hiszen a nyomozástechnika fejlődését szemlélteti egyedi bűnügyek példáján keresztül, amelyek vagy a szakmabeliek számára jelentettek fontos kihívást, vagy súlyuknál fogva váltottak ki komoly társadalmi visszhangot, felháborodást. Egyik legérdekesebb része az 1972-es müncheni olimpia idején elkövetett, teljes fiaskóval végződött túsdráma több eredeti tárgyi emlékének kiállítása.

A futballal kapcsolatos érdeklődésünket és igényünket is figyelembe vették vendéglátóink. Alkalmunk nyílt az évek során a Karlsruhe SC stadionján kívül a müncheni Allianz Arena megtekintésére is, a csapat öltözőjével és VIP páholyokkal egyetemben, persze azzal a szigorú kikötéssel, hogy a gyepre még fényképezés céljából sem szabadott rálépni.

A Karlsruhe 2007/08-as évadban igazolt magyar futballistájával, jelenleg már a Dortmund csapatát erősítő Hajnal Tamással is sikerült menedzsere engedélye alapján a napi edzést követően találkozni.

Előfordult, hogy teljesen más elképzelés szerint készültünk egy adott programra, mint ami valójában kisült belőle. Így esett, amikor Grötzingenben borkóstolásra invitáltak bennünket. Ezt megelőzően egyszer fordítottam borkóstolót német nyelvre, és komoly gondot okoztak a szólészeti-borászati szakkifejezések. Hasonló kihívásoktól tartva felbujtásomra Schmidt Gábor magával hozta Halász Előd nagyméretű német-magyar szótárát, és lovagiasan cipelte egész nap. Ehhez képest a szemerkélő esőben, egy bányató mellett kínáltak bennünket egyféle borral. Az italra vonatkozóan előzetes aggódásomat megcáfolva, semmilyen tájékoztatást nem kaptunk, amit nem is bántam.

Műszaki hiba is nyújtott alkalmat emlékezetes élményekre. Egyik évben, hazautazásunk napjának reggelén lerobbant a buszunk. A közeli MAN-gyárból hívott segítség ellenére sem sikerült a javítás, így meg kellett várni, amíg a felmentő autóbusz megérkezik Magyarországról. Ez azt jelentette, hogy vendégeskedésünk egy teljes nappal meghosszabbodott. Az estét így hazautazás helyett egy kellemes klubban töltöttük, beszélgetve, biliárdozva. Másnap, pedig belépőjegyet kaptunk a Művészeti és Médiatechnológia Centrumba /ZKM/, amelynek megtekintése szintén feledhetetlen élményt jelentett.

A fordítói munka Karlsruheban nem csak tolmácsolásból áll. Az eltelt évek tapasztalatai alapján diplomáciai érzéket megkívánó kihívásokkal is szembesülünk. Minden úton menetrendszerűen elérkezik ugyanis az a pillanat, amikor német kísérőnk, a programokért felelős Karl-Wilhelm Klein, azaz Willi, valamint a magyar vendégek között felmerül az első érdekellentét.

Ennek nyitányaként Willi tapintatosan közli, hogy: *„lassan be kellene szállni a buszba”* vagy: *„a fogadás 10 perc múlva kezdődik”* illetve: *„ha mindenki együtt van, akár indulhatnánk”* – mely a magyar vendégek alábbi reakcióival képez feloldhatatlan ellentétet: *„jaj de kellemes itt!”* *„igyunk még egy korsóval!”* *„már megint hová rohanunk?”*

Ilyen esetekben fő feladatunk a harmonizálás, melynek eredményeképpen kis késéssel ugyan, de folytatódhat a szervezett program.

Honfitársaimnak is akadtak olyan kérései, amik túlmutatnak a szigorúan vett fordításon, és a legkülönfélébb feladatokkal szembesítettek. Akadt olyan ügyész-nő, akinek annyira ízlett az ebédhez köretül szolgáló nokedli, hogy annak recept-jét az étteremben dolgozó szakácstól kellett elkérnem.

Ennél persze nagyobb jelentőséggel bírt, amikor a futballtorna egy szabályának értelmezésében merült fel probléma, amit a meccs közepén azonnal szükséges volt tisztázni a futballbíróval.

Tolmács voltomból adódóan ülhettem életemben először mentőautóban, amikor az idei tornán, játék közben megsérült kapusunkat, Pintér Istvánt kísértem kórházba. Szerencsére nem bizonyult súlyosnak a sérülés, így egyikünkben sem maradt kellemetlen emlék a klinikai kitérő, kiváltképp annak tükrében, hogy mire visszatértünk, a csapat ismét elnyerte a kupát.

Karlsruheban élménynek számít az is, hogy kaszárnyában alhatunk, mivel hagyományosan itt kerülünk elszállásolásra, nemek szerint megosztva. Kezdetben a laktanya legénységi részlegében kaptunk szobákat (körleteket?), ahol folyosónként egy közös mosdó volt. Emlékszem, amikor egy alkalommal tusolni indultam, és a fürdőbe benyitva egy terepruhás, borotválkozó katonán akadt meg a szemem. Attól kezdve mi nők is militarizáltuk magunkat, és fürdés előtt órséget szerveztünk. Az utóbbi időkben már tisztí részlegekben alhatunk, fürdőszobás szobákban, de természetesen a katonás jellegnek megfelelően egyszerű, a célnak megfelelő bútorozással.

Delegációnkat hivatali ideje alatt rendszeresen elkísérte programjaira Kay Nehm szövetségi főügyész úr, és felesége is, akik a sportegyesület lelkes támogatói voltak. Jelenlétükkel együtt járt a személyi védelmüket ellátó testőrsereg, hiszen a szövetségi főügyész tisztsége az RAF (Rote Armee Fraktion) terrorcselekményektől terhelt 70-es évekbeli merényletek következtében a legveszélyesebbek közé tartozik.³

A szövetségi főügyész normális magánéletre a hivatal betöltésétől kezdve nem számíthat. A terrorcselekmények miatti veszély következtében őt és családját a nap minden órájában védik.

A terrorizmus elleni harc fő vezetőjeként, az akkori szövetségi főügyész, Siegfried Buback, a RAF szemében szimbolikus személlyé vált. 1977. április 7-én reggel 9.00. órakor, miközben munkahelyére tartott, Buback szövetségi államügyészt, és két kísérőjét, Wolfgang Göbel-t és Georg Wurster-t lelőtték⁴.

Négy hónappal a Buback elleni gyilkosságot követően, 1977. augusztus 25-én a főügyészség épülete ellen tervezett merényletet az RAF. A rakétatámadás azonban egy rosszul beállított időzítő miatt meghiúsult. Azon a napon Kay Nehm is az épületben tartózkodott.

Buback utódja 1977-től 1990-ig Kurt Rebmann volt, őt követte Alexander von Stahl, aki a Bad Kleinen-i⁵ balul sikerült akció miatt kényszerült lemondásra. 1994-ben került Kay Nehm a főügyési székbe azzal a céllal, hogy a hivatal elődje által okozott megcsappant tekintélyét visszaállítsa.

A hallgató, jó humorú Kay Nehm szövetségi főügyész úr 1994. február 7-étől 2006. május 31-i nyugdíjba vonulásáig töltötte be magas hivatalát.

Családtagjainak tekintette az állandóan jelenlévő testőröket az egy lánygyermekkel és lányunokával büszkélkedő Nehm, álláspontja szerint a helyzetet így a legkönnyebb elfogadni.

³ Miután Andreas Baader és Ulrike Meinhof, a RAF szellemi vezetői abból a célból, hogy a forradalmi baloldali harcukat fegyveres eszközökkel folytassák, illegálisba vonultak, az akkori főügyész, Siegfried Buback irányította az ellenük folyó nyomozást.

⁴ Az államügyész elleni merényletben való részvételért Knut Folkerts, Brigitte Mohnhaupt és Christian Klar felelősségét bizonyítottak látta a bíróság, és más bűncselekmények elkövetése mellett ezzel halmazatban életfogytiglani börtönbüntetést szabott ki rájuk. Ennek ellenére máig nem tudni, kik hajtották végre konkrétan a gyilkos tettet. A nyomozó hatóságnak csupán a megbízók és a segítséget nyújtók szerepét sikerült tisztázni.

⁵ Az RAF utolsó merényletét 1993. március 27-én követte el, amikor felrobbantotta a Weiterstadt börtönt. Az RAF végét a német állam egyik kémének, Klaus Steinmetz-nek a beépülése jelentette a mozgalom vezetésébe. A rendőrségnek 1993. június 27-én Bad Kleinen vasútállomásának éttermében az ő segítségével sikerült elfognia a RAF prominensei közül Brigit Hogefeldet és lelőnie Wolfgang Grams-ot. /Dr. Steiner Gábor, OKRI, Terrorizmus az Európai Unióban/

A szövetségi főügyész úr 2001-ben törött lábbal és mankóval fogadta delegációkat, mivel munkahelyi baleset érte. Az ügyészségi épület hosszú folyosóin, a gyorsabb közlekedés érdekében újonnan kapott ezüstmetál rollerjén tesztelte a kétkerekű végsebességét. A folyosót rendeltetésszerűen használó ügyészek mellett elsuhanva – szemtanúk tárgyilagos visszaemlékezése szerint is – komoly meglepetést okozott.

Egy alkalommal a frissen felmosott köveken elveszítette uralmát a roller felett, és hatalmasat esett, melynek következményeként combnyaktörést, és munkatársainak ironikus mosolyát kellett elviselnie. Száraz humora ekkor sem hagyta el: a rollert mankói mellett tárolta, és látogatóinak eladásra kínálta. A roller sorsa ismeretlen. Munkatársai rövid időn belül a kevésbé veszélyes szobagolfbal kárpóolták.

A 40 Millió Euróba kerülő szövetségi főügyészség új épületét hivatali ideje alatt, 1998-ban adták át. Az építmény öt emelet magas, és 6000 négyzetméter hasznos területtel rendelkezik. A komplexumban biztonsági őrség, parkoló, mélygarázsok, átvilágító helyiség, fogda, de a megfáradt dolgozók felfrissülését szolgáló edzőterem is található a hivatali helyiségeken kívül. Az Amerikai Egyesült Államokból beszerzett biztonságtechnika védi az épületben dolgozókat a nem engedélyezett, vagy erőszakos behatolással szemben.

Az objektum szinte fenyegetőnek ható hat méter magas falainak árnyékában Nehm úr azon tréfálkozott, hogy a vádhatóság új hivatala a szabadlábon lévők büntetés-végrehajtási intézetének tekinthető.⁶

A főügyész irodája a legfelső szinten található. Emellett egy komplett lakást is kialakítottak arra az esetre, ha személyét olyan veszély fenyegetné, amely miatt biztonságát máshol, mint a védett épületen belül, nem tudnák garantálni.

Ezt a lakást mindeddig még nem kellett igénybe venni. Pedig a helyzet a RAF aktív idejét követő nyugalmas időszak után ismét „fokozódik”. Közvetlen veszélyt most az iszlám terrorizmus jelent. Ezt illetően német ügyész kollégáink sem ringatják magukat ábrándokba. Úgy vélik, az iszlám terrorizmusnak Németország biztosan célpontja. Szerintük nem az a kérdés, hogy bekövetkezik-e hazájukban is egy madridihoz hasonló merénylet, csupán az, hogy mikor. Az iszlám terrorizmus elleni harcról idei látogatásunkkor hallhattunk előadást.

Amikor a csütörtöki és pénteki program szépen és zökkenőmentesen eltelik, a tolmács számára is véget érnek az izgalmak.

Szombaton délelőtt városnézés, illetve a korábbi években, igény szerint, a büntetés-végrehajtási intézet megtekintésére nyílt lehetőség. Ez utóbbit 2007 évben látogattuk utoljára. A kezdeti időkhöz képest szemmel látható volt a biztonságtechnikai fejlődés. A cellák tiszták, nem zsúfoltak, TV-vel felszereltek. A fogvatartottak foglalkoztatása és képzése is megoldott az intézeten belül. Feltűnt számunkra, hogy a kihallgató szoba előtt nagyméretű akváriumot helyeztek el,

⁶ „Vollzugsanstalt für Freigänger“

mint kiderült, nem véletlenül. Ezzel is a letartóztatottak kihallgatás előtti izgalomát próbálják csökkenteni, mivel a várakozás perceiben önkéntelenül az akváriumot, és az úszkáló halakat figyelik, mely nyugtató hatással bír.

Délelőtt 11.00. órától kezdődően jöhet a lelkes szurkolás és a foci, mely minden nyelven egyforma! Késő délutánig zajlanak a mérkőzések, majd este 19.00. órakor, a közös vacsora keretében szervezett díjátadóval zárul vendégeskedésünk. A magyar ügyészek kezdeti sikereit, még udvarias mosollyal nyugtázták német vendéglátóink. Úgy vélték, hogy a vándorkupa elvitelével következő évi meghívásunkat szerettük volna biztosítani. Időközben ez a mosoly lassan lefagyott az arcukról, hiszen összesen 9 alkalommal nyertük meg a tornát.

Végezetül, álljon itt elismerésül valamennyi játékos neve, aki a 17 év alatt a csapat sikeréhez hozzájárult, és akiknek köszönhetően 1992, 1994, 1999, 2000, 2001, 2002, 2004, 2006 és 2009 években a kupát is elhozhattuk:

Angeli László, Budapest
Bartók Béla, Budapest
Budai Gyula, Budapest
Burka Tibor, Szolnok
Csaba Attila, Miskolc
Cseh László, Szeged
Falvai Zsolt, Budapest
Fejes Péter, Szombathely
Furman Sándor, Miskolc
Hadházi Sándor, Debrecen
Havas Sándor, Debrecen
Heffner Gábor, Szeged
Hegedűs András, Budapest
Horváth Imre, Kecskemét
Karasz Zoltán, Szerencs
Kordé Csaba, Kőszeg
Kovácsfi László, Veszprém⁷
Lacsán István, Szeged
Orbán György, Veszprém
Pamuki Gábor, Budapest
Petró Csaba, Szikszó
Pigniczki József, Szeged
Pintér István, Szolnok
Sahin-Tóth István, Szeged
Szinay István, Budapest
Varga Árpád, Szolnok
Zsíros Zsolt, Miskolc

⁷ bíró, Veszprém Megyei Bíróság

KRIMINÁLEXPO IT–SEC 2009

Visszatekintés

Az Ügyészek Országos Egyesülete – a Legfőbb Ügyészség társrendezésében – 2009. május 5–7. között 17. alkalommal rendezte meg a KRIMINÁLEXPO IT–SEC nemzetközi konferenciát és szakkiallítást. A 17. Kriminálexpót 2009. május 5–én Kovács Tamás legfőbb ügyész úr nyitotta meg.

A rendezvény hagyományos komplexitását megtartva, a KRIMINÁLEXPO idén is több, párhuzamos konferenciának és kísérő rendezvénynek adott otthont. Az egyes programok áttekintették a bűnüldözés, a köz- és a magánbiztonság, illetve az üzleti élet biztonságának aktuális kérdéseit. Az idei évben a rendezvény fő témái a korrupció elleni küzdelem, illetve az élelmiszer és a gyógyszerhamisítás voltak. Ezen témákat érintették a plenáris ülésünk előadói is. Kovács Árpád, az Állami Számvevőszék elnöke: „*A független állami szervek szerepe és felelőssége a korrupció elleni küzdelemben – az ÁSZ gyakorlata*”; Bencze József, r. altábornagy, országos rendőrfőkapitány: „*A rendőrség feladata a globális kihívásoktól a lokális válaszokig*”; Süth Miklós, földművelésügyi és vidékfejlesztési szakállamtitkár: „*A magyar élelmiszer stratégiai cikk: élelmiszerbűnözés elleni küzdelem a fogyasztókért és a tisztességes vállalkozókért*”; míg Kanta Tünde pü. ezredes, a Vám és Pénzügyőrség bűnügyi igazgatója: „*Hamisítás elleni küzdelem a Vám- és Pénzügyőrségnél*” címmel tartott előadást.

A korrupció elleni küzdelem

A korrupció elleni beavatkozások tétje, hogy az állam gyors és adekvát választ tud-e adni a társadalmi és a gazdasági alrendszerekre egyre nagyobb teherként nehezedő korrupciós problémákra. Az antikorrupciós szakmai műhely keretében két nap alatt, több mint 15 rangos hazai szakértő előadása hangzott el, amelyekhez kapcsolódóan moderált pódiumbeszélgetések során nyílt lehetőség a szakmai párbeszédre. A résztvevők egyszerre vizsgálták a korrupciós helyzetek megelőzésének, valamint – a felszínre került korrupciós jelenségek – kezelésének legalkalmasabb elméleti és gyakorlati megoldásait.

A hamisítások elleni küzdelem

A rendezvényen kiemelt hangsúllyal szerepelt idén a közegészségre leginkább veszélyt jelentő élelmiszer- és gyógyszerhamisítások elleni hatékony védekezés, valamint az okmányvédelem. Az érintett állami hivatalok képviselői mellett a tudományos testületek, a gyártók, forgalmazók, vásárlók képviselőire és a tech-

¹ Fazekas G., ügyész, Fővárosi Nyomozó Főügyészség

nikai, technológiai védelmi cikkek megrendelőire és szállítói vettek részt a megbeszéléseken, illetve a kapcsolódó szakkiállításon.

Közbiztonsági konferencia

Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium szervezésében létrejött szekció a közbiztonság és közrend védelmében, valamint fenntartásában érintett szervek, szervezetek közötti együttműködéséről és a kistérségi közbiztonság javításáról táncskozott.

A vállalalkozási informatikai szektor szervezésében telekommunikációs, térfigyelő, kormányzati IT rendszerekkel, hatósági igazolványokkal foglalkozó tanácskozások színesítették a rendezvény tartalmát. Az Oracle intézményszintű információkezelési megoldásokat mutatott be az igazságügyi és közbiztonsági területek számára. A Magyar Telekom előadásaiban áttekintést adott a Miniszterelnöki Hivatallal fennálló 5 éves szerződése alapján a kormányzati intézményeknek nyújtott szolgáltatásairól, az egyedi lehetőségek közül kiemelve például a videokonferenciát, vagy a távmunkát. Mag ICS Holding a hatósági kártyák biztonságáról tartott kerekasztal-beszélgetést.

A Bűnügyi Szakértői és Kutatóintézet bepillantást engedett a munkájába, bemutatta a szakértői terület új lehetőségeit, törekvéseit. Az előadások az okiratok, a daktiloszkópia, a kábítószer és a DNS-profil vizsgálati területét fogták át. A BSZKI azon találmánya is bemutatásra került, amelynek segítségével megállapítható, hogy egy okiraton mi volt előbb: a szöveg vagy az aláírás.

A Magyar Drogprevenációs és Ártalomcsökkentő Szervezetek Szövetsége kerekasztal beszélgetése a droghasználók körében alkalmazott elterelés kérdéseit tekintette át.

Az áldozatsegítés és a jogi segítségnyújtás gyakorlati tapasztalatairól szólt a Borod-Abauj-Zemplén Megyei Igazságügyi Hivatal programja.

Büntetés-végrehajtási szekció

A rendezvény évek óta visszatérő eleme az önálló tudományos alapokon és szervezeti megoldásokon alapuló büntetés-végrehajtás, amelynek fejlesztése, reformjai, az elítéltek eredményes rehabilitációja a változó körülmények között bőséges munícióval látja el a szakemberek és érdeklődők találkozáját. Az idei évben a fogvatartottak foglalkoztatásának gyakorlati problémáit tekintették át a szakemberek, amelyet – a szakkiállítás keretében – érdekes és tanúságos prezentáció egészített ki.

Próbátárgyalásos játék

A játékos vetélkedő közönsége bepillantást nyerhetett az igazságszolgáltatás kulisszái mögé, ahol a résztvevőknek tárgyalási helyzetben kell bizonyítaniuk felkészültségüket. Az eddigi vetélkedők alap gondolatát továbbfejlesztve, idén nem csak egy jó hangulatú játékkal, hanem igazi meglepetéssel vártuk az érdeklődőket. Az idei évben kivételesen nem fogalmazók, titkárok, illetve ügyvédjelöltek versengtek egymással a tárgyalásokon, hanem sok éves tapasztalattal rendelkező jogász kollégák szerepeltek. Egyetlen tárgyalás, játékos prezentáció erejéig senki nem a

megszokott oldalon állt, mivel a bíró védőként, az ügyvéd ügyészként, míg az ügyész bíróként fog lépett fel. A másik hivatásrend eljárási pozíciójában történő helytállás volt tehát a feladat, mindannyiunk okulására és persze szórakozására, hiszen olyan JÁTÉK volt a célunk, amely tovább növelheti az igazságszolgáltatás szereplői közötti kölcsönös megbecsülést.

Ezen a rendhagyó eseményen – a vádlott szerepében – kedves vendégként Rudolf Péter színművészt üdvözölhettük!

A Paczoly Béla: *Kalandorok* című filmjéből kiemelt részlete alapján megírt képzeletbeli nyomozás ismertetését követő tárgyaláson bíróként dr. Borbély Zoltán legfőbb ügyészségi csoportvezető ügyész, sajtószóvivő, ügyészként dr. Juhász M. Gábor ügyvéd – az előző játékaink többszörös győztese –, míg ügyvédként dr. Hrabovszki Zoltán – a Fővárosi Ítéltábla bírója – méltó partnere volt a játékban a „vádlottunk”-nak. A sértett szerepébe bújtt dr. Nyilas Levente – a Fővárosi Ítéltábla bírója – tette leginkább próbára a közönség rekeszizmait (nem véletlenül ő kapta a közönség különdíját). Dr. Ragány Zoltán – a Szegedi Városi Ügyészség titkára – és Dr. Szűcs István Ádám – a PKKB csoportvezető bírója – nagy átéléssel formálta meg a vád és a védelem tanúját.

Szakkiállítás

Az Európa Kongresszusi Központ területén a rendezvény tematikájához kapcsolódó állami és civil szervezetek, valamint a biztonsági, informatikai, kommunikációs és más vállalkozások részvételével – a konferenciákkal párhuzamosan – 3 napon keresztül a bűnüldözéssel, a bűnmegelőzéssel és a közbiztonsággal foglalkozó szakkiállítást is megtekinthettek az érdeklődők, amelynek során az egyes kiállított eszközök helyszíni kipróbálására is lehetőség nyílt. A kiállítás egyes elemei a konferenciák témáihoz illeszkedtek. Így például a főtámogatónk, az Állami Nyomda bemutatta az élelmiszerek biztonságos azonosítását elősegítő jelölőrendszerüket, míg más kiállítók a biztonság különböző területeinek egy-egy megközelítését adták.

A kiállításokat, valamint a konferenciákat – mint ahogy az a rendezvény koncepciójából és hagyományaiból következik – bárki térítésmentesen látogathatta.

A <http://www.kriminalexpo.hu> honlapunkon további részletes információt kaphatnak a rendezvény múltjáról és az idej programokról, valamint rövidesen az elhangzott egyes előadások prezentációit, illetve a rendezvényről készült felvételeket is megtekinthetik.

Az európai jog történelmi és kulturális alapjai a múltban és a jelenben

Ez a tanulmány az Európai Unió jogának történelmi és kulturális alapját, előzményeit, a tágabb értelemben vett „jelen” kategóriájában tárgyalja. Tágabb értelemben, mert kitekint a közelmúltra is, és figyelembe veszi az egészen közeli holnapot is. Ennek ellenére az Unió jogát nem lehet tisztán a jelenben felfogni, mert nem a „van”, hanem a „lett” kategóriájában helyezkedik el, figyelemmel arra is, hogy a jelen csak a múlt és a jövő intervallumában helyezkedik el. Az első kérdés: Hogyan alakult ki az Európai Unió joga, mint a jelenben létező valóság. Ez a valóság csak az európai jogrendszerek létezése alapján tudott létrejönni. Ez visszavezet az európai jogrendszerekre, mint előzményekre való kitekintésre. Ám ez a jelenség, amit így nevezünk: „európai jogrendszer” nem önfényű, mert fényét idegen fények visszatükrözéséből nyeri. Ez a fény pedig maga az európai történelem. A nem kívánok történészként fellépni, és egy szoros értelemben vett történelmi vagy oknyomozó történelmi tanulmányt készíteni. Úgyszintén nem tekintem magamat jogtörténésznek sem, aki a messzi múltból kutatja ki és vezeti le a működő jogot. Mindazonáltal napjainkban elvesz az elméleti – de nem jogpozitivistá – megalapozása annak, hogy mi is a kulturális és politikai alapja a közösségi jognak. A tanulmány kétlépcsős visszatekintéssel segít a válaszok megkeresésében. A két lépcső: az európai történelemből származó gyökerek és az európai történelemben kialakult európai jogrendszerek.

A történelmi múlt, mint az európai jogrendszerek létrejöttének alapja

Amikor ezt a kifejezést használjuk, hogy Európa, tulajdonképpen nem csak földrajzi fogalomra gondolunk. A történelem számos eseménye, amelyet sokan az egész földgolyóra kiterjesztettek, valójában csak európai jelenség. Így például az a kategorizálás, hogy a történelemben az ókor, – a középkor, – az újkor, – és a legújabb kor a fejlődés egymás utáni lépcsői, csak Európára érvényes. Ám az is igaz, hogy Európa – mint nem földrajzi fogalom – történelmileg magában foglalta az észak-amerikai kontinentet is. Az USA és Kanada területe eredetileg spanyol, angol, francia és holland terület volt, számos város elnevezés ma is tükrözi a spanyol vagy éppen a francia múltat, nem szólva az uralkodó angol nyelvről. A lakosság is Európából származott: az őshazából spanyolok, angolok, franciák, hollandok, írek, skótok érkeztek. Csak az Európán kívülről érkezett befogadottak

¹ Békés Á., egyetemi adjunktus, PPKÉ-JÁK

és felszabadított rabszolgák tömegei, illetőleg az anyaországoktól elszakadás politikai igénye szakította el Amerikát Európától.

Európa tehát nem tisztán földrajzi fogalom. Születése arra a területre esik, amelyen az ókori Római Birodalom jött létre. Az egyre terjeszkedő birodalom becsült lakossága (az egymást követő időszakokat összeadva) meghaladta a 400 milliót, a benne élő emberöltők száma a 40-et. Ebben a kohóban született meg a római jog, mint az európai jogi kultúra máig fénylő és valóságot is hordozó alapja. Az intézmények máig ható létezésén túl a nemzetközi gyakorlatban is érvényesülő jogi fogalmak szinte kivétel nélkül latin eredetűek.

A Római birodalom fénykorában felölelte a Földközi tenger teljes partvidékét a mai Portugáliától, Spanyolországtól, Dél-Franciaországtól, Itáliától, a Balkán-félszigettől haladva, a Földközi tenger keleti medencéjét, továbbá a teljes Észak-Afrikai partvidéket. A Római Birodalomból azonban a mai Európa területének csak egy része maradt meg, mert a teljes keleti medence és Észak-Afrika elszakadt. Az európai jogi kultúra a birodalomnak csak egy szűk területére korlátozódik. Az elszakadás lényeges állomása a balkán félsziget és Anatólia kiválása volt már az ókorban, amikor is az 1054-es egyházszakadás következtében Bizánc és lassan a bizánci jog elvált a nyugat-európai kultúrától.

Bizánc és a keleti egyház nem egyszerűen hitbéli különbséget jelent a nyugati kereszténységhez képest, hanem jelenti az eltérő írásmódot, és azt az eltérő társadalmi szervezést, amelynek következtében az ortodox egyház népei kimaradtak az európai fejlődés alapvető állomásaiból. Így a humanizmus, a reneszánsz, a reformáció, a felvilágosodás kora, a francia forradalom és a polgárság győzelmének korszaka a „nyugati” értelemben vett Európa kizárólagossága maradt. Ugyanez igaz az építészeti és művészeti stílusokra is: a gótika, a barokk, a rokokó, az empire vagy éppen a szecesszió stílusa Európa sajátja maradt. A zeneművészet, a festészet és a szobrászat alkotásai is messze elhagyták Bizáncnak a román kori építészetben megrekedt ikonjait. Európa eszerint nem egyszerűen földrajzi, hanem kulturális térség is. Ez a kultúra vette át, illetve fejlesztette ki a római jogot, az ókori építészetet stb.

Az európai kultúra számára ez a római jogi múlt teremtette meg (legalábbis a római polgárok tekintetében) a szabadságot, a tulajdont, a tulajdonnal való szabad rendelkezést, a mások iránti tapintatot, mások jogainak elismerését és a jogbiztonságot. Jelentette a partikuláris széttagoltság helyett az Európára szétterjedő egységes „európai” jogot. Az ókori római jog Jusztiniánusztól eredő kodifikálása, majd felfedezése a középkorban eredményezte ennek a jognak az európai jogi kultúrában való újbóli kifejlődését. Az európai jog alapjai: a római jog, a katolikus egyház tanai által kifejlesztett kánonjog, továbbá a bolognai egyetem mintájára létrehozott (középkori egyetemek). A XIII. századtól uralkodói divattá vált az egyetemalapítás, és széles körben elterjedt a diákok vándorlása Európában, aki magukkal vitték ugyanannak az univerzális európai jognak a tanait. Eszerint a római jog első tündöklését követően a középkorban –részben a római jog, részben az általa igényelt latin nyelv közvetítésével létrejött másodszor is az univerzális

európai jog. Ez a jog a reneszánsz és a reformáció létrejöttével nem veszítette el univerzális hatását.

Az európai kultúra fölényét mutatta minden más kultúrával szemben, hogy az európaiak voltak csak képesek a földrajzi felfedezésekre, új kontinensek meghódítására, gyarmat-birodalmak létrehozására.

Az univerzális európai jog a nemzetállamok megszületésével töredezett szét. Először Anglia szakadt el, még a reformáció korszakában. A nagy nemzetállamok gondolata azonban a harmincéves háborút követően fejlődött ki. A nemzetállamok önálló kodifikációs törekvései valamivel később érvényesültek, ennek következtében szétszakadt az addig egységes európai jog. Az ideál a jog nemzeti kódexekbe foglalása lett, nemzeti büntető törvénykönyveket, polgári törvénykönyveket és egymástól elkülönülő közhatalmi bíróságokat hoztak létre. Megjelent a jogbiztonság és a jogállamiság gondolata és szertefoszlott az addig egységes európai jog képe.

Az a felfedezés, hogy a nemzetközi gazdasági kapcsolatok és a nemzetközi bűnözés kialakulása egyaránt a nemzeti jogok és az államok együttműködését igényli, vezetett később a tudomány előrehaladására.

Franz List alapította meg 1883-ban a Nemzetközi Büntetőjogi Egyesületet, amely a nemzeti tudományos eredményeket kívánta közkinccsé tenni és kifejezte a nemzeti büntetőpolitikák, ennek következtében pedig az alapvető kodifikációk összehangolását. A Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület működését először az első világháború zilálta szét, majd az európai győztesek privilégiuma lett. A fasizmus hatalomra jutása után hitleri Németország megszakította kapcsolatát az NBE-vel. A II. Világháborút követően került sor a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság megalapítására, amely a tudományos nézetek és kodifikációk összehangolását igényelte egy-egy tudományos területen. A nemzetközi együttműködést mindinkább igényelte a nemzetközi terrorizmus megjelenése, a légi kalózkodás, a merényletek sora.

Az európai jogi együttműködés mégsem a nemzetközi büntetőjogi együttműködés területén született meg. Az első lényeges lépést az 1950. november 4-i Római Egyezmény jelentette az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Védelméről. Az Egyezmény részesei csak az Európa Tanács tagállamai lehettek, következésképpen ez az intézmény európai intézmény lett. (Bár az emberi jogok „katalógusát” az ENSZ egyezmény tartalmazza.)

Elsőként a világtörténelemben az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok védelméről szóló Európai Konvenció teremtette meg azt a lehetőséget, hogy a Bizottság illetve a Bíróság előtti eljárásra tett alávétési nyilatkozat alapján magánszemélyek, magánszemélyek csoportjai illetve nem kormányzati szervek panaszt emeljenek valamely Magas Szerződő Fél ellen, arra hivatkozással, hogy az megsértette a katalógusszerűen felsorolt emberi jogok valamelyikét a sérelmére, mint „victim” sérelmére. Ezzel megkezdődött Európában a nemzetközi bírászkodásnak

egy olyan formája, amelyet Európán kívül sehol a világon nem ismernek. Lehetősége van „Dávidnak”, hogy harcra keljen „Góliát” ellen és őt legyőzze.

Mindazonáltal az Európai Unió joga és Bírósága nem az európai konvenció folyományként jött létre. Első állomásaként a második világháborút követően a háborúban súlyosan érintett és egymással ellenségként harcoló államok közeledését indította meg, a Schuman doktrína. A kezdetet a Szén-és Acélközösség jelentette, majd az Euró-atom folytatta. Szorosabb gazdasági együttműködést eredményezett a Hatok Európája: a Benelux államok, a Német Szövetségi Köztársaság, Franciaország és Olaszország gazdasági együttműködése. Ebből az együttműködésből fejlődött ki a Német- Francia megbékélés és barátság ösztönzésére a közös piac, vagy az Európai Gazdasági Közösség 1958-ban. A közösség tagjai elsősorban a vámhatárok liberalizálásával és eltörlésével alakították a „közös piacot”. A siker következtében később Nagy-Britannia, Dánia, és Írország csatlakozott a Közösséghez. A kilenc tag végül Portugália, Spanyolország és Görögország csatlakozással vált teljessé. Így jött létre a tizenkettek Európája. A további csatlakozást Ausztria, Svédország, és Finnország eszközölte. Az utolsó előtti lépésben 10 állam, köztük Magyarország csatlakozása folytán a 25 tagú Unió lett. Ezidáig az utolsó lépcsőfokot Románia és Bulgária csatlakozása jelentette.

Az Európai Unió hivatott megteremteni egy vámhatárok nélküli gazdaságot, az áruk, a tőke, a szolgáltatások és a polgárok szabad áramlását. Ugyanezek a gondolatok jellemezték az ókori Római Birodalmat, ahol is a római polgár Rómából bármikor áttelepülhetett engedély nélkül Hispániába vagy Galliába. Arról, hogy van-e az Uniónak valamilyen meghatározó közös eszménye a tizenkét csillagú zászlón és a himnuszt jelentő Örömdán kívül, megoszlanak a vélemények. Így van olyan álláspont, amely szerint a 12 csillag azt a korszakot szimbolizálja, amikor Portugália, Spanyolország és Görögország, vagyis a Földközi tengeri karéj csatlakozott. A katolikus egyház szent Szűz Mária koronáját alkotja 12 csillag és ez került rá az Unió zászlójára. (Mint ismeretes az Unió visszautasít minden utalást bármely vallásra.)

Végül létezik olyan okfejtés, amely szerint a 12 egy kabalisztikus szám. Jézusnak 12 apostola volt;- a római jog alapvető forrása a 12 táblás törvény volt; - az évnek 12 hónapja van; - az óra számlapján 12 órát különböztetünk meg. A szerző álláspontja szerint ez a romantikus kép illik leginkább az Unió felemelő gondolataihoz, továbbá az a tény, hogy az Európa Tanács zászlója már akkor is 12 csillagos volt, amikor még nem alakult ki a „tizenkettek” Európája.

A nemzetállamok joga, a nemzetállami határokon túlterjedő büntetőjog-tudomány

Az „Európa jog” és az azzal szemben megszülető nemzetállami jog a maga teljességében a jelen tanulmány keretei között nem tárgyalható. A tanulmány ugyanis nem jogfilozófiai mű, és nem is jogtörténeti alkotás. A témát a szerző

csak a büntetőjog alapján tárgyalja. Ebben az összefüggésben a nemzeti kódexek a büntetőtörvénykönyvek, a tudományos módszerek pedig a büntetőjog tudományának módszerei.

A nemzetállamok létrejöttével megszűnt az addig szokásjogi alapjaiban és partikuláris megosztottságában létező – létezett Európa jog. A nemzetállamok a jogot az államhatárokon belül alakították ki, kodifikálták. Ennek a jognak a széttagoltság ellenére számos előnye volt. A felvilágosodás korában Voltaire, Rousseau, Montesquieu írásaiban jelent meg az írott és egységes jog igénye, hivatkozással arra, hogy a szokások és a bírói rögtönzésen alapuló igazságszolgáltatást egységes törvényeken alapuló ítélkezésnek kell felváltania. A tisztán elvont, filozófiai alapon tárgyalt igényt Cesare Beccaria gondolatai foglalták rendszerbe. 1762-ben Toulouse városában halálra ítélték és kivégeztek egy ártatlan városi polgárt, akinek neve Voltaire írásában és perújítást kezdeményező tevékenységében vált ismertté. Jean Callas protestáns volt egy túlnyomóan katolikus hitű városban. Fia öngyilkos lett (az előző napi kártyavesztesége miatt). Az öngyilkosság elismerése helyett a katolikus polgárság körében elterjedt az a hír, hogy az apa ölte meg fiát. A gyilkosság oka: meg akarta büntetni a protestánsról katolikus hitre való áttérés miatt a fiát. Az egyre erősödő indulatok miatt a város polgármestere elrendelte Callas letartóztatását és a beismerő vallomás kicsikarása érdekében kínzását. Halálra ítélték és a bíróság az ítélet végrehajtást súlyos kínzással kívánta teljesíteni, azzal az igénnyel, hogy halála előtt Callas vallja be: tettét családjával együtt követte el. A hős apa meghalt, de nem terhelte vallomásával ártatlan családját. Voltaire Párizsban értesült a szörnyűségről és röpiratában vádolta Toulouse vezetőségét és hitet tett az elítélt ártatlansága mellett, akinek ügyében perújítást kezdeményezett. Jean Callast ebben az eljárásban felmentették.

Az ügyről beszámoló röpirat egész Európában ismertté vált. Eljutott Milánóba is, ahol a „Le Caffé” kávézóban a rendszeresen összejáró fiatalok kezébe került. Végül is ők az asztaltársaság egyik tagját: Cesare Beccaria-t kérték fel egy egységes program megszövegezésére. A programban össze kellett foglalni a felvilágosodás korának igényeit a helyes büntetőjogról és eljárásról. Így született meg Beccaria műve „A büntettekről és büntetésekről”. A rendszerbe foglalta azokat az igényeket, amelyek korábban már másoknál is megjelentek, de túlterjeszkedett Voltaire-en, Rousseau-n és Montesquieu-n. A rendszerben jelenik meg a kínzás és a halálbüntetés eltörlése, az az elv, hogy a büntetéseknek nem súlyosaknak kell lenniük a visszatartás érdekében, hanem elkerülhetetlenek. Az elkerülhetetlenség tudata lesz majd visszatartó hatású a potenciális elkövetőkre. A mű 1764-ben jelent meg és terjedt el egész Európában. Európai uralkodók hívták meg Beccariát, művében jelent meg a bűncselekmények és a büntetések előre meghatározásának gondolata, vagyis a nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege elve. Az 1791. évi francia Btk. tette elsőként magáévá ezeket az elveket. A nemzetállamok határain belüli kodifikációk igazi kezdetei a Napoleon-i kódexek, a Code Civil és a Code Pénal. A XIX. században elterjed a nemzetállami kodifikációk igénye és, a kontinentális Európa minden állama kodifikálta büntetőjogát.

A büntetőjog kodifikálása jelentette az egyes cselekmények bűncselekménnyé nyilvánításának előzetes ismeretét és a büntetések előre láthatóságának és előre kiszámíthatóságának lehetőségét. A büntetőjog a jogállam alapjává lett, mert megteremtette a jogbiztonságot. Ez a jogbiztonság éppen a büntetések előre láthatóságának és előre kiszámíthatóságának lehetősége folytán a bűnözők „Magna Charta”-ja lett Franz List szavai szerint. A megéri-nem éri meg gondolata ugyanis nem a becsületes emberek világában jut jelentőséghez, hanem a bűnözők gondolatában.

A nemzetállami kereteken belül a kodifikáció középpontjában a nullum crimen sine lege és a nulla poena sine lege elvek jelentek meg. A törvénynek, „lex-nek” előre kell meghatározni a bűncselekménynek minősülő cselekményeket és ugyancsak a lex-nek kell meghatározni előre a kiszabható büntetések neveit és mértékét. Eredetileg az a kérdés, hogy a lex jó-e vagy rossz, fel sem merült. A XIX. századi monarchiák korában a lex az uralkodó (a rex) alkotása volt, a rex lex tekintetében fel sem merült annak helyes vagy helytelen volta. A helyes törvény gondolata csak a parlamentek működésével vált legitimé, amikor is a választópolgárok (a nép) által választott képviselők alkották a törvényt. Így a büntetőjog elnyerte legitimációs bázisát. Ez a legitimitás mindaddig érvényben volt, amíg a törvény be nem bizonyította, hogy a parlamenti intézmények is tudnak embertelen törvényeket alkotni. Ez a tény, amely a fasiszta és az eredeti bolsevik államokban vált ismertté, vezetett olyan kritikai tartalmakhoz, amelyek tükrében a tételes jognak meg kell állnia a helyét. Így jött a kritikai gondolkodás következményként Gustav Radbruch elmélete a tételes jog és az igazság összeütkezéséről és annak feloldásáról. Az Ő álláspontja szerint az igazság hordozza a helytelen pozitív jog kritikáját, mégpedig azzal a tartalommal, hogy az embertelen jogot az igazság érvényteleníti, mert az elviselhetetlen jog már nem is jog.

Radbruch-nál a jognak igazságosnak, megismerhetőnek és célszerűnek kell lennie. Ez a sorrend napjaink jogalkotásában megváltozik, a célszerűség kerül az első helyre. Napjainkban a Radbruch-nál kialakított azt a kritikai tartalmat, amit igazságosságnak nevez, az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítélezésében az emberi jogok váltják fel.

A büntetőjog-tudomány módszertana

A büntetőjog tudomány módszertani szempontból három időalakra terjed ki: a múltra, a jelenre és a jövőre. A múlttal a büntetőjog története, a jelenrel a büntetőjog dogmatikája, a jövővel a büntetőjog politikája foglalkozik. Valójában ezek az időalakok egymásba belefolyanak. A büntetőjog és a büntetőjog tudomány múltja sem nélkülözi a dogmatikai elemzést, – a jelen dogmatikája sem nélkülözheti a múlt ismeretét.

A büntetőjog története a büntetőjog-tudományi gondolkodás keretei között csak a felvilágosodást követő kodifikációig nyúlik vissza. (Az azt megelőző időre kiterjedő

kutatás már a jogtörténet, és nem a büntetőjog tudomány keretibe tartozik.) A büntetőjog történetét alkotó kódexek elemzése sem nélkülözheti a dogmatikai módszerét, miértis az egyik időalak behatol a másik világába is. A büntető politika önmagában három dimenziót ölel fel, befolyásolni kívánja a jelenkori büntető ítélkezést és büntetés-végrehajtást, irányítani akarja a jövőbeni törvényhozást és mind a jelenre, mind a jövőre vonatkozóan kifejezi igényét a büntető jogalkotásra. A de lege ferenda körében a dogmatika és jogpolitika összekapcsolódik, hiszen a hatályos jogból levezetett dogmatikai következtetések behatolnak a jogpolitika törekvéseibe.

Módszertani szempontból a büntetőjog története a történelmi módszert, a jogpolitika a kriminológiai módszert igényli. A hatályos jogra épülő módszer a dogmatika.

A dogmatika célja a hatályos joganyag fogalmi megragadása és a jogi fogalmak logikailag ellentmondásmentes rendszerének a kiépítése azzal az igénnyel, hogy a mindennapi ítélkezés áttekinthető és kiszámítható legyen. A dogmatika a büntetőjogi fogalmak általánosítása és e fogalmakból levont következtetések útján kivonja az ítélkezést a bírói rögtönzés és a bírói önkény köréből, mert a jogkövetkezményeket előre láthatóvá és előre kiszámíthatóvá teszi. A dogmatika hatása a bírói ítélkezésre abban nyilvánul meg, hogy előre kialakított gondolati típusai alapján a bíróval megosztja a lelkiismereti felelősség terhét és az ítélkezést bizonyos értelemben tipizálja. A dogmatika eredményeként beszélhetünk ítélkezési gyakorlatról.

A büntetőjog normarendszere nem állandó, hanem a törvényalkotás folytán folyamatosan változó. E változások következtében a jogi fogalmak jelentéstartalma módosul. A különböző tudományos büntetőjogi irányzatokban mást jelent a cselekmény, az okozati összefüggés, a jogellenesség és bűnösség fogalma. Kérdés, hogy a jogdogmatika hogyan viseli le az alapjául szolgáló törvényi változásokat, mégpedig a nemzetállami kódexek határain kívül is. A térbeli és időbeli változások ellenére hogyan állítható, hogy a jogtudomány egy minden változatra kiterjedő tudományos módszert alkalmaz.

A dogmatika teherbíró képessége éppen abban nyilvánul meg, hogy képes ugyanazt a jelenséget különbözőképpen ábrázolni úgy, hogy ezek az ábrázolások végül összesimulnak. „Olyan orgona, amelynek különböző sípjain szólaltatható meg az a dallam, amely végülis egyetlen zeneműben simul össze.”

Az Emberi Jogok Európai Konvenciója, mint a nemzetállamok joga fölül emelkedő egységes Európa-jog alapja

Európában ma több nemzetközi bíróság működik. Az egyik a Hágai Nemzetközi Bíróság, amelynek joghatósága túlterjed Európán, és amely államok egymás közötti vitáiban hoz döntéseket. A másik az Európai Unió Bírósága, amelynek székhelye Luxemburg. Ez a bíróság az Unió joggal összefüggésben Európára

kiterjedő joghatósággal rendelkezik. Ennek a bíróságnak a működését és határozatait a jelen tanulmány fontosságai sorrendjének megfelelően külön tárgyalja.

A harmadik az Emberi Jogok Európai Bírósága, amely strasbourgi székhellyel működik. Ügykörét a későbbiekben külön tárgyalom. A három nagy bíróságon kívül, hágai székhellyel működnek nemzetközi jellegű ítélkezésre hivatott ad hoc bíróságok. Közülük kiemelkedik a Jugoszláv háború tömeges gyilkolásait megtorolni hivatott bíróság. Működése ad hoc jellegű, mert időben és térben körülhatárolt. Térben, mert a Jugoszlávia szétesése következtében kitört háborúkra terjedt ki, időben pedig azért, mert e háborúk kezdetétől a befejezésig tartó időszakot foglalja magában. (1991–1995.) Ennek az ad hoc bíróságnak a legismertebb vádlottjai az eljárás során meghalt Milosevic egykori Jugoszláv miniszterelnök, Karasic a „szerb” Bosznia miniszterelnöke, Csecsen vajda, a háborúban részt vett és kegyetlenségeket elkövető szerb népfelkelők vezetője, továbbá a horvát Ante Gotovina. Az ad hoc bíróságnak az az eljárásjogi deficitje, hogy nem „törvény” alapította. Az Emberi Jogok Európai Konvenciójának 6. cikke szerint ugyanis „mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság... tárgyalja és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.” Törvényt azonban csak valamely állam törvényhozása alkothat, ilyen törvény hiányában hiányzik az eljárás legitimitása. Az ad hoc bíróságot az ENSZ biztonsági Tanácsa hozta létre, ez pedig mind jogállását, mind funkcióját tekintve messze eltér a tagállamok törvényhozásától.

Ezt a vitatható, de a gyakorlat által a mai napig figyelembe nem vehető szabályt a Nemzetközi Bíróság Statútuma kívánta kiküszöbölni. Hatályba lépését ugyanis legalább hatvan állam törvényi ratifikációjától tette lehetővé, mégpedig azzal a tartalommal, hogy ítélkezése nem rendelkezik visszaható hatállyal, hanem csak a statútum hatályba lépést követő időpontban elkövetett bűncselekményekre érvényesül. A Nemzetközi Büntető Bíróság Statútuma elvileg a világ összes tagállamára kiterjedhet (elsősorban természetesen az Egyezményt ratifikáló országokra) és így nem vonható nem vonható az Európai bíróságok körébe.

Visszatérve az emberi Jogok Európai Konvenciójához, létrehozója és működtetője a strasbourgi székhelyű Európa Tanács. Más kérdés, hogy az emberi jogi bíróság mai arculata – épületére is kiterjedően – távolodni látszik az Európa Tanácstól, amelynek működése részben csak a formális kérdésekre terjed ki.

Az Emberi Jogok Európai Konvencióját az 1950. november 4-én aláírásra letett egyezmény képezi. Az Emberi Jogok és az Alapvető Szabadságok védelméről szóló Konvenció feltétele az volt, hogy azt az Európa Tanács legalább tíz tagállama ratifikálja. Működésében tehát csak európai állam vehet részt, bár joghatósága olyan személyekre is kiterjed, akik nem európai állam polgárai, feltéve, hogy ők jogaiban, a Konvencióban részes valamely Magas Szerződő fél sértette meg. A Konvenció ratifikálása elvben három lehetőséget foglalt magában: A) tagállam csak a Konvencióban felsorolt emberi jogokat ratifikálja, vagyis azokat elismeri. B) az ennél szélesebb körű ratifikáció azt jelentette, hogy a tagállam ezen túl el-

ismeri a Konvenció által létrehozott Bizottság (az Emberi Jogok Európai Bizottsága) jogát arra, hogy vele kapcsolatban eljárást folytasson valamely magánszemély, magánszemélyek csoportja vagy nem kormányzati szerv panasa alapján. A panasz tartalma szerint a Bizottsághoz forduló azt állítja, hogy a Magas Szerződő fél a Konvencióban jellemzett valamely jogát sértette az ő sérelmére, mint victim sérelmére. Ez a nyilatkozat tulajdonképpen az Egyezmény eredeti (25. cikke értelmében) alávetési nyilatkozatot jelent. C) Ennél is szélesebb körű a ratifikáció, ha a tagállam elismeri az Emberi Jogok Európai Bíróságának (a Bíróság) joghatóságát az ellene kezdeményezett ügyekben.

Ez az egész koncepciót magában foglaló szisztéma természetesen az legutóbb említett államok tekintetében (Egyezmény 46. cikke) feltételezte, hogy korábban már az ügyben a Bizottság már eljárta, hiszen csak a Bizottság által megszürt ügyek kerülhettek az „ítéletet” hozó és a tagállamot kötelezni tudó döntést hozó, a Bíróság elé.

Az európaiak számára sokáig hihetetlen volt, hogy victimként egy állam ellen felléphetnek. A Konvenció a maga teljességében csak lebegett. Az első panasz (Olaszország ellen) 1956-ban érkezett a Bizottsághoz. Tekintettel arra, hogy csak a Bizottság által már elbírált ügy juthatott a bíróság elé, 1958-ig a Bíróság előtti alávetési nyilatkozatra nem kerülhetett sor. A lassan kibontakozó ügyforgalom következményeként a joggyakorlatot elsőként tartalmazó kiadvány 1971-ben látott napvilágot. Az ügyforgalom azóta hihetetlenül megnőtt, ám elsősorban csak a Bizottság előtti. A Bizottság feladata ugyanis az ügyek megszürése volt, és e szűrőn csak kevés panaszt jutott át. Már ezres nagyságrendű volt a panaszok száma, amikor a Bíróság csak 60-65 ügyet tárgyalt évente.

A Bizottság 1954-ben szerveződött és működése 1999. október 31-én szűnt meg. A Bíróság eredeti formájában 1958-tól 1998. október 31-ig működött. A Bizottság tehát egy esztendővel élte túl a Bíróság működését. A lényeges változást az okozta, hogy az Egyezményt, amelynek szövegéhez több kiegészítő jegyzőkönyv csatlakozott, végülis alapvetően módosította a 11. számú kiegészítő jegyzőkönyv. A kiegészítő jegyzőkönyv megszüntette a Bizottságot és a „régit” Bíróságot és helyettük egyetlen új szervezetet hozott létre: a Bíróságot, mint állandó Bíróságot. Az eredetileg lassan kialakuló működés során (az 1950-es években) lehetetlen lett volna egy állandó bizottságot vagy egy állandó bíróságot létrehozni. A nem állandó jelleg azt jelentette, hogy a bizottság tagjai és a bírák esetenként lettek összehívva Strasbourgba. Az utolsó esztendőben, amikor az ügyforgalom már nagy lett, a Bizottság évi 8 alkalommal 2-2 hetet, a Bíróság pedig évente 10 alkalommal 1-1 hetet működött Strasbourgban.

A mai joggyakorlat alakítója, tehát kizárólag az állandó Bíróság.

Ami a múltat illeti: a Bizottság „szűrőszerepe” kapcsolódott egy másik szerephez, a „bizalmas” eljáráshoz (confidentiell). A Bizottság ugyanis a hozzá érkezett a panaszokat zárt ajtók mögött tárgyalta, gyakorlatilag a nyilvánosság még a folyósokról is ki volt zárva, sőt az épületbe való bejutás is csak igazolt esetben

volt lehetséges. Az érdemi munka „bizalmas” volt, a Bizottság tagjai számára lényegében hivatali titokként szerepelt az ügy teljes folyamata. Nyilvánosságra egy ügy elsősorban csak akkor került, ha a panaszos kérelmét a Bizottság elutasította és így a Magas Szerződő Fél az ügyből presztízsveszteség nélkül került ki. Mindaddig, amíg ez nem következett be, a bizalmas jelleg az eljárást végigkísérte. Ha a Bizottsági eljárás azt állapította meg, hogy a Magas Szerződő Fél megsértette az Egyezmény valamely cikkében foglalt jogot a panaszos sérelmére, az állam számára három hónap állt rendelkezésre a sértettel való békés megegyezésre. A békéltető eljárásban a Bizottság közreműködött. Amennyiben ez sikerrel járt, a Magas Szerződő Fél presztízse nem sérült. Ha nem került sor a békés megegyezésre, a Bizottság az Európa Tanács miniszteri bizottságának tett javaslatot az elégtételadásra, jellegére és mértékére. A javaslat is és a miniszteri bizottság határozata is bizalmas volt.

Amennyiben a Bizottság az ügy újszerűségére tekintettel az ügyet a bíróság elé utalta, úgyszintén ha az állam nem kívánt elégtételt adni, Ő maga is közvetlenül a Bírósághoz fordulhatott. A Bírósági eljárás volt csak nyilvános, ezen lehetett jelen a sajtó is és a közönség is. Amennyiben tehát egy állam a Bíróság előtti eljárásra nem tette meg az alávetési nyilatkozatot, soha nem vált ismertté, hogy valaki sérelmére megsértette a Konvencióban biztosított jogát. Az államok végső soron játszani tudtak a három lehetőséggel: csak az emberi jogokat ismeri el; csak a Bizottsági eljárásnak veti alá magát, amely tökéletes diszkréciót biztosít a számára; vagy nyílt sisakkal lép a Bíróság elé, és nyilvánosan küzd meg a saját igazáért.

Csak példaként: a Német Szövetségi Köztársaság, az Egyesült Királyság, Hollandia, Luxemburg, Dánia, Norvégia, Svédország, Írország, és Izland mindhárom eljárásra alávetési nyilatkozatot tettek. Ezzel szemben a Bizottságnak és a Bíróságnak Strasbourgban otthont adó Franciaország magát a Konvenciót csak 1971. évben ismerte el, a Bizottság előtti alávetési nyilatkozatot 1975-ben, a Bíróság előtti pedig 1982-ben tette meg. Ennek nyilván politikai, nem pedig jogai okai voltak. Franciaország 1954-ig még öldöklő háborút folytatott egykori gyarmatával, Vietnámmal. 1956-tól háborút folytatott az önállóvá válni akaró Algériával. Végül is az Emberi Jogok elismerése csak De Gaulle halála után következett be 1971-ben. A végső, a Bíróság előtti eljárásra is kiterjedő alávetési nyilatkozat pedig visszavezet Mitterand köztársasági elnök felvilágosultságához.

A helyzet részben akkor változott, amikor a szocialista világrend Európában felbomlott. A szocializmus viszonyai között a kommunista kormányok az emberi jogokat „a szocialista országok belügyeibe való beavatkozás ürügyének” nevezték, és alapjaiban elutasították. A szocializmus megdőlte tette lehetővé az egykori népi demokratikus országok számára a Konvencióhoz való csatlakozást. Ám az új tagállamoknak a konvenciót csak egységesen lehetett ratifikálniuk, vagyis a Konvenciót is és kiegészítő jegyzőkönyveket is együtt. Magyarország is egységesen csatlakozott a tágabb értelemben vett Egyezményhez. Magyarország az

Egyezményt 1990. november 6-án írta alá, a ratifikáció és hatályba lépés időpontja 1992. november 5. volt. Ez utóbbi napon terjesztette elő fenntartásait is.

Történelmiségében az 1950. november 4-i Egyezmény 1953. szeptember 3-án lépett hatályba. Bevezető szövege gyönyörű. Utal arra, hogy az Egyezmény figyelembe veszi az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, amelyet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése 1948. december 10-én hirdetett ki. Tekintetbe veszi, hogy ez Nyilatkozat, a benne lefektetett jogok általános és hatékony elismerésének és megtartásának biztosítását célozza. Figyelembe véve, hogy az Európa Tanács célja a tagjai közötti szorosabb egység kialakítása és hogy e cél elérésének egyik módszere emberi jogok és alapvető szabadságok megóvását és további fejlesztését célozza. Mélységes az a hitük, hogy az alapvető szabadságok a béke alapjai a világon és eszközei a hatékony politikai demokráciának. Végül a preambulum legszebb gondolata, hogy a tagállamok kormányai, mint az európai országok hasonló felfogású kormányai *melyek a politikai hagyományok, eszmények, a szabadság és a jog uralma közös örökségével rendelkeznek* – megteszik az első lépéseket az egyetemes nyilatkozatban foglalt jogok közös biztosítására.,,

A fennkölt szöveg tartalmazza a politikai hagyományok, eszmények, a szabadság és a jog uralma közös szerepét. Ebben a fennkölt szövegben azonban hamis hangok is felsejlenek. Spanyolország, mint az egyezményben részes tagállam történelme magában foglalja a spanyol inkvizíciót, a máglyán elégetéseket, az afrikai feketék behurcolását az amerikai kontinensre és a rabszolgaságot, az 1936–1939 polgárháborút és az azzal összefüggő embertelenségeket. Anglia Amerikába áttelepült polgárai még az elszakadást megelőző időben kialakították a gyapottermesztéssel összefüggő rabszolgaságot. A későbbiekben a gyarmati hódítások és a gyarmatbirodalom fenntartása körében a nemzeti függetlenség és szabadság elnyomását. A búr háborúban az őslakosság szabadságának súlyos megsértését. Franciaország történelmében az emberek tömeges mézárhlása történt a *terreure* időszakában és a rémuralmat ma is ezzel a fogalommal illetjük. A francia gyarmati uralom idején 1935-ig Vietnámban ismerték a rabszolgaságot. Franciaország a II. világháborút követően véres harcot vívott Vietnámban a gyarmati uralom fenntartásáért. Ez az uralom 1954-ben az eviani békében szűnt meg. Franciaország 1956-tól véres háborút folytatott a szabadságát kereső Algériai nép ellen.

Németország 1933-tól a hitleri uralom alatt a faji diszkrimináción túl, végső megoldásként egy emberi faj kiirtásán fáradozott. A német nemzet ezért természetesen nem felelős. Ám a faji diszkriminációt nem vetette el.

Magyarország ennek a történelmi múltnak ebben a sötét formában nem volt részese. A II. világháború során az ország 1944. március 19-i megszállásáig lényegében nem volt faji diszkrimináció. Az azt követő időszakban sajnos magyar állampolgárok tömegeit adta át idegen hatalom hóhérjainak, akik az áldozatokat koncentrációs táborokba szállították. E tekintetben a magyar állam legfeljebb bűnsegéd volt, de a tettes szerepét nem ő játszotta. Az országban az emberi jogokat súlyosan és önállóan magyarok a diszkrimináció keretében csak az 1944.

október 15-ét követő nyilas uralom alatt sértették meg súlyosan. Végül az 1956-os forradalmat követően lépett fel a sortűzek során a hatalom az emberi jogokat sértő módon.

Az előzőekben az Európa Tanács tagállamait és a Konvenció megalapítóit egy bizonyos szempontból és negatíve ábrázoltam. Ez a kép önmagában hamis. Ha felérünk a hegytetőre és a csúcstről körbetekintünk, a hegynek más-más oldalát látjuk. A kritizált oldal csak egy bizonyos nézőpontból látható. A csúcs másik oldaláról letekintve ismételtelen megjelenik az a kép, amelyet már többször ábrázoltunk a rómaiaktól a reneszánszon és a reformáción át a felvilágosodás koráig, a jogbiztonság és a jogállamiság gondolatáig terjedően egészen napjainkig.

A preambulumban jellemzett magasztos elveket eredetileg 10 állam ratifikálta. A Konvencióban részes európai államok száma azonban nem limitált. A Magas Szerződő Felek száma ez idő szerint eléri a 45-t. A ratifikáció szempontjából nagyon jelentős a 11. számú Kiegészítő Jegyzőkönyv. Nemcsak azért mert átalakította a jogalkalmazás szervezetét, hanem azért is, mert magába olvasztotta a Konvenciót és a Kiegészítő Jegyzőkönyvek teljes sorát. Ez azzal a következménnyel járt, hogy a 11. számú Kiegészítő Jegyzőkönyvet ratifikáló régi és az újonnan csatlakozó országok egyaránt elismerik a tartalmilag kialakult új Konvenció teljes anyagát, amely magában foglalja az összes megelőzően alkotott Kiegészítő Jegyzőkönyvet, például a halálbüntetés eltörléséről szóló 6. számú Kiegészítő Jegyzőkönyvet is.

A legújabb csatlakozók (Oroszország, Ukrajna, Macedónia stb.) számára a fenntartásnak csak egy olyan eszköze áll rendelkezésre, hogy ennek vagy annak a rendelkezésnek a hatályba léptetéséhez a ratifikációt meghaladó időre pontosan meghatározott időpontot jelölhetnek meg a teljesítéshez. Így Oroszország és Ukrajna számára a halálbüntetés eltörlése jelentett olyan problémát, amelynek teljesítésére meghatározott idejű haladékot kértek.

Felhasznált irodalom

Angyal P.: A Magyar Büntetőjog tankönyve. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.T., Budapest, 1909.

Békés I.: A gondatlanság a büntetőjogban. KJK, Budapest, 1974.

Békés I.: A jogállami büntetőjog bűncselekménytani alakjai. In: Nyugat-európai hatások a magyar jogrendszer fejlődésében. ELTE ÁJK, Budapest 1994.

Büntetőjog Általános Rész (szerk.: Busch B., 2. fejezet; szerző: Békés I.), HVG-Orac, Budapest, 2006.

Bokorné Szegő H.: Emberi Jogok a nemzetközi jogban. MTA Állami és Jogtudományi Intézete, Budapest, 1994.

Grád A.: Kézikönyv a strasbourgi emberi jogi ítélekezésről. HVG-Orac Budapest, 1998.

Kussbach E.: Nemzetközi és európai büntetőjog. Szent István Társulat, Budapest 2005.

Környezetvédelem az Európai Unióban

Az ENSZ főtitkára 1969-ben a tagállamok felé felhívással fordult, melyben hangsúlyozta, hogy az emberiség léte válságba került és ebből kifolyólag minden nemzet köteles együttműködni. Ennek hatására 1972-ben környezetvédelmi világkongresszust szerveztek Stockholmban. Ez tekinthető a nemzetközi összefogás első mérföldkövének. Számos ajánlást, alapvetet fogalmaztak meg ekkor, összefüggésbe helyezték az emberi jogokkal a környezet védelmét és a Közgyűlés létrehozott egy szakosított intézményt, az ENSZ Környezetvédelmi Programját (UNEP). Az ENSZ 1983-ban megalapította a Környezet és Fejlődés Világbizottságát, amely elvégezte az előkészületi munkákat, és 1992-ben így sor kerülhetett a környezet és fejlődés konferenciájának megrendezésére, melynek Rio de Janeiro adott helyet. Itt sikerült elfogadni egy nyilatkozatot és két egyezményt.² 2002-ben, Johannesburgban szerveztek ismét konferenciát, melynek központi témáját a fenntartható fejlődés képezte, a hangsúlyt kimondottan erre kívánták helyezni a jövő jogalkotását illetően.³

A környezetvédelmet illetően az első közösségi jogszabály 1967-ben látott napvilágot.⁴ Az 1972-es Stockholmi Konferenciát követően döntött úgy az EK, hogy célszerű lenne a közös környezetpolitika kiépítése. Ugyanebben az évben az EK részes államai is tartottak egy csúcsertekezletet Párizsban. Itt dolgozták ki az első akcióprogramot, amit ettől kezdve további öt követett.⁵ Ezek az akcióprogramok vezették fel az egységes környezeti politikát, hiszen az alapító szerződések ilyen jellegű rendelkezéseket egyáltalán nem tartalmaztak.

A Római Szerződés még nem szólt a környezet védelmének kérdéséről, ezért a Közösség olyan területen kezdett el szabályokat alkotni, amely eredetileg nem is tartozott a hatáskörébe. A Bizottság azonban kimondta, hogy a környezet védelme mind garanciája, mind pedig előfeltétele a harmonikus gazdasági fejlődésnek a Közösség egészében. A környezet védelme és javítása ezért már az EK feladatai közé tartozik. A Bizottság 1970-ben már kijelentette Memorandumában, hogy szükség van egy környezetvédelmi akcióprogramra.⁶

¹ Szalóki K., fogalmazó, Kazincbarcikai Városi Ügyészség

² Az Éghajlati változásról szóló keretegyezményt és a Biológiai Sokféleség Egyezményt.

³ Bándi Gy.: Környezetjog, Osiris Kiadó, Budapest, 2002. 485-487. oldal

⁴ „Ezek a jogszabályok – melyek a közösségi környezeti jog elő termékeinek tekintendők – az eltérő tagállami szabályozás harmonizációja keretében a kereskedelem előtti akadályok elhárításának céljával szabályoztak.” In: Bándi Gy.: Az Európai Unió környezetvédelmi szabályozása. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest 1999. 86. o.

⁵ Az első akcióprogramot a Tanács és a tagállamok kormányfői nyilatkozattal fogadták el, a többit már határozattal.

⁶ Bándi Gy.: Az Európai Unió környezetvédelmi... i.m. 23-24. o. és 70-72. o.

Az Európai Bizottság 1971-ben kibocsátotta első közleményét, és ezután elkészítették az első környezetvédelmi akcióprogramot, és a következő év tavaszára ezt követte még további három. Ezt megelőzően vita alakult ki abban a kérdésben, hogy a környezet védelmének politikáját közösségi szinten vagy inkább tagállami szinten kell kezelni. A vélemények megoszlottak, azonban egyetértés alakult ki a tekintetben, hogy az Unió gazdasági céljainak megvalósítása indokolja a közös fellépést, ezért 1972. októberében, a Párizsban tartott csúcskonferencián sikerült megegyezni, így lendületet vett a közösségi jogalkotás. A Római Szerződés nem tartalmazott külön rendelkezést a környezetvédelemmel kapcsolatban, azonban a jogszabályok megalkotása szakis a Szerződés felhatalmazása alapján és azzal összhangban mehetett végbe.⁷

A Római Szerződés első átfogó módosítására 1986-ban került sor, amikor megalkották az Egységes Európai Okmányt. Ezzel megoldódott a legitimációs probléma is, ugyanis a Római Szerződést kiegészítve, a közösségi politikáról szóló Harmadik Részbe bele került a VII. cím, amely a környezetről szól. Az Egységes Európai Okmány célja az egységes belső piac létrehozása volt, ezért szorgalmazta a jogharmonizációt és az akadályok progresszív felszámolását. A 130. cikkely leszögezi: „A Tanács a Bizottság javaslatára az Európai Parlamenttel és a Gazdasági és Szociális Bizottsággal való tanácskozást követően, egyhangú döntéssel határozza meg, hogy a Közösség milyen tevékenységet folytasson. A Tanács az e §-ban meghatározott feltételek mellett határozza meg azokat a tárgyköröket, amelyekre vonatkozó döntések minősített többséggel hozandók.”

Az ún. védelmi záradék rögzíti: „a 130. cikkely alapján közösen elfogadott védelmi szabályok nem akadályozzák meg, hogy bármely tagállam a jelen szerződéssel összeegyeztethető szigorúbb védelmi szabályokat tartson fenn, vagy vezessen be.”

A Római Szerződés 100. cikkelye maradt továbbra is a hivatkozási alap, azonban többek között kiegészült azzal, hogy „a Bizottság az 1.§-ban jelzett javaslataiban az egészségre, a biztonságra, a környezetvédelemre és a fogyasztóvédelemre vonatkozóan a védelem magas szintjét veszi alapul.”

A 10. cikkely 4. szakasza a tagállamokat felhatalmazza arra, hogy a közösségi eszközök helyett belső szabályaikat alkalmazzák és olyan nemzeti érdeké nyilvánítja a környezet védelmét, amely vonatkozásában el lehet térni a minősített többségi döntéstől.

A Tanács és a tagállamok kormányfői 1987-ben fogadták el a negyedik környezeti akcióprogramot. Különös hangsúlyt fektettek arra, hogy a közösségi politika más ágazataiba is integrálják a környezeti követelményeket, ezentúl a program tárgyalta a szennyező fizet alapelvet, az állami támogatás és a felelősség kérdéseit is.

⁷ A jogalkotók általában a Szerződés 100. és 235. cikkelyét jelölték meg hivatkozási alapként.

A Maastrichti Szerződés további változásokat hozott a környezetvédelem területén, ekkor a fenntartható fejlődés elvét minden tevékenységre kiterjesztették és a Római Szerződés 2. cikkelye az alábbi résszel egészült ki:

„A Közösség feladata, hogy a közös piac és a gazdasági és pénzügyi unió létrehozásával (...) a Közösség egészében elősegítse a gazdasági tevékenységek harmonikus és kiegyensúlyozott fejlődését, a fenntartható és inflációmentes növekedést – amely tekintettel van a környezetre – a gazdasági teljesítés magas fokú egymáshoz közelítését, a foglalkoztatás és a szociális védelem magas szintjét, az életszínvonal és az életminőség növelését, valamint a tagállamok közötti gazdasági és társadalmi összetartást és szolidaritást.”⁸

A Maastrichti Szerződés több ponton módosította a Római Szerződést, így például a 130. cikkely tartalmazza a világméretű problémákkal foglalkozó nemzetközi szintű intézkedések elősegítését, kimondja, hogy nem nehezedhet aránytalanul nagy teher a gazdaságilag fejlettebb régiókra és rögzíti az elővigyázatosság alapelvét. A szubszidiaritás elvét már lefektette az Egységes Európai Okmány, azonban azt a Maastrichti Szerződés tette általánossá.⁹

A döntéshozatali eljárás tekintetében is lényeges változásokat vezetett be a Maastrichti Szerződés. Az egyhangú szavazást felváltotta a minősített többségi döntés, így a Parlament eltérő véleménye esetén a Tanács egyhangú döntéssel alkothat jogszabályt ezen eljárás keretében. A 130. cikkely felsorolja, mely kérdések maradtak meg az egyhangú döntéshozatal körében, mely területeken szűkül a Parlament jogköre – a Gazdasági és Szociális Bizottsággal megegyező – előzetes konzultációra.

Az EK Bírósága jogosult lett – a Bizottság javaslatára – általányösszegű bírságot vagy pénzbüntetést kiszabni az ítéletét nem teljesítő tagállammal szemben.

Az 1992-es Maastrichti Szerződés által létrehozott három pillér közül az elsőbe helyezték el a környezet védelmét. Fontosnak tartották, hogy az egyes régiók közötti gazdasági-, társadalmi különbségekre feltétlenül figyelemmel kell lenni, nehogy aránytalan nagy teher zúduljon a kevésbé fejlett területekre. A jogszabályok végrehajtása és az ezt érintő pénzügyi háttér megteremtése a tagállamok feladata. Az 1995-ös essen-i Fehér Könyvben a hangsúlyt a közép-kelet-európai termékek biztonságára és a nem megfelelő környezetvédelemből származó versenyelőnyök megszüntetésére fektették.¹⁰ Valamint a GATT-WTO szabályok

⁸ A Brundtland-jelentés szerint a fenntartható fejlődés: „...fejlődés, mely úgy elégíti ki a jelen nemzedékek igényeit, hogy az ne akadályozza a jövő nemzedékek képességét saját igényeik kielégítésében.”

⁹ „Azokon a területeken, amelyek nem tartoznak kizárólagos hatáskörébe, a Közösség a szubszidiaritás elvének megfelelően csak akkor és olyan mértékben intézkedik, ha a javasolt tevékenység célkitűzéseit a tagországok által nem lehet kielégítően megvalósítani, és a javasolt tevékenység nagyságrendjénél vagy hatásainál fogva jobban megvalósítható a Közösség szintjén.”

¹⁰ Laczi B.: A környezet és a természet büntetőjogi védelmének nemzetközi és történeti vonatkozásai, a védelem jogszabályi alapjai. Magyar Jog 2004/4. szám, 203-210. o.

betartására ösztönözték a tagországokat és a csatlakozásra váró államokat egyaránt.

Az első négy akcióprogram végrehajtása során a Közösség 200 jogszabályt alkotott meg. A Tanács és a tagállamok kormányfői 1993. február hónapban fogadták el az ötödik környezetvédelmi akcióprogramot, amelyben kiemelték, hogy figyelemmel kell kísérni minden olyan tevékenységet, amelyek a természeti erőforrások kimerüléséhez vezethetnek, és kimondta, hogy ennek érdekében akár a társadalom magatartási szokásait is meg kell változtatni. Az akcióprogram külön szót a közösség egészét érintő kérdésekről, így az éghajlatváltozásról, a savasodásról, a légszennyezésről, a hulladékok kezeléséről, a vízkészletek fogyásáról és szennyezéséről.¹¹ Az akcióprogram megvalósítása érdekében a Bizottság ad hoc párbeszédcsoportokat hívott össze.¹²

Az Amszterdami Szerződést a tagállamok 1997. október 2-án írták alá és ebben már konkrét célokat határoztak meg, amelyek a fenntartható fejlődés koncepciójára épültek.¹³ A helsinki csúcstalálkozón (1999-ben) döntöttek a stratégia kidolgozásáról, amelyet 2001-ben a göteborgi csúcson jóvá is hagytak.

A Római Szerződés 2. cikkelye annyiban módosult, hogy az Európai Közösség célja – többek között – a gazdasági tevékenységek harmonikus, kiegyensúlyozott és fenntartható fejlődésének előmozdítása, valamint a környezet magas szintű védelme és minőségének javítása.¹⁴ Ezentúl a Tanácsnak és a Parlamentnek is kötelezettsége lett a védelem magas szintjének a célul tűzése. A környezeti követelményeket más politikai ágazatok elé helyezi és leszögezi, hogy minden politikának, tevékenységnek vizsgálni kell a környezetre gyakorolt hatásait.

Az Amszterdami Szerződés révén a döntéshozatali eljárás is egyszerűsödött, a környezeti jogszabályok megalkotásakor mellőzte az együttműködési eljárást, és általánossá tette e területen az együttdöntési eljárást.

Az Amszterdami Szerződés külön rendelkezik arról, hogy minden tevékenység tekintetében szem előtt kell tartani az arányosság és a szubszidiaritás elvét, illetve figyelemmel kell lenni az *aquis communautaire* követelményére.

A Kiotói Jegyzőkönyv aláírásakor 38 ország vállalt arra kötelezettséget, hogy a globális felmelegedésért felelős hat gáz kibocsátását csökkentik a 2008–2012-es időszakra és még hozzá az 1990-es szinthez viszonyítva átlagosan 5,2 %-os mértékben. A Jegyzőkönyv 2005. február 16-án lépett hatályba és ugyanazon év novemberére már 157 állam vagy regionális gazdasági integrációs szervezet csatlakozott hozzá. Az USA azonban mindebből kimaradt, de 2006-tól puhult e kérdést illetően.

¹¹ Pomázi I.: Az Európai Unió környezetpolitikája és a szabályozás tendenciái. Gazdaság és környezete – útban az Európai Unió felé. (szerk.: Kerekes Sándor), MTA, Budapest 1998. 29. o.

¹² Így pl. Konzultatív fórumot, az információcsere érdekében Megvalósítási illetve Környezetpolitikai Felülvizsgálati Csoportot.

¹³ Láng I.: EU-csatlakozásunk környezeti szempontból. Európai Tükör, 1998. április, 11–20. o.

¹⁴ Bándi Gy.: Az Európai Unió környezetvédelmi... i.m. 129. o.

Az Unió környezet- és természetvédelmi előírásokat számos jogforrásban fellelhetjük, azonban túlnyomórészt irányelvekkel találkozhatunk, amelyeket a nemzeti nem hagyhatnak figyelmen kívül.¹⁵ Valamint az állami jogalkotásnak háttérbe szorult számos nemzetközi szabály is.¹⁶

Jelenleg a Hatodik Környezetvédelmi Akcióprogram (KAP) megvalósítása folyik, mely a „Környezet 2010: A jövőnk a mi választásunk” címet viseli és a fenntartható fejlődés koncepciójára épül.¹⁷ Különös figyelmet kap az éghajlatváltozás, a hulladékgazdálkodás, illetve az egészségvédelem.

E programban 10 éves távlatra rögzítették a legfontosabb célokat és megjelölték azokat a területeket, ahol feltétlenül lépéseket kell tenni.¹⁸

A környezet védelmének érdekében a Közösségben nem hoztak létre elkülönült intézményeket, az Európai Unió második és harmadik pillérének keretében történik a feladatok ellátása. A jogalkotásban aktívan részt vesz a Tanács, a Parlament és a Bizottság is, mely utóbbinak kizárólagos jogszabály-kezdeményezési joga van.

A Közösségben a Parlament fellépése a környezetvédelem érdekében megfigyelhető már a kezdetektől fogva.¹⁹ Szorgalmazta a szigorú környezeti politika kialakítását és a Közösség Környezeti Akcióprogramjairól hozott határozataiban kiemelte annak jelentőségét, hogy a környezeti követelményeket be kell építeni más politikai ágazatokba is. A Parlament környezeti tevékenységét a Környezeti Bizottság segíti, valamint a Környezeti, Közegészségügyi és Élelmiszerbiztonsági Bizottság (ENVI)

¹⁵ Pl. 75/442/EEC a hulladékokról; 79/409/EEC a vadon élő madarak védelméről; 92/43EEC a természetes élőhelyek és a vadon élő állatvilág és növényvilág védelméről. Jelentős: 2004/35/EK irányelv a környezeti felelősségről; a 2007/2/EK irányelv, amely a Közösségen belüli térinformációs infrastruktúra kialakításáról szól. A 2008/50/EK irányelv a környezeti levegő minőségéről és a Tisztább levegőt Európának elnevezésű programról. Az ásványi nyersanyag-kitermelő iparban keletkező hulladék kezeléséről stb.

¹⁶ Pl.: MARPOL- egyezmény, oslói egyezmény, Cites-egyezmény (a veszélyeztetett növény- és állatvilág egyedeinek nemzetközi kereskedelméről); integrált szennyezési és megelőzési ellenőrzés (IIPC); a vándorló, vadon élő fajok védelméről szóló Bonni Egyezmény; EEC 259/93. irányelv a hulladékszállításról, vállalatokon belüli környezetvédelmi szabályozás (EMAS).

¹⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 1600/2002. számú döntésével fogadta el.

¹⁸ 1. A végrehajtás erősítése a már meglévő jogszabályok tekintetében; 2. más közösségi politikába integrálni a környezetvédelmi szempontokat; 3. együttműködés mind a gazdasággal, mind a fogyasztói réteggel, hogy vegyék figyelembe a környezet védelmével kapcsolatos előírásokat és érdekeket; 4. az állampolgárok informálása és bevonása, hogy pozitív irányban változtassanak szokásaikon; 5. a területhasználati, földhasználati tervezés, illetve a menedzsment nagyobb figyelmet kell, hogy kapjon.

¹⁹ Szorgalmazta a Közösség Környezeti Politikájának a Római Szerződésbe foglalását; a közösségi környezeti jogszabályok végrehajtásának fokozott ellenőrzését és a mulasztás szankcionálását; a környezetvédelem finanszírozását szolgáló Európai Környezeti Alap létrehozását; egy Európai Környezeti Felügyelőség felállítását; az Európai Környezeti Hivatal (Ügynökség) széles hatáskörének biztosítását; az Európai Közösség Bizottsága szervezeti megerősítését a környezeti politika hatékonyabb végrehajtásának elősegítésére.

végzi a környezetvédelemmel kapcsolatos feladatok nagy részét, így pl. jelentéseket, javaslatokat készít és meghallgatásokat tart. A Bizottság jelentőségét és tekintélyét jelzi, hogy szinte minden parlamenti párt képviselteti benne magát.

Az Európai Unió Tanácsa szintén szerephez jut a környezetvédelemmel kapcsolatos politika tekintetében, rendszerint félévente három alkalommal ülésezik, két formális ülést és egy informális ülést tart, mely utóbbin döntéshozatalra nem kerül sor, inkább stratégiai kérdésekben döntenek.

Ezen kívül az egyes tagállamok miniszterei évi négy alkalommal is összegyűlnek tanácskozni. A Bizottság és a környezetvédelmi miniszterek Tanácsa közötti együttműködést a Tanács munkacsoportjai biztosítják, melyekben e tagállamok környezetvédelmi nagykövetei vesznek részt, illetve ha szükséges, külön szakértőket is bevonnak. A Tanács és a Parlament között nem mutatható ki szoros együttműködés e tekintetben.

A Bizottság szerepe leginkább a jogszabálytervezetek benyújtása kapcsán dombozik ki, ugyanis a Környezetvédelmi Akcióprogram figyelembevételével szorgalmazza a jogalkotást. A Bizottság emellett készít speciális ágazati környezeti programokat, illetve közleményeket bocsát ki, mint a Zöld Könyveket és a Fehér Könyveket.

Annak érdekében, hogy a környezetvédelemmel szemben megfogalmazott elvárások a politika más területén is érvényesüljenek, minden jogszabálytervezetet meg kell vizsgálni a környezetre gyakorolt hatás szempontjából és e hatásokat értékelni kell, illetve fel kell mérni az ezzel járó költségeket is. Ezen kívül a Bizottság még számos feladatot ellát a környezet védelmével kapcsolatban, amelyeket a rendeletek, irányelvek írnak elő számára.²⁰

Az Európai Bizottságot a „szerződés őreként” is szokás emlegetni, ugyanis feladatai közé tartozik a szerződések betartásának ellenőrzése. Amennyiben jogsértés gyanúját észleli, ún. „infringement” eljárást indít és ha a tagállam nem tud megfelelő magyarázattal szolgálni, akkor kezdeményezi az Európai Közösségek Bíróságának eljárását.²¹

A környezetvédelmi jogszabályok megalkotása előtt követelmény, hogy minden esetben be kell szerezni a Gazdasági és Szociális Bizottság véleményét. Továbbá hasonlóan fontos szerepet tölt be a Régiók Bizottsága, amely szintén hangot adhat álláspontjának, elképzeléseinek. Az Európai Környezeti Ügynökség elsősorban tájékoztatja a tagállamokat és nyomon követi, hogyan valósul meg a fenntartható fejlődés politikája, ennek érdekében együttműködik a tagállamokkal. Munkáját az Európai információs és Megfigyelő Hálózat segítségével látja el, amely begyűjti a környezetvédelemmel kapcsolatos helyi információkat, problémákat.

²⁰ Így pl.: összesítő jelentéseket készít a tagállamok jelentései alapján; nemzeti programokat értékeli, összehasonlító elemzést végez; pénzügyi alapok igazgatása; a Közösség képviselői között tárgyalásokat folytat; a tagállamok eltérő politikáját engedélyezi és ellenőrzi.

²¹ Erdely Gy.: Uniói környezetvédelmi politika és jogalkotás. Rendészeti Szemle 2009/1. szám. 122-132. o.

Az Európai Unió intézményei közül jelentős szerep jut még az Európai Beruházási Banknak, az EU környezetvédelmi főbiztosának is.²²

Az Európai Unió környezetvédelemmel kapcsolatos jogszabályai körében egy részről beszélhetünk az írásba foglalt, szabályszerűen megalkotott normákról, másrészt ki kell térni a „bíró alkotta jogra”, illetve szerephez jutnak még pl. a környezeti szabványok is.

Különös jelentőséggel bírnak a jogszabályok preambulumai, illetve záradékai, melyek meghatározzák a tagállami eltérés lehetőségeit.²³

A kapcsolódó joganyag jelentős részét az Európai Bíróság által megalkotott alapelvek teszik ki. Ezeknek egy részét a tagállamok általános jogi elvévé minősítették, nagy része az alapító Szerződésekben is megtalálható, illetve előfordulnak olyanok is, amelyek a Közösség és a tagállamok közötti viszonyt rendezik. Az Európai Bíróságnak rendkívül nagy szerepe volt abban, hogy az Európai Unió fellépett a környezet védelme érdekében és kimondta azt, hogy a Közösségnek jogi kompetenciával kell bírnia ennek a problémának a kezelése, az egységes politika kialakítása érdekében. A Bíróság elmarasztalta a tagállamokat a közösségi környezeti jogszabályok végre nem hajtása, illetve nem megfelelő végrehajtása miatt, így ítéleteivel hozzájárult ahhoz, hogy elismerjék a Közösség ezen hatáskörét, illetve a megalkotott jogszabályok végrehajtását megkönnyítette.²⁴ A Bíróság a gazdasági célokkal egyenlő fontosságú kérdésként kezelte a környezet védelmének problémáját, sőt esetenként azt előtérbe is helyezte és hangsúlyozta azt, hogy egy különleges területről van szó, amely speciális szabályozást igényel. A Bíróság kimondta, hogy az alapvető jogok kategóriájának részét képezi az egészséges, tiszta környezet és ennek megóvása érdekében biztosítani kell a szükséges intézményeket, nagy gondot kell fordítani pl. a környezeti hatásvizsgálatokra, az életminőség javítására. Az Európai Bíróság szerint minden esetben biztosítani kell a meghallgatáshoz való jogot, mikor valakit a közhatóság döntése érint.

A tagállamokkal szemben a Bizottság indíthat keresetet, diszkreionális joga van, illetve a bírósági eljárást megelőzően értesítést küld a tagállamnak, melyben közli a szabálysértés tényét. A tagállam erre köteles válaszolni, majd a Bizottság megküldi a véleményét a tagállamnak és felhívja a szabályszegés kiküszöbölésére, melyre határidőt szab. Abban az esetben, ha a tagállam nem intézkedik, az ügyet az Európai Bíróság elé viheti.

²² <http://www.bdt.hu/kiadvany.php?jag=7>; Erdey Gy.: Uniós környezetvédelmi politika... i.m. 122-132. o.; Fodor L.: Az uniós csatlakozás utáni környezetjog-alkotás főbb eredményei. Rendészeti Szemle, 2009/1. szám, 111-112. o.

²³ Már az Egységes Európai Okmány is lehetőséget biztosított a tagállamoknak az eltérésre, azonban még elég szűk körben. A Maastrichti Szerződés módosító rendelkezései folytán ez bővült és a védelmi záradéknak megfelelően ellenőrizni kellett az eltéréseknek a Közösségre gyakorolt hatását, a megalkotott jogszabályokkal való összhangját.

²⁴ Megjegyzést érdemel, hogy a 2004-ben csatlakozó tagállamok közül Magyarország ellen indult a legkevesebb eljárás. In: Erdey Gy.: Uniós környezetvédelmi politika... i.m. 127. o.

Ezeknek a bírósági eljárásoknak jelentős szerepe van a környezet védelmével kapcsolatos jogalkotásra, az ítéletek hatást gyakorolnak a Közösség politikájára. Az Európai Közösség Bírósága kizárólagos hatáskörrel rendelkezik az olyan vitás kérdések tekintetében, melyek a környezet védelmét érintik. A Bíróság ítélezése során hozzájárult a Parlament szerepének megerősödéséhez a jogalkotásban.

Az Európai Unió környezeti büntetőpolitikáját a szupranacionális I. pilléren, illetőleg a kormányközi III. pilléren keresztül érvényesíti. Az I. pillérhez kapcsolódás oka nem másban lelhető fel, mint abban, hogy itt történik a belső piac szabályozása és a környezeti bűncselekmények szoros összefüggést mutatnak a gazdasági tevékenységekkel.

Az Európai Unió hulladékgazdálkodással kapcsolatos irányelveinek hatására alkották meg Magyarországon a 2000. évi XLIII. törvényt és a tagállamok egymás után kezdték alkalmazni a 2000-ben alkotott egységes Európai Hulladéklistát, így lépett hatályba hazánkban is a 16/2001. (VII.18.) KÖM rendelet a hulladékok jegyzékéről.²⁵

Már az első környezeti akcióprogramban rögzítették, majd 2004. október 29-én az európai alkotmányba is belefoglalták a közösség környezeti politikájának általános célját: javuljon a polgárok életkörülménye, életminősége, környezete és életfeltétele.

A Bizottság 2003. november 27-28. között, a Környezeti bűncselekmények Európában: a szankcionálás szabályai címmel, Margot Waleström fővédnökségével konferenciát rendezett. A résztvevők próbálták meghatározni az egyes környezeti bűncselekményekkel okozott károk értékét, méghozzá pontos adatok felhasználásával. Ezentúl megvizsgálták a kialakult szankciórendszert, a közigazgatási és büntetőjogi eszközöket. A harmadik ülészak központi témája a szervezett bűnözés volt, míg végül a negyedik és az ötödik ülészakon került sor a környezeti büntetőjog átfogó értékelésére. Szemügyre vették az egyes nemzeti szabályokat – köztük Magyarországot is –, majd kimutatták a különböző rendszerek előnyeit, illetve hátrányait. Ennek alapján vitáztak a jövőt illetően, arról, hogy miként kellene közelíteni egymáshoz az államok vonatkozó büntetőjogi szabályait. Jelentős előrelépésként értékelték a Bizottság 2001-es, Irányelv a környezet büntetőjogi védelméről című előterjesztését. Ezzel ugyanis egy olyan direktíva megalkotását határozták el, amely a közösségi hűség elvének értelmében arra kötelezi a tagállamokat, hogy büntetőjogi szankciókat vezessenek be.²⁶ A szankciók között már szabadon választhatnak az államok, tehát mindössze egy minimumstandardot fektettek le. A direktíva 3. cikke egy listát tartalmaz azokról a szennyező tevékenységekről, amelyek a környezet komoly rongálódásához vezetnek. Az eljárási kérdéseket illetően nem találunk rendelkezést, így az továbbra is tagállami

²⁵ Görgényi I.: A környezetvédelmi büntetőjog aktuális fejleményei Európában. Belügyi Szemle 2002/10. szám, 39-41. o.

²⁶ Directive of the European Parliament and of the Council on the Protection of the Environment through Criminal Law 2001/0076 (COD)

kézben maradt. Az indokolás külön kitért a jogi személyek felelősségére, követelményként rögzítette a velük szemben kiszabható szankciók mielőbbi deklarálását. A hátrányos jogkövetkezmények között – a megtorló jellegűeken túl – felhívta a figyelmet a zár alá vételre, a közügyektől való eltiltásra, illetve a törvényességi felügyeletre.

A Bizottság az I. pillérre koncentrálni kezdte el tervezetét, a Tanács ezzel szemben a III. pillér alapulvételével fogadta el 2003. január 27-én a környezet büntetőjogi védelméről szóló keretirányelvet.²⁷ Ez természetesen vezetett az Európai Parlament a Bizottság pártját fogta és állásfoglalásában a keretdirektíva teljes átalakítását tűzte ki célul, az irányelv kiegészítő eszközévé redukálva azt. A Bizottság már 2001. júliusában bejelentette, hogy amennyiben a Tanács elfogadja a keretdirektívát, ő nyomban az Európai Bírósághoz fordul, mert ezzel az aktusával a Tanács megosztja a hatáskört az első és a harmadik pillér között. 2003. március 24-én meg is tette ezt a lépést a Bizottság, eljárást kezdeményezett. A Parlament és néhány tagállam a Bizottság oldalán beavatkozott az eljárásba.²⁸ A Bíróság ítéletét 2005. szeptember 13-án hozta meg (C-176/03), amelyben kifejtette, hogy a közösségnek van hatásköre arra, hogy a tagállamokat a környezet védelme érdekében büntetőjogi szankciók előírására kötelezze. Így a Bizottság keresetének helyt adott és megsemmisítette a Tanács kerethatározatát.²⁹ Az ítélet jelentősége abban rejlik, hogy az Európai Bíróság ekkor kiterjesztette az Európai Bizottság jogalkotó hatalmát a környezeti büntetőjogra.

Ezt követően azonban szükségessé vált egy új irányelv megalkotása, amely 2008. november 19-én napvilágot is látott. (2008/99/EK irányelv). Az irányelv teljes mértékben eleget tesz a szubszidiaritás követelményének, meghatározza a környezetkárosító bűncselekmények minimumszabályait és a különösen súlyos esetekre vonatkozóan büntetések mértékét. Ennek az oka abban rejlik, hogy a tagállamok még mindig eltérően kezelik az egyes problémákat, eltérőek a bűncselekmények jogkövetkezményei, a kiszabott szankciók. Az irányelv megalkotásának a célja az volt, hogy közelítsék a tagállamok szabályait és a legsúlyosabb esetekben a Közösség által lefektetett szabályok lépjenek életbe. Természetesen ennek alapján az irányelv megfelel az arányosság követelményének is. Szót kell ejteni az irányelv alkalmazásának költségvetési vonzatáról is, és ki kell emelni, hogy a Közösségre anyagi teher nem hárul ezzel, illetve a tagállamokat is csak annyiban érinti, hogy a büntető eljárások száma megnövekszik.

²⁷ (2003/80/IB)

²⁸ Kovács Á.: A környezet büntetőjogi védelmének közösségi szabályairól. *Belügyi Szemle* 2005/5. sz., 123–132. o.

²⁹ Laczi B.: „Irányelv kontra kerethatározat.” *Környezetvédelmi büntetőjogi szabályozás az Európai Unióban*. Magyar Jog 2006/10. szám, 577–589. o.; és kapcs.: Komáromi L.: Felelősség a környezeti károkért. *Megjegyzések egy európai uniós direktíva margójára*. 2004.

A fentiekben írtak szerint tehát a minimumszabályok adottak, ezért a tagállamoknak lehetősége nyílik az eltérésre oly módon, hogy szigorúbb szabályokat alkalmazhatnak. Az irányelv által megadott bűncselekmény-fogalom egyezőségget mutat a 2030/80/IB kerethatározat által megadott definícióval.³⁰

Az irányelv preambuluma rögzíti, hogy a Közösség feladata, hogy a magas szintű védelmet elérje és biztosítsa. Mindez feltételezi a tagállamok közötti szoros együttműködést és a hatékony végrehajtás érdekében szükséges, hogy az államok fejlett struktúrával és szankciórendszerrel rendelkezzenek. A büntetőjog által kínált jogkövetkezmények alkalmazásának feltétele, hogy az elkövető szándéka vagy súlyos gondatlansága bizonyítható legyen és a szankcióval kell sújtani a szabályokat megsértő jogi személyeket is, ugyanis a környezetet károsító bűncselekmények jelentős részét ők követik el és a büntetés kiszabása során figyelembe kell venni az elkövetett bűncselekmény súlyát. A környezetet károsító bűncselekmények miatt alkalmazott szankcióknak hatékonyaknak, arányosaknak és visszatartó erejűeknek kell lenniük.³¹

Az irányelv érvényesülése érdekében a tagállamoknak meg kell alkotniuk a szükséges törvényeket, rendeleteket, valamint közigazgatási szabályokat és 2010. december hó 26-ig teljesíteni kell a követelményeket. A magyar törvényhozás az uniós joganyagot jó eredményekkel adaptálja, sőt jogalkotóink rendkívüli érzékenységgel kezeli a környezet védelmének kérdését, világviszonylatban is példaértékűnek számítanak hatályos normáink, azonban hazánknak is követnie kell az Európai Unió előírásait, az irányelvben foglaltaknak nekünk is eleget kell tennünk.

³⁰ Pl.: anyagok vagy ionizáló sugárzás levegőbe, talajba vagy vízbe történő kibocsátása vagy bejuttatása olyan mennyiségben, amely bármely személy halálát vagy súlyos sérülését vagy a levegő, a talaj vagy a víz minőségének, vagy az állatoknak vagy növényeknek jelentős károsodását okozza vagy okozhatja, ózonkárosító anyagok gyártása, behozatala, kivitele, forgalomba hozatala vagy felhasználása.

³¹ Egy korábbi javaslat szerint a szabadságvesztés leghosszabb tartama 10 év lett volna és a büntetőjogi joghátrányon kívül egyéb szankciók alkalmazására is lehetőség volt, például a környezet helyreállításának kötelezettsége. Jogi személyekkel szemben akár másfél millió euró pénzbüntetést is ki lehetett volna szabni. Ezentúl alternatív szankcióként szerepeltek a következők: a bírósági felügyelet alá helyezés, a gazdasági tevékenységben való részvétel tilalma, a bírósági határozat közzététele és a környezet helyreállítása.

A hazánkban áldozattá vált külföldiek jellemzői az ERÜBS alapján (2000–2007)

Az elmúlt hónapokban nagy vihart kavartak hazánkban azok a súlyos bűnügyek, amelyeket külföldi áldozatok sérelmére valósítottak meg (pl. Ophélie esete). A média torzító hatása ezekben az esetekben is megjelent: a sarkított megállapítások azt sugallták, hogy hazánkban a külföldiek (is) nagy veszélyben vannak. Ezzel az üzenettel azonban az egész ország megítélését lehet rombolni, a turizmusra ennek komoly hatása van. Valóban ekkora a probléma? Valóban kiugró hazánkban a külföldi áldozatok aránya? Véleményem szerint a külföldi áldozatok száma az összes ismertté vált áldozathoz képest elenyészőnek mondható. Mi az igazság 8 év kriminálstatisztikai adatainak vizsgálata alapján? A következőkben ezekre a kérdésekre próbálok válaszokat találni.

Bevezetés

A nyugati országokban az utóbbi húsz évben okoznak „gondot” a többnyire vendégmunkásként érkező, maradni kívánó külföldiek. A kriminálstatisztikákban szinte minden befogadó államban sokkal magasabb arányban vannak jelen, mint a teljes populációban. Ezért ezekben az országokban a bevándorlás és a bűnözés kapcsolata a kutatások fókuszába került. Azt már nehéz megállapítani, hogy a bevándorlók valóban több deliktumot hajtanak-e végre, vagy csak – sok esetben látható – különbözőségük miatt mind az áldozatok oldaláról, mind a hatóságok oldaláról alacsonyabb az ingerküszöb velük szemben: többet igazoltatják őket, a hatóságok hajlamosabbak őket hosszabb idejű, súlyosabb büntetésre ítélni stb. *Németországban* a teljes populáció 9%-a külföldi (kb. 7 millióan). A kriminálstatisztikában a nem német elkövetők felülreprezentáltak.² Ezen adatok szerint az összes bűnelkövető kb. *egyegyede* nem német állampolgár, arányuk 2006-ban már „csak” 22% volt. A német kutatók a külföldi elkövetők ilyen magas arányát azzal magyarázzák, hogy az áldozatok sokkal inkább bejelentik azokat a cselekményeket a rendőrségen, amelyet külföldiek valósítottak meg sérelmükre.³

Egyes kutatások szerint az áldozattá válás is sokkal magasabb a külföldiek körében, mint a német lakosság esetében. Ők főleg a külföldi ellenes, erőszakos cselekmények áldozatai. A többi deliktum sértettjeihez képest idősebbek és jellemzően nők

¹ Windt Sz. PhD, munkatárs, OKRI

² Oberwittler, D. – Höfer, S.: Crime and Justice in Germany, An analysis of Recent Trends and Research. European Journal of Criminology, Oct 2005, vol.2., pp. 465-508.; 467.

³ 35%-kal többet pl. bolti lopás esetén. Oberwittler – Höfer, i.m. p. 488.

ellen valósítják meg ezeket. A külföldi áldozatok feljelentési hajlandósága ezzel egyidejűleg igen alacsony, hiszen félnek a rendőrségtől, nem szívesen mennek el oda a tartózkodási engedély elvesztésétől való félelem, illetve a nyelvtudás hiánya miatt. A legkiszolgáltatottabb helyzetben a török nők vannak Németországban. Minden második török nő már átélt valamilyen bántalmazást (szexuálist is beleértve), és a kultúrájukból fakadóan a kényszerházasság is elég gyakori az ő esetükben.⁴

A szakirodalom alapján elmondható: van összefüggés a bevándorlók száma és a sérelmükre megvalósuló deliktumok előfordulása között. Ez alapján azonban mégsem lehetünk nagyon elkeseredve, hiszen hazánkban a rasszista alapú, külföldiek ellen irányuló cselekmények száma nem kimagasló, egy-egy esetet kivéve nem is nagyon fordul elő.

A statisztikai elemzés

Hazánkban a második világháborút követően 1990-ig gyakorlatilag évtizedekre befejeződtek a vándormozgalmak Magyarországon. Nagyobb hullámban, 1956-ban a forradalom alatt megnyitott határokon történt jelentős kiáramlás, ugyanakkor a zárt társadalom nem tette lehetővé az országba való számottevő beáramlást. Ez szűnt meg az 1990-es rendszerváltással, ekkortól beszélhetünk egy újabb korszakról, amely az uniós taggá válásunkkal, illetve a schengeni határellenőrzés kiépítésével más irányt vehet, bár az erre utaló jeleket elemzéséhez több időre van szükség.

A vándorlás egyik következménye, hogy 1990 és 2004 között 115 ezer személy kapott magyar állampolgárságot. Ez éves szinten 8.000 új állampolgárt jelent, összehasonlításként: ez a szám a rendszerváltás előtt még a 800-at sem érte el.⁵ Magyarország népességszáma 1981 óta folyamatosan csökken, az új állampolgárok azonban sokat javíthatnak ezen. Az új állampolgársággal rendelkezők kétharmada Romániából, 12%-a Jugoszláviából, 8%-a Ukrajnából érkezett, ők jellemzően magyar nemzetiségűek. Nem mellékes az, hogy beszélnek magyarul, kulturális identitásuk nem áll távol a mienktől, beilleszkedésük sokkal könnyebb.

2000 és 2007 között évente kb. 30-35 millió külföldi lépte át a magyar határokat. 2000 és 2003 között kisebb-nagyobb változás mellett, mégis kb. hasonló, míg 2004 óta folyamatosan növekvő számú külföldi érkezett hazánkba. (2007-ben ez a szám már megközelítette a 40 milliót.)

Az évi közel 40 millió külföldi látogatóhoz képest 2007-ben 166 ezren éltek hosszabb-rövidebb ideig hazánkban. Az összes külföldi száma 2000-hez képest 2001-re jelentős mértékben csökkent, ez azonban 2003 óta folyamatos, töretlen

⁴ Zweiter Periodischer Sicherheitsbericht, BKA, 2006., pp. 414-415.

⁵ Tóth P. P.: Bevándorlás Magyarországra. Lucidus Kiadó, Budapest, 2006. 141. o.

emelkedést mutat. Ennek köszönhető, hogy 2007-ben már 166 ezren, míg 2008-ban már közel 175 ezren tartózkodtak⁶ hivatalosan Magyarországon.

Kiemelendő, hogy azok, akik huzamosabb ideig tartózkodnak hazánkban jellemzően európai országokból érkeztek. Az európai kontinensről az összes külföldi kb. 80-82%-a érkezett. Az adatok alapján elmondható: az európaiak száma 2007-ig együtt emelkedett az összes külföldiével, azaz azt az európaiak jelenléte határozta meg, míg az utóbbi években az ázsiai országokból érkezők számának növekedése szembetűnő.

Külföldi sértettek Magyarországon

Hazánkban a statisztika szerint egyre kevesebben válnak áldozattá, azonban a lakossági megkérdezések, az attitűdvizsgálatok, a bűnözéstől való félelmet feltáró kutatások ennek ellenkezőjét mutatják.⁷ A média által festett kép erősíti a bűnözéstől való félelmet, sőt egyes népcsoportokat tipikus elkövetőként állít be. Magyarországon a sajtóban sokkal inkább a roma kisebbség a fő „elkövetői csoport”. Az áldozatok viszont jellemzően a magyarok, a külföldi sértettekről eddig viszonylag kevés szó esett.

Az összes ismertté vált áldozat száma 2001-ben 263.225 volt a hivatalos adatok szerint, ez a szám 2007-re 30 ezerrel (12%) csökkent. A vizsgált időszakban 2001 és 2007 között 2006-ban volt a legkevesebb a sértettek száma (a 2001-es adat 81%-a).

Ehhez képest a hazánkban áldozattá vált külföldiek az összes ismertté vált sértett 4%-a volt átlagosan. 2007-ben ez már csak 3% volt. Ezek alapján elmondható: *igen alacsony az ismertté vált áldozatok között a külföldi állampolgárok aránya.* A külföldi áldozatok számában 1998 és 2007 között jelentős és folyamatos csökkenés mutatkozik. 2007-ben az 1998-as adat 43%-a volt csupán, azaz *10 év alatt felére csökkent a hazánkban áldozattá vált külföldiek száma.*

Ha összehasonlítjuk az ismertté vált és a külföldi áldozatok számának változását, látható, a külföldi sértettek kevésbé a trend szerint alakultak. 2006 és 2007 között az összes ismertté vált sértett száma emelkedni kezdett, ezzel szemben a külföldiek száma 2005 óta egyre kevesebb.

⁶ *Magyarországon tartózkodó külföldi állampolgár:* az a tartózkodási, letelepedési vagy bevándorlási engedéllyel rendelkező külföldi állampolgár, aki a vonatkozó évi január 1-jén Magyarországon tartózkodott. A 2000. és 2001. évi adatok között több mint negyvenezres csökkenés mutatkozik, aminek csupán adminisztratív oka van: 2001. január 1-jétől az itt tartózkodó külföldi állampolgárok közé már nem kerültek be azok, akiknek érvénytelen a tartózkodási engedélyük. (2009. február 19.)

http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/tabl1_06ib.html?609#

⁷ L. többek között pl. Barabás A. T.: Általános viktimológia, latencia. In: Áldozatok és vélemények, I. kötet (szerk.: Irk F.), OKRI, Budapest, 2004. 157-199. o.

A jelentős csökkenés még inkább érzékelhető, ha a hazánkba érkező külföldiek számához hasonlítjuk az áldozattá váltak arányát. 2000-ben minden 100 ezer hazánkba érkező külföldi közül 42 vált áldozattá, 2007-ben már csak 18.

A hazánkban áldozattá vált külföldiek, csakúgy, mint a hazánkban élő és tartózkodó külföldiek többsége, jellemzően az európai kontinens országaiból érkeznek. Az egyértelműnek mondható, hogy akiből „több” tartózkodik nálunk, azok válhatnak hazánkban áldozatokká is.

A külföldi áldozatok kontinens szerinti megoszlásának változása 2000 és 2007 között az európaiak számának jelentős csökkenését jelzi. Ők az összes külföldi áldozat 90%-át teszik ki (2007-re ez 88%-ra csökkent). Csakúgy, mint a hazánkba érkező külföldiek között, az áldozatok között is kimutatható arányban nőtt az ázsiai országok állampolgárainak száma. Míg az összes külföldi áldozat csupán 6%-a származott az ázsiai kontinensről, ez 2005-ben már 10% volt (2007-ben újra csökkent, 7%-ra).

A 2005. év jelentős arányban mutatta a külföldi elkövetők emelkedését is, ezzel egy időben az ázsiai kontinens országaiból érkező áldozatok számának növekedését is. Az összes európai országból érkezettek közel fele *Németországból* érkezett hazánkba. Azonban a vizsgált időszakban ez az arány jelentős mértékben, közel a felére csökkent. Ha az összes ismertté vált külföldi áldozatot vizsgáljuk: 2000-ben 41%-uk, míg 2007-ben már csupán csak 24%-uk volt *német* állampolgár. Ha csak az európai áldozatokat vizsgáljuk, akkor is jelentős a csökkenés: 46%-ról 2007-re 27%-ra apadt a német állampolgárok aránya. Ezzel egy időben, a *román* áldozatoké megduplázódott. 2000-ben az összes ismertté vált külföldi 7%-a, 2007-ben már 14%-a volt *román* állampolgár. (Az európai áldozatok között ez az arány 8%-ról 16%-ra növekedett.)

Ukrajnából és Romániából jelentős számban érkeznek elkövetők, ugyanakkor az ukrán és román sértettek száma jóval alacsonyabb. Ugyanakkor az mindenképpen figyelemre méltó, hogy a román áldozatok száma a vizsgált időszakban megduplázódott, különösen kiemelendő a 2006-2007 közötti változás (773-ról 1038-ra emelkedett a számuk). A trend további vizsgálata, az okok megismerése azonban még további évek adatainak elemzését teszi szükségessé.

Az ázsiai országokból érkezők közül a kínai diaszpórával kapcsolatban van a lakosságban a legtöbb előítélet. A statisztika alapján ezeknek semmilyen alapja nincsen. Annyi bizonyos, zárt közösségben élnek, a problémáikat is igyekeznek egymás között rendezni. Erre utal az is, hogy a kínai bűnelkövetők és sértettek száma szinte azonos: 2006-ban 172 kínai sértettre 173 kínai bűnelkövető jutott, amely arra enged következtetni, hogy a kínaiak esetében a tettes és az áldozat is legtöbbször ebből az ázsiai országból származik.⁸

⁸ Erről l. bővebben Póczik Sz.: Külföldi állampolgárok bűnelkövetése Magyarországon a kriminálstatisztika tükrében (1989-2006) In: Póczik Sz. - Dunavölgyi Sz.: Nemzetközi migráció – Nemzetközi kockázatok. HVG-Orac, Budapest, 2008. 393-406. o. és 405. o.

A külföldi sértettek sérelmére hazánkban szinte kizárólag *vagyon* elleni bűncselekményt valósítottak meg (93,4%) a vizsgált időszakban. Ezen belül is főleg *lopást* (figyelembe véve azt, hogy ők jellemzően turisták: ez trükkös lopást, zseblopást jelent). Ezek mellett fel kell hívni a figyelmet arra is, hogy 2006 óta jelentős mértékben emelkedett a *személy elleni* (főleg a súlyos testi sértés) valamint a *közlekedési bűncselekmények* külföldi áldozatainak száma hazánkban.

Ezen deliktumok mellett kiemelendő még az embercsempészás is: az elkövetők jelentős része külföldi (főleg román, szerb, ukrán), a csempészett személyek (akik büntetőjogilag nem, ám kriminológiai értelemben mindenképpen áldozatai ennek a cselekménynek) többsége ugyanakkor valamelyik ázsiai országból érkezett, de jelentős a moldáv, az ukrán és a szerb állampolgárok száma is.⁹

Jellemzően magyar elkövetők áldozataivá válnak Magyarországon a külföldiek (főleg a francia, a holland, a brit és a svéd turisták). Hazánkban – vélhetően a külföldiek, illetve a láthatóan „idegenek” alacsony jelenléte miatt – a külföldiek elleni rasszista támadások nem jellemzőek. A társadalmunkban tapasztalható kirekesztő szemlélet nem a külföldiek, sokkal inkább a romák ellen irányul.

Összegzés

A kriminálstatisztikákban mind az elkövetői, mind az áldozati oldalon találunk külföldieket. A német kriminálstatisztika adatai alapján az elkövetők kevesebb mint egynegyede külföldi, akik többnyire *vagyon* elleni deliktumokat valósítanak meg. A bevándorlók elkövetővé válásában azonban nagy szerepet játszhat az is, hogy ők nem részei a befogadó társadalomnak, problémáik vannak a beilleszkedéssel, kívülállóknak érzik magukat vallásuk, nyelvük, kultúrájuk miatt. Marginalitásuk egyenes út a társadalmi kirekesztődés felé. A kriminológiai megközelítések alapján egyértelmű a kapcsolat a társadalmi kirekesztődés és a bűnelkövetővé illetve áldozattá válás között.¹⁰

Ha elfogadjuk azt, hogy ha egy országban jelentős számú és összetételű külföldi populáció él, ők előbb-utóbb a kriminálstatisztikákban is megjelennek, akkor hazánkban ennek megfelelően alacsony, sőt átlag alatti, a külföldiek jelenléte a hazai bűnözésben. A magyar kriminálstatisztika elemzése alapján azt a következtetést

⁹ Erről l. bővebben: Windt Sz.: Az embercsempészás jellemzői egy kriminológiai kutatás tükrében. *Beltügyi Szemle*, 2006/3. szám, 76–88. o.; és Windt Sz.: Az irreguláris migráció hazai jellemzői. In: *Kriminológiai Tanulmányok* 43. kötet (szerk.: Irk F.), OKRI, Budapest, 2006. 95–116. o.

¹⁰ Erről l. bővebben: Lévy M.: „Társadalmi kirekesztődés”, Egy felívelő fogalom a jelenkori kriminológiában; társadalmi kirekesztődés és bűnözés Közép- és Kelet-Európában. *Jogtudományi Közlöny*, 2006/9. szám, 307–320. o.; és Gönczöl K.: A nagypolitika rangjára emelkedett büntetőpolitika. *Jogtudományi Közlöny*, 2002/5. szám, 197–204. o. A társadalmi kirekesztés szociológiai megközelítéséről l. még Füleki D.: A társadalmi kirekesztés és befogadás indikátorai. *Szociológiai Szemle*, 2001/2. szám, 84–95. o.

vonhatjuk le, hogy a nemzetközi tendenciákkal „ellentétesen” mind az elkövetői (3,8%), mind az áldozati oldalon alacsony a külföldiek jelenléte.

A külföldi áldozatok aránya az összes ismertté vált áldozat között elenyészőnek mondható: mindösszesen 3%-a volt átlagosan a 8 év alatt külföldi állampolgár. Ez a nemzetközi adatokhoz képest is csekélynek mondható.

A külföldi áldozatok és elkövetők száma 2005-ben volt a „legközelebb” egymáshoz. 2005-ben magas volt a hazánkba érkező ázsiaiak száma, ezzel egy időben nőtt az ázsiai bűnelkövetők és az áldozatok száma is. Ezek között a kapcsolat szembetűnő, bár megalapozott magyarázat csupán a számokból nem adható. Ugyanakkor a szerbek, a románok és az ukránok továbbra is komoly fenyegetettséget jelentenek az adatok alapján. Sajnálatos módon a számok önmagukban nem válaszolnak a felmerülő kérdésekre: miért csökken a külföldi elkövetők száma, és ez a csökkenés valóban olyan mértékű, mint amit az adatok mutatnak? Magas a látencia a külföldiek bűnözését illetően, ezért megbecsülni sem tudjuk, hogy valójában mekkora kárt okoznak a külföldi elkövetők cselekményeikkel. Ugyanez igaz a másik oldalra is: valóban „csak” ennyi külföldi válik Magyarországon áldozattá? Erre a kérdésre is nehéz válaszolni, hiszen még a látencia mértéke is homályos.

Azonban, ha újra feltesszük a kérdést: mennyire veszélyes Magyarország a külföldiek számára, a statisztika alapján a válasz az lehetne, hogy semmivel sem veszélyesebb hazánkba jönni külföldiként, kellő körültekintéssel a zsebló, a trükkös lopás megelőzhető.

A vádelhalasztás eredményessége: megelőzési és individualizációs szempontok az ügyészi jogalkalmazásban

A Legfőbb Ügyészség felkérésére 2007 során az OKRI-ban teljes körű aktafeldolgozás zajlott a vádemelés elhalasztása intézménye eredményességének vizsgálata érdekében, érintve az ország összes ügyészségének tevékenységét. Az iratokat a Legfőbb Ügyészség Nyomozás felügyeleti és Vádelőkészítési Osztálya bekérése alapján küldték meg számunkra a megyei ügyészségektől.² A kutatás címe: A vádelhalasztás eredményessége és feltételei a 2006-os év során: aktafeldolgozás, különös tekintettel a megelőzés és az individualizálás szempontjaira. Elsősorban arra fókuszált, hogy vajon milyen okok játszhatnak szerepet az ügyek sikeres, illetve sikertelen lezárultában, van-e szerepe ebben a magatartási szabályok alkalmazásának, melyek az individualizáció lehetséges eszközei, milyen körülmények segítik, ill. nehezítik az ügyészek munkáját e jogintézmény alkalmazásával kapcsolatosan, és hogyan fogadják ezt a lehetőséget a sértettek. A kutatás a kábitószerral kapcsolatos eljárásokra nem terjedt ki, tekintettel arra, hogy ezek ún. sértett nélküli bűncselekmények.

Korábban a Legfőbb Ügyészség a sértetti jogoknak a vádemelés gyakorlatában való érvényesülésének vizsgálatát elvégezte a 2004, majd a 2005. szeptember 1. napjáig terjedő időszakban az elrendelt ügyek tekintetében, és ennek eredményéről a Nyomozás Felügyeleti és Vádelőkészítési Főosztály Összefoglaló Jelentésben számolt be, és erről tájékozatta az igazságügyi minisztert is.

Az OKRI-ban 2006 során szintén zajlott egy statisztikai adatelemzés, amely ezen jogintézmény országos elterjedtségét, és eredményeit vizsgálta.³ Ez azonban, a statisztikai adatszolgáltatás korlátai miatt, nem tudott mélyebb elemzést nyújtani az eredményesség vonatkozásában. Az alábbi beszámoló az OKRI kutatói által végzett vizsgálat eredményeinek rövid összefoglalóját tartalmazza.⁴

¹ Barabás A. T. PhD, főmunkatárs, OKRI

² A kutatás címe: A vádelhalasztás eredményessége és feltételei a 2006-os év során: aktafeldolgozás, különös tekintettel a megelőzés és az individualizálás szempontjaira. A kutatásban résztvevő kutatók: Barabás A. Tünde, Mészáros Ádám, Windt Szandra voltak.

³ Erről részletesebben: Barabás A. T.: A vádelhalasztások számának alakulása a magyar büntetőeljárásban. Kriminológiai Tanulmányok 44. kötet (szerk.: Virág Gy.), OKRI, Budapest, 2007. 190-225. o.

⁴ A teljes terjedelmű kutatási beszámolóról: Barabás A. Tünde, Mészáros Ádám, Windt Szandra: A vádelhalasztás eredményessége és feltételei a 2006-os év során: aktafeldolgozás, különös tekintettel a megelőzés és az individualizálás szempontjaira. Kriminológiai Tanulmányok 45. kötet (szerk.: Virág Gy.), OKRI, Budapest, 2008. 193-239. o.

Vádemelés elhalasztás: új szempontok az eljárásban

A 21. századi kriminálpolitikában egyre nagyobb szerephez jutnak azok az ún. diverziós megoldások, amelyek lényege a büntetőügy elrendezésének a büntetőeljárás hagyományos formáitól, menetéből való elterelése. Ez részben annak a felismerésnek köszönhető, amely szerint a hagyományos bírósági úton haladó hosszan elhúzódó büntetőperек helyett gyors, a büntetetre adekvátan és közvetlenül reagáló s így ezáltal olcsóbb eljárások jóval hatékonyabbak lehetnek. Az igazságszolgáltatás jelenlegi problémái: hosszadalmassága és drágasága morálisan is romboló hatásúak, hiszen sem az érintettek, sem a közvélemény nem érzékeli, hogy az elkövetett bűncselekményekre a hatóságok gyorsan reagálnak, és az elkövetők tettükért „megbűnhődnek”.

A vádemelés elhalasztása mellett, hogy a korai beavatkozással – kötelezettségek, illetve magatartási szabályok megállapításának alkalmazásával – lehetőséget teremt az elkövetőkkel kapcsolatos megelőzési szempontok érvényre juttatásának, szintén kiemelkedő jelentőséggel bír a sértetti igények és jogok érvényesítésére is. Hiszen a magatartási szabályok alkalmazhatósága egyben módot adhat arra is, hogy a bűncselekmény által okozott kár, materiális vagy akár immateriális érdeksérelem is orvosolhatóvá váljék.⁵

Magyarországon először a fiatalkorúakkal kapcsolatos eljárásban az 1995. évi XLI. törvénnyel vált alkalmazhatóvá. A sikeres kezdet maga után vont a lehetőség bevezetését a felnőttekkel szembeni eljárásba is az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel, amely 1999 március 1-jétől vált alkalmazhatóvá. A tartás elmulasztásának vétsége miatti vádemelés elhalasztását az 1998. évi XIX. törvény tette először lehetővé 2003. július 1-jétől kezdődően. A társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiájáról szóló 115/2003. (X.28.) OGY határozat (a továbbiakban: Stratégia) – felismerve ezen jogintézmény jelentőségét – külön szempontként emelte ki a vádelhalasztás kapcsán a sértetti jogok érvényesülésének szükségességét. Prioritásként kezelve az áldozattá válás megelőzésének kérdését, 7.4. pontjában, amely „Az áldozattá válás megelőzése, áldozat segítés, az áldozat kompenzációja” címet viseli, az ügyészség feladatául jelölte meg a vádemelés elhalasztása során az áldozatvédelmi feladatok pontos meghatározását, az új büntetőeljárás törvény alapján a vádelhalasztás gyakorlatának megteremtését és alkalmazását”. A Kormány mindennek érdekében az 1009/2004. (II.26.) Korm. határozat II/D/13.b. és II/E/7. pontjaiban felkérte a legfőbb ügyészt, hogy a vádemelés elhalasztása során szerzett gyakorlati tapasztalatokról az áldozatvédelmi feladatok pontos meghatározása érdekében bocsássa rendelkezésre, továbbá széles körben segítse elő a bűncselekményekre figyelemmel az elkövető személyiségéhez és életviszonyaihoz igazított magatartási szabályok alkalmazását. Így tehát a vádemelés elhalasztása intézményének alkalmazása mindenképpen kiemelt figyelmet érdemel az ügyészségi munka szempontjából. E tevékenység gyakorlati értékelését a 1036/2005. (IV.21.) Korm. határozat – amely a 2005–2006 során megvalósítandó feladatokat

⁵ Erről részletesen l.: Barabás T., i.m.

határozza meg a Stratégia alapján – az áldozatsegítési feladatok pontosabb meghatározás érdekében szintén előírta.⁶

A vádelhalasztás alkalmazásának gyakorisága a statisztikák⁷ adatai alapján

A vádelhalasztások alkalmazása tekintetében a statisztikai adatelemzést a 200–2006-os év vonatkozásában végeztük el. Viszonyítási pontunk 2000-es év volt, abból a feltételezésből kiindulva, hogy ebben az évben már talán kellően ismertté és elfogadottá válhatott e lehetőség mind a fiatalkorúak, mind pedig a felnőtt korúakkal kapcsolatos eljárásokban. A vádelhalasztások kezdeti 1–2 ezres nagyságrendű alkalmazása az évek során lassú, de folyamatos növekedést mutatott a 2004-ig, amikor is a vádelhalasztások száma több mint 100%-kal (107,4%) emelkedett, elsősorban a kábítószerrel kapcsolatos és a tartás elmulasztásos ügyek bevonásának köszönhetően. Ezt követően, a 2006-os évben a vádemelések elhalasztásának számában ismét némi csökkenés tapasztalható. Ez azonban nem számottevő (6,9%), különösen, ha ezt a vádemelések számának alakulásához viszonyítjuk. Ha ugyanis az adott években történt vádemelések számával vetjük össze a vádelhalasztások elrendelésének számát, akkor láthatók azok a tendenciák, amelyek a bűnözés nagyságát és ezzel összefüggésben a meginduló büntetőeljárások számának alakulását, vagyis a tényleges helyzetet tükrözik.

A viszonyítás egyértelműen mutatja, hogy a vádelhalasztások számának megugrása önmagában is jelentős emelkedésnek tekinthető a 2000-től kezdődő időszakban. Ha a 2006-os adatokat vesszük figyelembe, akkor egyértelműen kiderül, hogy a vádelhalasztások csökkenésének száma összefügg a vádemelések számának csökkenésével (5,2%), vagyis feltehetően azzal a pozitív ténnyel, hogy a bűnözés Magyarországon évek óta folyamatos csökkenést mutat.

Az empirikus vizsgálat

Vizsgálatunk célja az volt, hogy, a vádelhalasztás intézményének eredményességét elsősorban a sértetti igények és jogok figyelembevételével vizsgáljuk meg országos viszonylatban, és rámutassunk a felmerülő problémákra. Erre tekintettel

⁶ Az első értékelést a Legfőbb Ügyészség Nyomozás Felügyeleti és Vádelőkészítési Főosztálya elvégezte, amelynek eredményeiről „a sértetti jogoknak a vádemelés elhalasztása gyakorlatában történő érvényesülésével kapcsolatos ügyészi vizsgálatról” szóló, valamint a Legfőbb Ügyészség Gyermekek- és Ifjúságvédelmi Önálló Osztályának a „Fiatalkorúak elleni büntetőeljárásban alkalmazott vádemelés elhalasztásának áldozatvédelemmel kapcsolatos Összefoglaló jelentésében számol be.

⁷ Egységes Rendőrségi és Ügyészségi Statisztika BM Budapest 2005, valamint Ügyészségi Statisztikai Tájékoztató (Büntetőjogi Szakterület) 2005. év. Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya

kizárólag olyan büntető ügyekre terjedt ki a vizsgálódás köre, amelyeknek az eljárási szereplői között a Be. 51. §-ának (1) bekezdése szerinti sértett szerepel, és ennek megfelelően nem terjedt ki a kábítószerrel való visszaélés bűncselekménye miatt indult és a Be. 222. § (2.) bekezdésével érintett bűnügyekre, továbbá mindazon büntetőeljárásokra, amelyeknek nincsen sértettje. A vizsgálat tárgya azon, felnőtt korú terhelték körében alkalmazott vádemelés elhalasztásos ügyek eredményességi vizsgálata volt, amelyekre nézve a Legfőbb Ügyészség Nyomozás felügyeleti és Vádelőkészítési Osztály a Bűnmegelőzési Stratégiában foglaltak alapján korábban már vizsgálódásának tárgykörébe vont, és amelyek ezt követően, 2006 során le is zárultak.

Az Országos Kriminológiai Intézetbe összesen 1673 irat érkezett. Az iratok feldolgozására egy erre a célra kidolgozott adatlap segítségével, 2007 májusa és augusztusa között került sor. A beérkezett iratokból 1283 felelt meg a meghatározott feltételeknek és volt alkalmas a feldolgozásra. A legtöbb lezárt ügy Jász-Nagykun-Szolnok, Bács-Kiskun, valamint Somogy megyéből érkezett be, míg a legkevesebb Tolna, Hajdú-Bihar és Vas megyéből.

Az iratok közel egyharmadában (392) tartás elmulasztása szerepelt. Ennek oka valószínűleg az elrendezés kötelező jellege alkalmasság esetén. Emellett gyakran fordult elő még a lopás – az ügyek egynegyedében – valamint garázdaság eseteiben is (több mint 100 ügy).

Az iratok 6%-ában találtunk utalást arra, hogy az ügyész a sértettet meghallgatta, és ezekben az esetekben hozzá is járult a vádemelés elhalasztásába. Ez némileg kevesebb, mint ahány esetben ez a törvényi rendelkezés szerint kötelező lett volna, vagyis a 225. § (2) bek. a) és b) pontja alapján. Tekintettel kell lenni azonban a 225. § (3) bekezdésében foglaltakra, amelyek ebben az esetekben megelégszenek a korábbi ebbéli nyilatkozattal is. Ilyen jellegű (pl. kártérítésről szóló) igényéről több alkalommal már a rendőrségi iratokban is rendelkezett a sértett.

Az általunk vizsgált iratok 14%-ában hallgatta meg az ügyész a gyanúsítottat. Ez az arány – tekintettel a 225. §-ban foglaltakra, nagyjából megfelel a törvényben előírtaknak.

A vádemelés elhalasztásáról szóló határozatot jellemzően megküldték a sértett részére is.

A sértettek csupán 45 esetben nyújtottak be panaszt a határozat ellen, és 10 esetben adott helyt az ügyész a sértett érveinek. A sértettek leggyakrabban (az ügyek kétharmadában) tartás elmulasztása miatt nyújtottak be jogorvoslati kérelmet. A 45 jogorvoslat 78%-át az ügyészek elutasították.

A gyanúsítottak még kisebb arányban éltek a jogorvoslat lehetőségével. Összesen 14 iratban nyújtott be panaszt a terhelt a határozat ellen, amelyből csak négynek adott helyt az ügyész.

A gyanúsítottak többsége szintén tartás elmulasztása esetén nyújtott be panaszt a halasztó határozat ellen.

A. Magatartási szabályok – kötelezettségek

Az aktákban összesen 206 esetben szerepelt valamilyen magatartási szabály megállapítása, és előfordult olyan eset is, ahol egyszerre több szabály is előírásra került. Az iratok többségében – 84%-ában – semmilyen magatartási szabályt nem írt elő az ügyész a terheltnek.

A magatartási szabályok alkalmazásának gyakorlata – megyénként – jelentős eltérést mutat. A leggyakrabban magatartási szabályt, Somogy megyében rendelik el, emellett viszonylag gyakran kerül alkalmazásra Bács-Kiskun, Szabolcs-Szatmár-Bereg- és Veszprém megyében. Ezzel szemben kimondottan ritkán alkalmazzák Tolna, Nógrád, Csongrád-és Pest megyében. Hajdú-Bihar egyetlen ügynél sem találtunk magatartási szabályról rendelkezést. Hozzá kell tenni, hogy ez a sorrendiség a vizsgálati körünkbe tartozó eset típusokban volt megállapítható.

Más szempontból vizsgálva a kérdést – kiemelve annak fontosságát, hogy az elkövető a sértettnek az okozott kárt valamilyen módon *jóvátegye* – az előírt szabályok kb. 50%-a tartalmazott valamilyen előírást a kár jóvátétele szempontjából. Ez túlnyomó részben (104 esetben) a konkrét kár megtérítését jelentette, és ennél jóval kisebb számban került elrendelésre a jóvátétel más formája, valamint a köz javára végzendő munka. Hasonló arányban kerültek elrendelésre az ún. egyéb kategóriába tartozó szabályok, amelyek részletesen a mellékletben olvashatóak.

Egyéb magatartási szabály 112 iratban szerepelt (előfordult, hogy más magatartási szabállyal együtt). Ilyen szabály előírásakor az ügyész nem hallgatta meg a sértettet, de erre nézve nem is tartalmaz kötelezettséget a jogszabály. Egyéb magatartási szabályt leggyakrabban Somogy, Veszprém és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében írtak elő.

Az előforduló cselekmények között többnyire lopást, tartás elmulasztását, garázdaságot és súlyos testi sértést találhattunk. A súlyos testi sértésnél megemlítenédő, hogy ezek főleg családtag sérelmére valósultak meg.

A 112 esetből összesen 95 ügy végződött eredményesen. Ezekből összesen 9-ben az előírtnál hamarabb teljesített a gyanúsított, 86-ban pedig határidőben. 12 ügy a magatartási szabály megsértése, két újabb bűncselekmény elkövetése, két tartás meg nem fizetése, egy pedig panasz benyújtása miatt került vádemelésre.

B. Eredményesség

Az általunk vizsgált iratokban a vádemelés elhalasztása 80%-ban eredményesen zárult. (Ha több elkövető volt, előfordult, hogy az egyik esetében megszüntették az eljárást, míg a másikonál vádemelés történt.)

Külön kiemelendő ezen eljárási mód gyorsasága, mivel az ügyek legnagyobb része 6 hónapon belül lezárult.

Az eredményesség/telenség szempontjából megvizsgáltuk annak kérdését, vajon az egyedi magatartási szabályok előírása befolyásolja-e a hatékonyság kérdését. Mint az fentebb kiderült, az ügyek 84%-ában semmilyen magatartási szabályt nem írt elő az ügyész a terheltnek, és ezek az esetek hasonlóan pozitívan zárultak.

Az átlagtól eltérő, (rosszabb) az eredményességi mutató a tartás elmulasztásával kapcsolatos esetekben, ahol csak kb. 57%-os volt a sikeres megszüntetések száma. Az összesen 206 iratban szerepelő magatartási szabály közül az eredményesség gyakorlatilag szabály, ill. kötelesség típusok szerint volt eredményes. Az előírások kb. 50%-ban a kár megtérítésére ill. jóvátételére vonatkoztak, és ezeknek ügyeknek kb. egynegyede végződött vádemeléssel, vagyis közel 75%-ban voltak sikeresek. Ezek nagyobb részben a konkrét kár megtérítését írták elő, és ennél jóval kisebb számban került elrendelésre a jóvátétel más formája, valamint a köz javára végzendő munka. Az előírt kártérítéseknek összesen egynegyedét nem teljesítették utóbb a terheltek A köz javára végzett munka, mint arról fentebb szóltunk, igen ritkán alkalmazott lehetőség volt, és kevésbé hatékony. A kis számú jóvátételi előírás teljesült.

Ezzel szemben a 112 ún. egyéb magatartási szabályok előírásával történt vádhalasztásos ügyben 85%-os eredményességet tapasztalhattunk, vagyis az egyéb szabályok igen sikeresen kerültek előírásra.

A kutatás meglepő módon azt mutatta, hogy azokban az iratokban, amelyekben nem írtak elő magatartási szabályt, szintén közel 80%-os eredményességről beszélhetünk. Az ügyek megszüntetésének leggyakoribb esete ugyanis a *vádemelés elhalasztásának eredményes eltelte* volt.

Az eredményesség tekintetében a megyék között jelentős eltérések nem mutatkoznak. Nyilvánvalóan azokban a megyékben, ahol jelentősebb számban kerül elrendelésre a vádemelés elhalasztása, ott a nagyobb elrendelés a nagy arányú eredményesség mellett némileg emeli az eredménytelenül záruló ügyek számát is. Azaz minél ritkábban alkalmazott e lehetőség, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a viszonylag kis számú ügy eredménnyel zárul. Ez azonban semmiképpen sem eredményezheti, hogy a lelkesebb megyékben az alkalmazás visszaszorul, mint ahogy az sem követendő példa, ahol ugyan minden eset eredménnyel zárul, csak összesen 6 ügyet jelent a gyakorlatban.

C. Vádemelések

254 ügyben emeltek utóbb vádat, az elhalasztást követően. Előfordult, hogy a vádemelésnek több oka is volt. A leggyakoribb ok a tartás elmulasztásának körében merült fel, mégpedig a fizetési kötelezettség nem teljesítése. Emellett viszonylag gyakran fordult elő, hogy a vádemelés elhalasztásának tartama alatt elkövetett szándékos bűncselekmény elkövetése [Be. 227. § (1) bek. b) pontja] miatt emeltek vádat – jellemzően lopás és garázdaság, míg a Be. 227. § (1) bek. c) pontja alapján a tartás elmulasztása és a lopás terheltjei esetében.

A tartás elmulasztásos ügyek 43%-os eredménytelensége összes vádelhalasztás 80 %-os eredményességéhez képest elgondolkodtató körülmény, és felveti annak a vizsgálatnak szükségességét, hogy vajon alkalmazásbeli, szabályozásbeli vagy egyéb körülmény okozhatja ezt a viszonylag rossznak tekinthető mutatót.

Az egyéb magatartási szabályok megsértése jellemzően szintén tartás elmulasztásához kapcsolódott (pl. csekk bemutatás), másrészt munkavállalással- és kép-

zéssel volt kapcsolatos (szociális problémákra reagáló szabályok). Abban a tekintetben azonban, hogy mely magatartási szabályok alkalmasak arra, hogy az elkövetőkkel szemben nagyobb fokú eredményességet érjenek el, illetve milyen típusú ügyek/elkövetők azok, akikkel szemben nem vagy kevésbé eredményes a vádemelés elhalasztása, nem vonhattunk le messzemenő következtetéseket, részben a vádra vitt ügyek viszonylag kis aránya (20%), másrészt az ilyen ügyek nagyfokú szórása miatt, hiszen egy-egy csoportban sokszor mindössze néhány eset fordult elő.

Ami azonban egyértelműen kiderül, az a tartás elmulasztásával kapcsolatos elhalasztások jelentős eltérése volt a többi ügghöz képest, és az ezeknél tapasztalt nagyobb fokú eredménytelenség.

Összegzés

Jogalkalmazási problémák

Az Országos Kriminológiai Intézetben 2007. november 8-án kerekasztal-beszélgetést tartottunk öt megyei, valamint egy fővárosi kerületi ügyészség bevonásával a vizsgálatunkban tapasztalt, illetve az ügyészi munkában a mindennapokban a vádemelés elhalasztásának intézményével kapcsolatos kérdések megvitatására. Ennek a megbeszélésnek a során számos olyan tényre derült fény, amely a vizsgálatunkban tapasztalt, látszólag megmagyarázhatatlan kérdések magyarázatául szolgálhatott. Az alábbiakban a felmerült kérdésekre az ezen a konferencián elhangzottak figyelembe vételével keressük a választ, illetve vizsgálatunk eredményeire is figyelemmel pontokba szedjük az elhalasztás jelenlegi alkalmazási sarokpontjait.

Jogalkalmazási kérdések

Megyei eltérések a vádemelés elhalasztásának gyakorlatában

Arról már a 2006. évi statisztikai adatelemzés során is beszámoltunk, hogy igen nagy eltérések mutatkoznak a vádemelés elhalasztásának gyakorlatában megyei szinten. Mint kiderült, ennek számos gyakorlati oka van. Ezek az alábbiak:

- Konkurráló jogintézmények
- Szoros kapcsolat más szervekkel
- Alkalmazási nehézségek – bűnügyi költségek
- A prioráló rendszer használatának korábbi nehézségei

Magatartási szabályok alkalmazásának kérdése

Mint azt az eredményességi vizsgálatunk megerősítette, a magatartási szabályt tartalmazó ügyekben hasonló arányban került sor utóbb vádemelésre, mint az ilyen szabályokat nélkülöző esetekben. A legnagyobb részben a vádemelés oka éppen a magatartási szabály megszegésének következményei volt. Ez tehát a fentebb említett okok mellett magyarázatul szolgálhat arra, hogy miért alkalmaznak az ügyészségek olyan kis számban magatartási szabályokat. Az, hogy

melyek ezek a jellemző szabályok, mint arról már szintén szó volt, a szabályok túlzott szórása miatt szignifikánsan nem megállapíthatók. Tény azonban, hogy a legfőbb gondot a tartás elmulasztásos ügyek jelentik, ezért ezeknek az ezen ügyekkel kapcsolatos eljárásokat érdemes külön végiggondolni. Az általunk vizsgált ügyekben, néhány megye kivételével (az élen Somogy és Bács-Kiskun megye), igen ritkán kerül sor magatartási szabály megállapítására. A „nem alkalmazásban” más okok is szerepet játszanak:

- Gyorsaság, mint szempont
- Az előírható programok hiánya
- Kárösszegekről való döntés problematikája
- Teljesítés ellenőrzésének problematikája általában és a tartás elmulasztásánál

Jogalkotási kérdések

- A kerekasztal-beszélgetésen felmerült, hogy a tartás elmulasztásának vétsége miatt alkalmazott vádemelés elhalasztásának törvényi szabályozása módosításra szorul. A felvetett módosítás arra vonatkozott, hogy a Be. 222. §-ának (3) bekezdéséből⁸ ki kellene venni az „elmulasztott” szót, mert így lehetővé válna mind az elmulasztott, mind a jövőbeni tartási kötelezettség teljesítésének előírása.

Amennyiben a törvény úgy változna, hogy elhagyná az „elmulasztott” szót, ez – az előzőekben említetteken túl – komoly jogbiztonsági aggályokkal járna. A vádemelés elhalasztását kimondó határozat az abban meghatározott tényállás alapján történik, ami feltételezi a konkrét időben (időközben) megvalósuló bűncselekményt. Ha a gyanúsított ezt követően sem fizeti az esedékes tartásdíjat, akkor ez újabb bűncselekményt, újabb büntetőeljárást alapoz meg. Abban az esetben, ha a vádemelés elhalasztására nemcsak a már megvalósított, hanem a jövőben esetlegesen megvalósuló bűncselekmény miatt is kerülne sor, ez a határozat meghozatalakor bűncselekmény nélküli, előrehozott felelősséget deklarálna.

- Az ügyészi ügyfeldolgozási határidő rövideségének módosítása: A korábbi szabályozás szerint a pártfogó felügyelői vélemény beszerzésének ideje beleszámít az ügyfeldolgozási határidőbe. Ez azonban nemcsak a tartás elmulasztásos ügyekben jelentett korábban gondot, hanem az összesnél, különösen a magatartási szabályok elrendelésével kapcsolatban.

A Be. módosításáról szóló 2006. évi LI. törvény 100. §-ának (3) bekezdése 2007. január 1-jei hatállyal a Be. 216. §-át kiegészítette azzal a szabállyal, hogy ha az ügyész a közvetítői eljárásra utalásról vagy a vádemelés elhalasztásáról való döntéshez pártfogó felügyelői vélemény beszerzését rendeli el, a pártfogó felügyelői

⁸ Az ügyész a vádemelést tartás elmulasztásának vétsége miatt egy évre elhalasztja, ha ettől az elmulasztott kötelezettség teljesítése várható.

vélemény elkészítésének ideje az ügyfeldolgozási határidőbe nem számít bele.⁹ Vagyis a 2006-os ügyeknél még problémát jelentő kérdés azóta rendeződött.

Konklúzió

A fentiekből számunka könnyen úgy tűnhet, hogy a vádelhalasztás, amelynek célja az eljárás egyszerűsítése, valójában az ügyészek számára sokszor az eljárás bonyolításának eszköze.

Ennek ellenére az akták elemzése azt mutatta számunka, hogy a vádelhalasztás egy folyamatosan bővülő lehetőség az ügyészi joggyakorlatban, amely ráadásul igen jó eredményeket mutat fel. A sértetti jogok érvényesülésének eszközeként alkalmat teremt a kárjótételei igények érvényesítésére is. Az aktákból az is kiderült, hogy alapvetően jól fogadják az érintettek is e lehetőség alkalmazását, hiszen mind a sértetti, mind pedig az elkövetői oldalról ritkán merült fel panasz az eljárással kapcsolatban, és viszonylag kis számban volt megalapozott. A gyanúsítottak körében ez sokszor bűnösségük tagadásával függött össze, míg a sértettek leggyakrabban (az ügyek kétharmadában) *tartás elmulasztása* miatt nyújtottak be jogorvoslati kérelmet.

A vizsgálat eredményei alapján két olyan kérdéskör merül fel, amely még inkább elősegítheti a vádemelés elhalasztásának mind számbeli, mind pedig eredményességi növekedését, és amelyre az ügyészségek az OKRI kutatóbázisának bevonásával ténylegesen megoldást is találhatnak:

Az első ilyen kérdés egy olyan ún. szűrőrendszer kialakítása, amely már az ügy beérkezésekor jelzi az ügyész számára, hogy az adott eset alkalmas lehet a vádelhalasztás alkalmazására. A másik hasonlóan fontos kérdés az ellenőrizhető magatartás szabályok kínálatának bővítése. Az alkalmas szabályok kimunkálása erősíthetné elrendelésük gyakoribbá válását, amely lehetőséget teremtene a sértetti igényérvényesítés bővítésére egyrészt, másrészt pedig a megelőzési szempontok fokozottabb érvényre juttatására az elkövetői oldalon. Ezt erősíti az a tény is, hogy 2007-től a pártfogói vélemény kérésének-kialakításának ideje nem számít az ügyészi határidőbe, ami nyilvánvalóan tükrözi a mögötte húzódó jogalkotói szándékot.¹⁰

Mindezen kérdések megoldása jelentős hozadékkal bírhat. Hosszútávon ugyanis, amellett, hogy a vádemelés eredményességét és elrendelésének gyakoriságát növelheti, nagyban könnyíthet a jelenleg ezen intézmény alkalmazásával járó ügyészi munkaterhen.

⁹ Be. 216. § (2) bek.

¹⁰ Az eredeti javaslatok között még szerepelt a vádemelés elhalasztása kapcsán az eljárás megszüntetéséhez fűződő költségek szabályozásának, ill. az azok megfizetésére adott halasztás vagy részletfizetés engedélyezési szabályainak módosításának igénye is. Ezt a problémát időközben, a 2007. évi CLXII. Törvény 17. §-a sikeresen megoldotta azzal a módosítással, mely szerint a Be. 226/A §-a kiegészül egy új rendelkezéssel: „Ha az ügyész az eljárást megszüntette, a bűnügyi költséget az állam viseli.”

Könyvajánló

Parti Katalin: Gyermekpornográfia az interneten

*„És mint e látás páráváza, majdan
A felhősipkás tornyok, büszke várak,
Szent templomok, s e nagy golyó maga,
S vele minden lakósa, szertefoszlik,
S mint e ködponpa tónt anyagtalan,
Nyomot, romot se hágy. Olyan szövetből
Vagyunk, mint álmaink, s kis életünk
Álomba van kerítve.”*

Shakespeare a Viharban a valóságot látszólagosnak képzelte el, arra azonban ő sem gondolt, hogy a virtuális a 21. század emberének valóságként fog létezni. Zavarba ejtő Parti Katalin kriminológus művének tartalmi gazdagsága: Internet, pornográfia, bűnös emberi magatartás, szexuálisan kizsákmányolt gyermekáldozatok, büntetőjog, bűnüldözés, nemzetközi bűnügyi együttműködés, megannyi tudományterületre vonatkozó hívó szó, nem szakmabeli számára is követhető módon. Szakterületek elemzését kapjuk, mégis e színes forgatagnak egyetlen kifejezésbe sűrítendő lényege van: felelősség az emberi méltóságért. Ez a felelősség pedig nem kényszeríthető ki, sem büntetéssel, sem fenyegetéssel.

Szerzőnk két kérdést fogalmaz meg a bevezetőben: az állam kötelessége-e a pornográfiát, különösen annak extrém változatait büntetőjogi eszközökkel korlátozni, egyáltalán, az állami represszió alkalmas-e elérni a célt. Kriminológusok számára a válasz – az egyértelmű nem – aligha meglepetés. A szexualitás az emberi nem lényegéhez tartozik. Beszélni, de legalábbis fantáziálni róla mindennapos emberi megnyilvánulás, a büntetőjognak pedig csak ott lehet szerepe, ahol kivételes a kérdésessé tett magatartás.

A társadalmi és vele a technikai fejlődés szédítően felgyorsult, s minden tömegessé vált. Néhány évtizede még a pornográf jellegű fénykép, a szinte illegálisan elkészült sajtótermék, vagy a kattogó-zörgő masinán vetített nyolcmilliméteres amatőr film vándorolt kézen-közön, titkolva, a nyilvánosság előtt talán szégyennel övezve. Napjainkban a pornográf ipar szabaddá válása mindezt szertefoszlatta, kutatók szerint ez lehet az oka annak, hogy a bűnügyi statisztikában az erőszakos közöszlések száma közel a harmadára esett vissza a rendszerváltozás óta.

¹ Németh Zs. PhD, főiskolai tanár, RTF

Persze a büntetőjog hiábavalósága nem jelenti azt, hogy ne volna tennivalónk, és Parti Katalin műve ennek megértésében igazán jelentős. Valóságos missziója van, hisz Magyarországon általában is irracionálisan erős az igény, büntetéssel kivédeni a veszélyeket. Ez még pótcselekvésnek is rossz, hisz költségeit nem bírjuk, intézményeink teljesítőkéességét is messze meghaladja, miközben az emberhez méltóbb, valóban hatóképes cselekvés háttérbe szorul. Pedig a dolog egyszerű: az emberi haladás fantasztikus vívmányait megtanulni, megtanítani okosan használni, megértetni – főleg a fiatalokkal –, hogy a visszaélésszerű használat az életminőséget teszi tönkre. Mindamellet a büntetőgépezetet is készen kell tartani, hisz – ha mást nem is –, a gyermeket árunak tekintőt tényleg meg kell büntetni.

A könyvet, az interdiszciplináris kriminológusi gondolkodás szép példáját a jogalkalmazók és az Internet működtetői mellett a széles nagyközönség is haszonnal forgathatja. A mű példa arra is, hogy ha nincs a jelzett társadalmi-technikai fejlődés, valószínűleg nincs a problémahalmaz, amit a könyv tárgyal, de amelynek a tudásanyaga sem állhatott volna össze a kutató tollára.

Jogos kérdés

Egy hivatalos személy elleni erőszakról

Az Ügyészek lapja "jogos kérdés" címmel indít új rovatot, amellyel kapcsolatban a szerkesztőség a jogi karok büntetőjoggal foglalkozó diákköréit kívánja bevonni a lap munkájába. Először a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kara tudományos diákkörének és a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara tudományos diákkörének vetettünk fel egy érdekes jogesetet tényállási formában. Íme a jogeset:

A bíróság által megállapított tényállás lényege szerint Vádlott Nándorné 1901. január 10. napján (illetve 2009. január 10. napján) ittas állapotban tartott hazafelé egy szórakozóhelyről 22 óra 30 perc körüli időben. Vádlott Nándorné az utcán kihívóan közösséggel szembe fordult magatartást tanúsított, botrányos lármát csapott, cselekménye alkalmas volt arra, hogy az utcán tartózkodókat megbotránkoztassa. Sértett Béla rendőrőrmester figyelmeztette emiatt Vádlott Nándornét, közölve vele rendőri mivoltát is. Vádlott Nándorné cselekményét nem fejezte be, sőt, sértegetni kezdte a rendőrt, nem árulta el a nevét, és felszólítás ellenére sem igazolta önmagát. Sértett Béla rendőrőrmester hazáig követte Vádlott Nándornét, aki végül betért bérházuk udvarára. Az udvaron tartózkodott Igazmondó Oszkárné ház mesternő (közös képviselő), aki Sértett Béla rendőrőrmesternek kérdésére megnevezte Vádlott Nándornét, kiemelve vele kapcsolatban azt is, hogy Vádlott Nándorné férjezett, foglalkozással rendelkező személy. Igazmondó Oszkárné megmutatta Sértett Béla rendőrőrmesternek azt a lakást, ahol Vádlott Nándorné a férjével együtt lakott. Sértett Béla rendőrőrmester azért, hogy előállíthassa a rendőrségre Vádlott Nándornét, testi kényszerrel alkalmazott vele szemben, megragadta Vádlott Nándornét a karjánál fogva, miközben Vádlott Nándorné megpróbált bejutni a lakásába. Dulakodás közben Vádlott Nándorné a nála lévő esernyővel egy alkalommal, kis erővel, szándékosan megütötte Sértett Béla rendőrőrmestert a kezén. Sértett Béla rendőrőrmester az ütés következtében nem sérült meg, könnyű testi sértés kísérlete illetve becsületsértés miatt nem élt magánindítvánnyal.

A joghallgatóktól azt kértük, minősítsék Vádlott Nándorné cselekményét az 1901. január 10. napján hatályban volt törvények és a 2009. január 10. napján hatályban volt jogszabályok alapján.

I./

Pásztor Gabriella, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának hallgatója az alábbi megoldásokat adta:

1901. január 10. napján hatályban lévő jogszabály alapján történő minősítés

Vádlott Nándorné az utcán hazafelé tartva, ittas állapotban az utcán tartózkodókat megbotránkoztatva csapott lármát, kihívóan közösséggel szembe fordult magatartása

megbotránkozást keltett. E megállapított tényállás alapozta meg az 1879: XL. törvénycikk a kihágásokról szóló magyar büntető-törvénykönyv (továbbiakban: Kbtk.) 84. §-a megállapítását: Aki nyilvános helyen botránnyt okozó részeg állapotban jelent meg: huszonöt forintig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő.

Ezután Vádlott Nándorné figyelmeztetésben részesült Sértett Béla rendőrőrmester részéről, aki eleget tett rendőri mivoltára vonatkozó közlési kötelezettségének is. De Vádlott Nándorné a rendőrőrmesterre nézve sértő kifejezések használata közben sem tett eleget az irányába érkező igazolásra vonatkozó felszólításnak. Ezen cselekmények kimerítették a Kbtk. következő szakaszait:

43. § Aki a hatóság hivatalnoka vagy közege által hivatása gyakorlatában nevének, állásának, lakhelyének megmondására szólíttatván fel, a feleletet megtagadja, vagy valótlan állít: huszonöt forintig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő. Valamint:

46. § Aki hatósági hivatalnokot vagy közeget hivatalos eljárásában sértő kifejezésekkel illet, úgyszintén aki valamely hatósághoz intézett beadványában, a hatóságot sértő kifejezéseket használ: száz forintig terjedő pénzbüntetéssel büntetendő.

A hatóságsértés megállapíthatóságához nélkülözhetetlen, hogy a hatósági közeget hivatali munkakörének ellátásában (vagyis hivatalos eljárásában) érje a sértés. Ha a hatósági közeg sértő kifejezések illetésével a becsületsértés megvalósul, de magánindítvány hiányában csupán a Kbtk. 46. §-a alapján kell az ügyet elbírálni. Sértett Béla követve Vádlott Nándornét, aki haza igyekezett. A bérház udvarán tartózkodó Igazmondó Oszkárné megnevezte Vádlott Nándornét és megmutatta lakását is. Sértett Béla rendőrségre történő előállítás végett alkalmazott testi kényszert Vádlott Nándornéval szemben, aki esernyőjével, egy alkalommal szándékosan megütötte a kezét. A rendőrőrmester nem sérült meg.

Megállapítható, hogy Sértett Béla törvényes hatáskörben, hivatalosan és szabályszerűen járt el.

Mindezek alapján az 1878. évi V. törvénycikk a büntetőtörvénykönyvről 165.§ (1) bekezdése hívható fel: A hatóság elleni erőszak büntetést követi el, aki valamely hatóságnak küldöttségét, választmányát, bizottságát, hivatalnokát vagy más közegét a törvény vagy a hatóság meghagyásának végrehajtásában erőszak vagy veszélyes fenyegetés által akadályozza, vagy valamely intézkedésre kényszeríti vagy pedig hivatalos eljárása alatt tetteleg bántalmazza.

Az 1878. évi V. tv. 166. § 3. pontja a hatósági közegek közé sorolja a rendőrség tagjait. Hatóság és hatósági közeg közötti különbséget megvilágítva: akiket valamely törvényes intézkedésnek vagy hatósági meghagyásnak végrehajtásával bíztak meg, hatósági közegnek minősülnek, szemben a hatóságokkal, akik már jogosultak is efféle intézkedést tenni. (Angyal P.: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1912.)

Enyhítő körülményként veendő figyelembe a büntetés kiszabása során a nem teljes részeg állapot a Csemegi-kódex rendelkezésére tekintettel.

2009. január 10. napján hatályban lévő jogszabály alapján történt minősítés

Vádlott Nándorné az utcán hazafelé tartva, ittas állapotban az utcán tartózkodókat megbotránkoztatva csapott lármát, kihívóan közösségellenes magatartása megbotránkozást keltett.

A büntetőtörvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvényben, a köznyugalom ellen bűncselekmények között szabályozott garázdaság vétségének (271.§ (1) bekezdése) megvalósulásához az elkövetési magatartás kihívóan közösségellenes módja, megbotránkozás vagy riadalom keltésére való alkalmassága mellett erőszakos jellege is szükséges, konjunktív feltételekről lévén szó. Utóbbi jellemző tényállási elem hiányában – a garázdaság szubszidiárius voltára is figyelemmel – a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvényben található garázdaság szabálysértése illeszkedne az elkövető cselekményéhez (Hasonló logikai lépés található az 1994. 646. BH-ban, miszerint mivel a felrobbantott petárda sem dologra, sem személyre közvetlen hatást nem fejtett ki – erőszakos magatartás hiánya miatt –, a garázdaság vétsége helyett a garázdaság szabálysértése állapítható meg.):

142/A. § (1) Aki olyan kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, elzárással vagy százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott szabálysértés miatt az eljárás a bíróság hatáskörébe tartozik

Ezután Vádlott Nándorné figyelmeztetésben részesült Sértett Béla rendőrőrmester részéről, aki eleget tett rendőri mivoltára vonatkozó közlési kötelezettségének is. De Vádlott Nándorné a rendőrőrmesterre nézve sértő kifejezések használata közben sem tett eleget az irányába érkező igazolásra vonatkozó felszólításnak. A rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (továbbiakban: Rtv.) 13. § (1) bekezdésében meghatározottak alapján a rendőr jogkörében eljárva köteles intézkedni vagy intézkedést kezdeményezni, ha a közbiztonságot, a közrendet vagy az államhatár rendjét sértő vagy veszélyeztető tény, körülményt vagy cselekményt észlel, illetve ilyet a tudomására hoznak.

Az Rtv. 29. §-a az intézkedések között elsőként az igazoltatást szabályozza.

Az Rtv. 20. § (1) bekezdése tartalmazza azon esetköröket, melyekkel az intézkedő rendőrt igazolni tudja magát, vagyis:

- a) az egyenruhája és azon elhelyezett azonosító jelvénye vagy
- b) szolgálati igazolványa és azonosító jelvénye segítségével.

A (2) bekezdés rendelkezésének következtében a rendőr az intézkedés megkezdése előtt köteles nevét, azonosító számát, továbbá az intézkedés tényét és célját szóban közölni.

Sértett Béla rendőrőrmester ezen előírásoknak eleget tett.

A szabálysértési törvény XIV. Fejezetében található rendzavarás tényállásának (1) bekezdés b) pontjában leírt esetének alkalmazásával lefedhetővé válik Vádlott Nándorné korábbi (garázdaság megállapítására alkalmas) cselekményének minősítése is.

142. § (1) Aki

a) verekszik, továbbá aki mást verekedésre felhív,
b) rendzavarás vagy garázdaság esetén a hatóság vagy az eljáró hivatalos személy intézkedésével szemben engedetlenséget tanúsít, elzárással vagy százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.

(4) Az (1) bekezdésben meghatározott szabálysértés miatt az eljárás a bíróság hatáskörébe tartozik.

Sértett Béla követte Vádlott Nándornét, aki haza igyekezett. A bérház udvarán tartózkodó Igazmondó Oszkárné megnevezte Vádlott Nándornét és megmutatta lakását is. Sértett Béla rendőrségre történő előállítás végett alkalmazott testi kényszert Vádlott Nándornéval szemben, aki esernyőjével, egy alkalommal szándékosan megütötte a kezét. A rendőrőrmester nem sérült meg.

Az Rtv. 17. § (1) a Rendőrség a feladatának ellátása során a testi épséghez, a személyes szabadsághoz, a magánlakás, a magántitok és a levéltitok sérthetlenségéhez, a személyes adatokhoz, valamint a tulajdonhoz fűződő jogokat a törvényben foglaltak szerint korlátozhatja.

Vádlott Nándorné tette megalapozza a Btk. hivatalos személy elleni erőszak bűntettének megállapítását:

229. § (1) Aki a hivatalos személyt vagy a külföldi hivatalos személyt jogszerű eljárásában erőszakkal vagy fenyegetéssel akadályozza, intézkedésre kényszeríti, vagy eljárása alatt, illetőleg emiatt bántalmazza, büntettet követ el, és három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

Az elkövetési magatartás a hivatalos személy jogszerű eljárása teljesítésének akadályozása / hivatalos személy bántalmazása eljárása alatt, illetve emiatt. Bántalmazásnak tekinthető, ha az elkövető a sértett alany testét erőszakosan, durván érinti.

Az elkövetési mód vizsgálata elengedhetetlen: az erőszaknak személy ellen kell irányulnia, ez is megvalósul jelen esetben eszközhasználattal kiegészülve. Bár az 1995.385 számú BH-ban az ütésre emelt asztallábbal való támadás felfegyverkezve elkövetett hivatalos személy elleni erőszak bűntetteként került minősítésre, az esernyőre tekintettel jelen esetben ez nem áll meg, tekintettel az egyszeri, kis erejű, kézen történő ütésre.

Sértett Béla jogszerű eljárását teljesítette a büntett megvalósulásakor, hivatalos személy mivoltáról az elkövető már korábban tudomást szer(e)z(het)ett. Vádlott Nándorné cselekményének szándékossága szintén megállapítható.

Az 1999.437 számú BH-ban foglaltak párhuzamba állíthatók jelen esettel, ugyanis Vádlott Nándorné aktív ellenszegüléssel, konkrétan testi erő kifejtéssel próbálta akadályozni, nehezíteni a hivatalos személyt abban, hogy a már korábban említettekből fakadóan jogszerű intézkedését megtegye. Továbbá ez esetben sem terjesztett elő joghatályos magánindítványt a sértett könnyű testi sértés kísérlete miatt.

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 52. § (1) bekezdésének magánvádlóra vonatkozó rendelkezése szerint: „Ha e törvény másképp nem rendelkezik, könnyű testi sértés, magántitok megsértése, levéltitok megsértése, rágalmazás, becsületsértés és kegyeletsértés esetén a vádat mint magánvádló a sértett képviseli, feltéve, hogy az elkövető magánindítványra büntethető.” Kizárólag magánindítvány előterjesztésével indulhat meg a büntetőeljárás a magánvádra üldözendő bűncselekmények tekintetében.

Azonban ugyanezen paragrafus (4) bekezdése a hivatalos személy emberi méltóságának büntetőjogi védelmét fokozva a becsületsértés és a rágalmazás vétségének közvádra történő üldözését rendelte el, amennyiben azt „hivatalos személy sérelmére hivatalos eljárása alatt, illetve emiatt, vagy hatóság sérelmére hivatali működésével összefüggésben követik el.”

Ezáltal a Btk. 180. § (1) bekezdésében szabályozott becsületsértés vétsége is megállapítható Vádlott Nándornéval szemben.

II./

Schneider András, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Karának hallgatója az alábbi megoldásokat adta:

A megadott tényállás szerint az 1901. január 10-én hatályos rendelkezéseknek megfelelő megoldás a következő: ekkor hatályos büntető törvénykönyv az 1878. évi V. törvénycikk (Csemegi-kódex, a továbbiakban: Btk.) volt, a kihágásokról pedig az 1879. évi XL. törvénycikk (a továbbiakban: Kbt.) rendelkezett.

Vádlott Nándorné tényállásban rögzített cselekményei tulajdonképpen – ha külön-külön, önmagunkban értékelnénk – egy büntettet és három kihágást valósítanak meg, bár a helyes jogi minősítés nem lesz ezzel megegyező, az alábbiakra tekintettel.

Azzal, hogy a vádlott nyilvános helyen, az utcán ittas állapotban botrányt okozó magatartást tanúsít, lármát csap, a Kbt. 84. §-ba ütköző kihágást követi el, mivel „nyilvános helyen botrányt okozó részeg állapotban jelen meg.” Már az akkori bírói gyakorlat is nyilvános helynek tartotta az utcát, tekintet nélkül az elkövetés idejére.

Miután a rendőrőrmester – rendőri mivoltát is közölve – figyelmeztette a vádlottat, az sértegetni kezdte őt, amely cselekményével a Kbt. 46. §-ban büntetni rendelt kihágást követte el: „hatósági hivatalnokot vagy közeget hivatalos eljárásában sértő kifejezésekkel illeti”. A rendőrőrmester ugyanis a Btk. 164. § szerint hatóságnak minősül; ekkor hivatalos kötelessége teljesítésében járt el, mivel a kihágás elkövetőjével szembeni fellépése jogszerű volt.

A vádlott a nevét nem árulta el, és felszólítás ellenére sem igazolta önmagát, e cselekmény a Kbt. 43. § tényálladékát merítette ki: „hatóság hivatalnok vagy közege által, hivatása gyakorlatában, nevének, állásának, lakáshelyének megmondására szólítatván fel, a feleletet megtagadja, vagy valótlant állít”.

Végül azzal, hogy az intézkedés akadályozása okán kialakult dulakodás közben nála lévő esernyővel, egy alkalommal, kis erővel, szándékosan megütötte a sértettet, a Btk.165. §-ba ütköző hatóság elleni erőszak büntettét követte el. („... a ki... a hatóságnak... közegét a törvény vagy a hatóság meghagyásának végrehajtásában erőszak vagy fenyegetés által akadályozza, vagy valamely intézkedésre kényszeríti, vagy pedig hivatalos eljárása alatt tetteleg bántalmazza”)

Véleményem szerint e cselekmény egyfelől a jogszerűen eljáró hivatalos személy elleni tettleges bántalmazást valósította meg. A Grill-féle Döntvénytár (Szerk.: Edvi I. K., Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, Budapest, 1905.) 669. számú döntése szerint ugyanis e büntett befejezett alakzata valósul meg akkor is, ha nem alakul ki oly testi sérülés, „mely orvosi láttelellettel igazolandó”.

Másfelől magatartása akadályozta a hatóság eljárását, azzal ellentétesen hatott. A fentebb idézett döntvénytár 670. cikke ugyanis rögzíti, hogy befejezetté válik a büntett azáltal, ha a hatóság csak átmenetileg akadályozott (és nem megakadályozott) a törvényes kötelességeinek teljesítésében; illetve ha a hatósági közeget hatósági eljárása miatt, „arra vonatkozólag” bántalmazzák.

A fentebb megállapított kihágások és a büntett viszonya a Grill-féle Döntvénytár 473. számú döntése alapján a következőképp alakul: Tekintve, hogy vádlott a „szóbeli bántalmazást”, illetve személye igazolásának megtagadását a hivatalos személy ellen, hivatalos eljárásának megakadályozása céljából követte el, a Kbt. 46.§, és 43. § kimerítő cselekmények csupán „eszmei halmazatban” állhatnak a hatóság elleni erőszak büntettével (a cél azonossága és a szándék egységessége miatt). A Btk. 96.§ meghatározott anyagi halmazat fennállása ezért kizárt.

A Kbt. 84. §-ba ütköző kihágás megállapítása véleményem szerint lehetséges, tekintve, hogy a sértett jogi tárgy különbözik a megvalósított büntettétől, más az elkövetés helye és ideje is. Azonban figyelemmel a tárgyalt kihágás és büntett büntetési tételének a különbségére („25 forintig terjedhető pénzbüntetés” a kihágás, és „3 évig terjedhető börtön” a büntett tekintetében) a Btk.98. § és 99. § alapján „a büntett és más büntetendő cselekmények halmazánál a büntettnek büntetése alkalmazandó” (98. §.); míg a „büntettnek, vagy ezeken felül más büntetendő cselekményeknek halmazánál az azokra megállapítottak közül a leg súlyosabb büntetés alkalmazandó” (99. §).

Tehát a helyes büntetőjogi minősítés: a Btk.165. §-ba ütköző és aszerint minősülő hatóság elleni erőszak büntette és a Kbt. 84. §-ba ütköző kihágás halmazata. A jogeset 2009. január 10-én hatályos törvények szerinti megoldása: a cselekményt a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (a továbbiakban Btk.), a Szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX törvény (a továbbiakban Sztv.), valamint a Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban Be.) szerint minősítem.

Vádlott Nándorné cselekményei önmagukban értékelve három szabálysértést, és egy bűncselekményt valósíthatnak meg, azonban a jogi minősítés a bűncselekménynek megfelelően alakul.

Azzal, hogy a vádlott éjjel, ittas állapotban olyan kihívóan közösséggellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást keltsen, a Sztv. 142/A. § (1) bekezdésébe ütköző garázdaság szabálysértését követi el. E cselekmény önmagában azért nem a garázdaság vétségi alakzata, mert az elkövetési magatartást a tényállás szerint nem jellemzi erőszak, márpedig ez a Btk. 271. § (1) bekezdésben tényállási elemként szerepel.

Miután Sértett Béla rendőrőrmester rendőri mivoltát közli Vádlott Nándornéval, és szólítja fel személyazonosságának igazolására, illetve a cselekmény abbahagyására, hivatalos személyként intézkedik. Sértett Béla intézkedése a rendzavarás szabálysértését elkövetővel szemben tehát jogszerű (a rendőr a Btk. 137. §. alapján minősül hivatalos személynek). Mivel a vádlott nem igazolta személyazonosságát, és cselekményét sem fejezi be, a hivatalos személy intézkedésével szemben engedetlenséget tanúsít, ekként a Sztv. 142. § (1) bekezdés b) pontjába ütköző rendzavarás szabálysértését követi el. Megjegyzem, hogy ha vádlott csupán ezt a két szabálysértést követte volna el, a helyes minősítés az előbb megállapított rendzavarás szabálysértése volna, tekintettel a törvény szövegére: „aki rendzavarás vagy garázdaság esetén” tanúsít engedetlenséget, összetéve ezzel a két szabálysértést.

A megállapított tényállás szerint a vádlott a sértettet sértegetni kezdte, amely véleményem szerint az Sztv. 138. § (1) bekezdésbe ütköző becsületsértés szabálysértését valósíthatja meg, mely ugyanezen tényállás (2) bekezdése szerint magánindítványra büntethető. A Btk. 180. §. szerinti becsületsértés tényállási eleme ugyanis a nagy nyilvánosság előtti elkövetés, mely a bírói gyakorlat szerint azt jelenti, hogy egyszeri szemrevételezéssel nem megállapítható a jelenlevők száma, vagy megállapítható, nagy számú személy van jelen. Azonban az elkövetés idejére tekintettel nem tartom lehetségesnek, hogy az éjjeli órákban nagy nyilvánosság észlelje vádlott cselekményét (bár kisebb létszámú személyek általi észlelés természetesen nem zárható ki).

Végül pedig azzal, hogy a jogszerűen eljáró hivatalos személyt eljárásában erőszakkal akadályozta, eljárása alatt, illetőleg emiatt bántalmazta, a Btk. 229. § (1) bekezdésébe ütköző és e szerint minősülő hivatalos személy elleni erőszak bűntettét követte el, függetlenül attól, hogy Sértett Béla sem a könnyű testi sértés kísérlete, sem a becsületsértés miatt nem élt magánindítvánnyal. A Be. 52. § (4) bekezdése alapján azonban a becsületsértés is közvérdra üldözendő, ha azt hivatalos személy sérelmére hivatalos eljárása alatt, illetve emiatt követik el. A szóban levő bűncselekménnyel egyidejűleg elkövetett könnyű testi sértés okozása esetén a magánindítvány hiánya ez utóbbi bűncselekmény megállapítását kizárja (BH 1999. 437.).

A rendőrőrmester a Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény 47. § szerint intézkedése során az ellenszegülés megtörésére testi erővel cselekvésre vagy a cselekvés abbahagyására kényszerítést (testi kényszer) alkalmazhat. A sértett tehát előállítani szándékozta a vádlottat, aki ellenállt ennek, közöttük dulakodás

alakult ki, melynek során a vádlott a nála lévő esernyővel a sértettet egy alkalommal, kis erővel, szándékosan megütötte.

E magatartása a hivatalos személy elleni erőszak büntette törvényi tényállásának „erőszakos” elkövetési módját kimeríti, hisz ez a hivatalos személyre gyakorolt, támadó jellegű, fizikai ráhatásként jelentkezett, mely a hivatalos személy eljárásával ellentétesen hatott. E bűncselekmény nem eredmény-bűncselekmény, tehát testi sérülés bekövetkezése nélkül is –miután ez nem tényállási elem- a befejezett alakzat megállapítása a helyes. A megállapított tényállásban leírt „dulakodás” is már elegendő lehet a tárgyalt bűntett megállapításához, hisz aktívan ellenszegülve, testi erő kifejtéssel gátolja, nehezíti, vagyis akadályozza a hivatalos személyt jogszerű intézkedés megtételében (BH 1999. 437.). Bár bírósági határozat (BH 1995. 385.) az intézkedő rendőrrel szemben ütésre emelt asztallábbal támadó elkövető cselekményét felfegyverkezve elkövetett hivatalos személy elleni erőszak bűntettének minősíti, véleményem szerint az általános élettapasztalat alapján esernyő csak a legszélsőségesebb esetben lehet az élet kioltására alkalmas eszköz, ezért nem minősül a Btk. 229. § (2) szerint az elkövetett cselekmény.

A fentiekben részletezettek szerint – hivatkozva a BH 1992. 625.-ben is kifejtettekre, valamint a Be. 337. § (3) alapján – a szabálysértés miatt az eljárást a bíróság megszüntetheti, ha a valamely vád tárgyává tett cselekményről megállapítja, hogy az szabálysértés, és amennyiben e cselekménynek a felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége.

Miután a vádlott a rendzavarás, valamint a becsületsértés szabálysértését azonos hivatalos személy ellen, illetve egyazon eljárásának során, illetve emiatt követte el, e cselekményeknek a megállapított bűntett miatti felelősségre vonás szempontjából nincs jelentősége.

Álláspontom szerint a garázdaság szabálysértésének – összevetve a tárgyalt bűntettel- jogi tárgya ahhoz képest távoli, valamint az elkövetés helye és ideje is különböző. Azonban az alkalmazható legsúlyosabb büntetések – elzárás e szabálysértés tekintetében, illetve három évig terjedő szabadságvesztés a bűntett tekintetében- különbsége miatt a felelősségre vonás szempontjából jelentéktelennek tartom a garázdaság szabálysértését.

Ekként a cselekmény minősítése a Btk. 229. § (1) bekezdésébe ütköző, és aszerint minősülő hivatalos személy elleni erőszak büntette.

III./

Nagybalyi- Szántó Orsolya, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának hallgatója az alábbi megoldásokat adta:

1901. január 10. napján Vádlott Nándorné azzal, hogy ittas állapotban az utcán kihívóan közösségellenes magatartást tanúsított, mely alkalmas volt arra, hogy az ott tartózkodó polgárokat megbotránkoztassa, az 1879. év XL. törvénycikk (Magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról, továbbiakban: Kbt.) 84. §-a

szerint minősülő botránnyos részegség kihágását valósította meg: „Aki nyilvános helyen botránnyt okozó részeg állapotban jelen meg”.

Ezt észlelte Sértett Béla rendőrőrmester, aki ismertette hivatalos személyi minőségét a terhelttel és felszólította magatartása abbahagyására. Vádlt Nándorné cselekményét nem fejezte be, sértegetni kezdte a rendőrt és a felszólítás ellenére sem árulta el a nevét, vagy igazolta önmagát. A sértő cselekménye egyrészt megfelel az 1878. évi V. törvénycikk (Magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről) 261. §-a szerinti becsületsértés vétsége tényállásának – de a büntetőeljárás emiatt ellene nem indulhatna meg, mivel a sértett magánindítványt nem kíván előterjeszteni – másrészt azonban megvalósította a Kbt. 46. §-ában¹ szabályozott hatóság megsértését, így cselekménye ez alapján értékelendő, hiszen a látszólagos alaki halmazatot ebben az esetben a specialitás elve a hatóság megsértése törvényi tényállás javára oldja fel. Ezen túlmenően utóbbi magatartásával – „felszólítás ellenére sem igazolta önmagát” – megvalósította a Kbt. 43. §-ába ütköző kihágást: „A ki a hatóság hivatalnoka vagy közege által hivatása gyakorlatában nevének, állásának, lakhelyének megmondására szólíttatván fel, a feleletet megtagadja vagy valótlant állít”.

A rendőrőrmester mikor a terhelt hazaért és őt Igazmondó Oszkárné segítségével azonosította, előállítása érdekében testi kényszert alkalmazott a terhelttel szemben. Az előállítás Vádlt Nándorné erőszakkal is megkísérelte megakadályozni és esernyőjével szándékosan megütötte Sértett Bélát a kezén. Ezzel elkövette az 1878. évi V. törvénycikk 165. §-ba ütköző hatóság elleni erőszak büntettét.² A rendőr sérülést nem szenvedett, ezért könnyű testi sértés vétségének a kísérlete miatt sem élt magánindítvánnyal. Ennek okán ezen cselekménye miatt Vádlt Nándornéval szemben a 312. §-nak megfelelően – miszerint „könnyű testi sértés vétsége miatt, a bűnvádi eljárás, csak a sértett fél indítványára indítható meg” – nem indul eljárás.

Ha ugyanez a tényállás 2009. január 10. napján valósul meg, magatartását a következőképpen értékelhetjük. Az elkövető az utcán tanúsított botránnyos magatartásával a szabálysértésekről szóló 1999. évi LXIX. törvény 142/A. § (1) bekezdésébe ütköző garázdaság szabálysértését valósította meg, mivel kihívóan közösgellenes magatartását erőszakmentesen tanúsította, alkalmasan azonban arra, hogy másokat megbotránnyoztasson. Ezt követően a fellépő rendőrrel szemben a

¹ „A ki a hatósági hivatalnokot vagy közeget hivatalos eljárásában sértő kifejezésekkel illeti, úgyszintén, a ki valamely hatósághoz intézett beadványában, a hatóságot sértő kifejezéseket használ: száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.”

² „A hatóság elleni erőszak büntettét követi el, és három évig terjedhető börtönnel büntetendő az is: a ki valamely hatóságnak küldöttségét, választmányát, bizottságát, hivatalnokát vagy más közegét, vagy a küldöttség, választmány, bizottság valamely tagját vagy közegét, a törvény, vagy a hatóság meghagyásának végrehajtásában, erőszak vagy veszélyes fenyegetés által akadályozza, vagy valamely intézkedésre kényszeríti, vagy pedig hivatalos eljárása alatt tetteleg bántalmazza.”

becsületsértés szabálysértési alakzatát³ valósította meg, mely alapján azonban eljárásnak csak magánindítványra van helye, amit a sértett nem terjesztett elő. Amikor a rendőrőrmester hazáig követte az elkövetőt, ott őt a közös képviselő azonosította, megmutatva egyben annak lakását is. Ezáltal Sértett Béla rendelkezett mindazon információval melyek alapján a szabálysértési feljelentést megtehetette. Mikor Vádltott Nándorné a saját lakásába be kívánt menni vele szemben a testi kényszer alkalmazása – melyre „válaszul” esernyőjével egy alkalommal, kis erővel, szándékosan megütötte Sértett Bélát – indokolatlan volt. A rendőr eltekinthetett volna az előállítástól, tekintettel arra, hogy a szabálysértési cselekmény újbóli elkövetésének veszélye nem állt fenn, a szabálysértési feljelentés megtételeinek feltételei pedig adottak voltak.

A fentiekre való tekintettel Sértett Béla eljárása sem nem szükséges, sem nem jogszerű, de ennek ellenére az elkövető által megvalósított magatartás megfelel a Btk. 229. §-ában szabályozott hivatalos személy elleni erőszak harmadik fordulatának, melyet az valósít meg, aki a hivatalos személyt „eljárása alatt, illetőleg emiatt bántalmazza”, tehát ebben az esetben nem feltétel a hivatalos személy eljárásának jogszerűsége.

IV./

Losonci András és Solymos Zsigmond, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának hallgatói az alábbi megoldásokat adták:

Először a jogeset 2009. január 10-én hatályban lévő törvények szerinti minősítést végeznénk el. Álláspontunk szerint Vádltott Nándorné jogilag releváns cselekménye – hiszen az eljáró rendőrrel szemben elkövetett becsületsértését, illetőleg a hazatérésnél megvalósult könnyű testi sértés kísérlete miatt a sértett magánindítvánnyal nem élt – az 1999. évi LXIX. törvény (a szabálysértésekről – továbbiakban Sztv.) 142/A. § (1) bekezdése értelmében garázdaság szabálysértésének minősítendő. E minősítést arra alapozzuk, miszerint a vádltott „az utcán kihívóan közösségellenes magatartást tanúsított, botrányos lármát csapott, cselekménye alkalmas volt arra, hogy az utcán tartózkodókat megbotránoztassa”. A Sztv. 142/A §. (1) bekezdés értelmében pedig:

„Aki olyan kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránozást vagy riadalmat keltsen, elzárással vagy százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal sújtható.”

A vádltott magatartása tehát a két konjunktív feltételnek, nevezetesen a kihívó közösségellenességnek, illetve a megbotránozás keltésére való alkalmatosságának megfelel.

³ 1999. évi LXIX. tv 138. § (1) „Aki mással szemben a becsület csorbítására alkalmas kifejezést használ...” (2) „Becsületsértés miatt szabálysértési eljárásnak csak magánindítványra van helye.”

Irreleváns, hogy a megbotránkoztatás ténylegesen végbement-e, a lényeg, hogy magatartása önmagában magában hordozta ennek lehetőségét.

A cselekmény nem éri el a bűncselekménnyé minősítés szintjét. Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) 271. § (1) bekezdése értelmében „Aki olyan kihívóan közösségellenes, erőszakos magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, ha súlyosabb bűncselekmény nem valósul meg, vétséget követ el és két évig terjedő szabadságvesztéssel, közérdekű munkával vagy pénzbüntetéssel büntetendő”. A differentia specifica a szabálysértési tényálláshoz képest az „erőszakos magatartásban” rejlik. Vádlott Nándorné cselekménye ugyanis nélkülözi azt az elemet, amelytől a garázdaság vétségének megállapítása függ. Se személy, se dolog elleni erőszak nem történt, így magatartása pusztán a szabálysértési jog területén értékelhető. Az egyetlen erőszakosnak minősíthető magatartás, a rendőrőrmester kezének esernyővel való szándékos megütése pedig időben elvált a garázdaság cselekményétől.

A garázdaság szabálysértése mellett Vádlott Nándorné magatartása a Btk. 229. § (1) bekezdése szerinti hivatalos személy elleni erőszak alaptényállását is kimeríti, hiszen Sértett Bélát bántalmazta annak eljárása alatt. A bántalmazás megállapításához ugyanis nincs szükség arra, hogy a fizikai ráhatás elérje a Btk. 170. § (2) bekezdésében szabályozott súlyos testi sértés szintjét, de még a könnyű testi sértés befejezetlen mivolta (mivel csak ennek kísérlete forgott fenn) sem zárja ki. Pusztán a tény, hogy az eljárás (az 1994. évi XXXIV. törvény [a Rendőrségről] szerint eljáró rendőr szabálysértés folytatása esetén, annak abbahagyására történő felszólítása révén szükséges előállítási cselekménye folytán alkalmazott testi kényszerítése) miatt történt a vádlott részéről a szándékos fizikai ráhatása sértett kezére, megalapozza a büntett megállapítását. Nincs relevanciája annak, hogy a sértett a szintén megvalósuló könnyű testi sértés kísérlete miatt nem élt magánindítvánnyal.

Az 1901. január 10-én történő minősítés szempontjából az 1879. évi XL. törvénycikket (a kihágásokról) tekintjük irányadónak, ennek is a II. fejezetét (a hatóság és közcsend elleni kihágások). A 43. § értelmében „Aki a hatóság hivatalnoká vagy közege által hivatása gyakorlatában nevének, állásának, lakhelyének megmondására szólíttatván fel, a feleletet megtagadja vagy valótlan állít: huszonöt forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.” Tehát Vádlott Nándorné azon magatartása, miszerint Sértett Béla felszólítása ellenére sem igazolta magát, megfelel e törvényi tényállásnak. Érdekes azonban a sértegetés minősítése. A 2009. január 10-én hatályos Btk. szerint ez megfelel a bárkivel szemben elkövethető becsületsértés tényállásának, aminek büntethetőségét a magánindítvány hiánya kizárja. Az 1879. évi XL. törvénycikk 46. §-a azonban kimondja, hogy „Aki a hatósági hivatalnokot vagy közeget hivatalos eljárásában sértő kifejezésekkel illeti[...]száz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.” A törvény nem teszi magánindítványtól függővé a kihágásnak minősülő magatartás büntethetőségét. Vádlott Nándorné cselekménye, tehát Sértett Béla sértegetése annak hivatalos eljárása során, kimeríti ezt a törvényi tényállást.

Vádlott cselekménye megfelel az 1878. évi V. törvénycikk V. fejezetében (a hatóságok, országgyűlési tagok, vagy hatósági közegek elleni erőszak) szereplő 163. § tényállásának is. E szerint ugyanis „A csoportosulás, melynek célja, valamely hatóságot erőszak, vagy veszélyes fenyegetés által hivatása gyakorlatában megakadályozni, vagy valaminek elhatározására, valamely intézkedésre, valaminek elhagyására kényszeríteni: a hatóság elleni erőszak büntettét képezi, és öt évig terjedhető börtönnel büntetendő. Ha pedig az erőszakot, vagy veszélyes fenyegetést, a fennebb meghatározott célból, csupán egy személy követi el: három évig terjedhető börtönnel büntetendő.” Ennek első fordulata – erőszakkal történő akadályozás, mint céltuzatos cselekmény – gyakorlatilag megegyezik a hatályos Btk-ban szabályozott hivatalos személy elleni erőszakkal. A rendőr a törvény 166. §-ának értelmében hatósági közegnek minősül, ahogy az 1978. évi IV. törvény 137. § szerint is.

Érdekes, hogy se a Csemegi-kódex, se a kihágási törvény nem rendelkezik a mai értelemben vett általánosabb garázda cselekményről, így Vádlott Nándorné „garázda” magatartása nem is számít büntetendőnek.

V./

Szerkesztőségünk a jogeset megoldásával kapcsolatban elsősorban a diákok tömören megfogalmazott érvrendszerére, problémafelvető és problémamegoldó képességére, mintsem a megoldás helyességére volt kíváncsi, így a beérkezett megoldások között nem hirdetünk eredmény. A "jogban való gondolkodás" során érdekes megfigyelní, - és ennek kiváló példái a fenti dolgozatok - hogy eltérő kiindulópontok és hangsúlyok alapján különböző emberek azonos eredményre jutnak.

Lényegében vitán felül áll, hogy a ma hatályban lévő jogszabályok (és a 2009. január 10. napján hatályban volt szabályok) alapján Vádlott Nándornét bűnösnek mondanák ki hivatalos személy elleni erőszak büntettében. Nem olyan egyszerű azonban ennek a múlt század eleji megítélése.

A Jogos kérdésben feladott tényállást a Dr. Márkus Dezső kir. ítélő táblai bíró által szerkesztett Felsőbíróságaink Elvi határozatai gyűjteményben 19099. számon közreadott curiai döntvénye ihlette, amit az alábbiakban mi is közreadunk. Nemcsak a döntvény nyelvi tömörségét és mívségét érdemes megfigyelní, továbbá azt, hogy a Curia külön kiemelésre érdemesnek tartotta a vádlott férjezett voltát, hanem érdemes megfigyelní azt a modern gondolkodást is, ami rációfol arra, hogy a múlt század elején egy részegen hazafelé tartó, garázda módon viselkedő, nem éppen az uralkodó osztályhoz tartozó személynek is lehetett igaza a hatósággal szemben.

Íme a döntvény:

"Az eljárás adataival bizonyítva van ugyan, hogy a vádlott a vendéglőből hazamenet botrányos lármát okozott, hogy az emiatt őt figyelmeztető rendőrt szóval sértegette, a rendőrnek nevét meg nem mondta, s lakóháza kapualjában a rendőrt esernyőjével megütötte. Bizonyítva van azonban az is, a rendőr vádlottat követve,

vádlott lakóházába vádlott után bement, K. Józsefné házmesternétől vádlott nevét, kilétét, ottani rendes lakását megtudta, akkor tehát a rendőr már jogosítva nem volt a fennforgott kihágásért a férjes, családos és lakással bíró vádlottat éjnek idején a rendőrség elé bekísérni, hogy pedig a sértett rendőr ezt megkísérelte, vádlottat a házból kivonszolni akarta, ez vádlott vallomásán kívül K. Józsefnének úgy vizsgálati, mint végtárgyalási esküvel bizonyított vallomásaival bizonyítva van. Midőn tehát vádlott a rendőrnek eme jogtalan és vádlott meggyalázására szolgáló eljárása ellen a kezében volt esernyővel védekezett, s eközben bár szándékosan, a rendőrt megütötte, jogos önvédelemben cselekedett, minélfogva a B.T.K. 79. §-a alapján a terhére rótt hatóság elleni erőszak alól felmentendő volt.

1901. január 30."

Impresszum

Alapítva, 1993-ban
(© Ügyészek Országos Egyesülete)
Szakmai Érdekképviselői folyóirat

Kiadja az Ügyészek Országos Egyesülete (ISSN 1217-7059)
A kiadásért felel: Mária Molnár Mária, az ÜOE elnöke
A szerkesztőség címe: 1122 Budapest, Maros u. 6/a.
Főszerkesztő: Kiss Anna PhD
Főszerkesztő-helyettes: Fazekas Géza, Központi Nyomozó Főügyészség
(Egyesületi Hírek rovat)
Felelős szerkesztő: Fürcht Pál, Budapesti Nyomozó Ügyészség
Olvasószerkesztő: Sümeginé Tóth Piroska, Legfelsőbb Bíróság
(Anyanyelvi Ügyelet és Könyvajánló rovat)
A szerkesztőség elnöke: Hadler Andrea, Budakörnyéki Ügyészség

A szerkesztőség tagjai:

Auer László, Békés Megyei Főügyészség (Tanulmányok rovat)
Fónay Tamás, Siklói Városi Ügyészség (Hazai kapcsolatok)
Jagusztin Tamás, Budakörnyéki Ügyészség (Ügyészi Hírek rovat)
Lajtár István PhD, Legfőbb Ügyészség (Tanulmányok rovat)
Nánási László, Bács-Kiskun Megyei Főügyészség
Törő Andrea, Budapesti V-XIII. kerületi Ügyészség (Európai Figyelő rovat)
Venczl László, Katonai Főügyészség (Nemzetközi kapcsolatok)
Virág Mária, Legfőbb Ügyészség

Jogi lektorok:

Belovics Ervin PhD, Legfőbb Ügyészség
Finszter Géza, MTA doktora, OKRI
Mészáros Ádám PhD, OKRI
Varga Zs. András PhD, Legfőbb Ügyészség
Vókó György PhD, habilitált doktor, CSC, Legfőbb Ügyészség

Munkatársak

Balogh Ernő – lapterv
Sándor Viktória – grafika
Gricz Anna – tördelés

Közlési feltételek

A Szerkesztőség olyan tanulmányok közlését vállalja, amelynek témája a különböző jogterületek elméleti és gyakorlati kérdéseivel kapcsolatos. Az írás nem állhat ellentétben az Ügyészek Országos Egyesületének Alapszabálya preambulumban megfogalmazott célokkal.

A kéziratot e-mailen kell a Szerkesztőséghez eljuttatni. A cikkek terjedelme maximum 20.000 leütés lehet. Nem tudunk színes táblázatokat, grafikonokat, diagramokat közölni. A Szerkesztőség a kéziratot stilizálhatja. A Szerző hozzájárul, hogy írásműve az internet-hálózaton is nyilvánosságra kerüljön.